

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**CITOVÁ VAZBA A VÝCHOVNÝ STYL ŽEN
V AZYLOVÝCH DOMECH PRO MATKY S DĚTMI**

**Attachment and parenting style of women in residence for
mothers with children in difficulties**

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Kateřina Adamcová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Studijní program: N7701

Studijní obor: Psychologie

Olomouc
2015

Ráda bych poděkovala paní doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc. za vedení mé práce, ochotu, vstřícnost a cenné připomínky a rady. Také bych chtěla vyjádřit poděkování PhDr. Ľudmile Langrové za pomoc při výběru tématu mé diplomové práce a poskytnutí testových materiálů. Děkuji všem respondentkám a zaměstnancům azylových domů, kteří mi věnovali svůj čas při výzkumu.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma:

„Citová vazba a výchovný styl žen v azylových domech pro matky s dětmi“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

„Ochrana informací v souladu s ustanovením § 47b zákona o vysokých školách, autorským zákonem a směrnicí rektora k Zadání tématu, odevzdávání a evidence údajů o bakalářské, diplomové, disertační práci a rigorózní práci a způsob jejich zveřejnění. Student odpovídá za to, že veřejná část závěrečné práce je koncipována a strukturována tak, aby podávala úplné informace o cílech závěrečné práce a dosažených výsledcích. Student nebude zveřejňovat v elektronické verzi závěrečné práce plné znění standardizovaných psychodiagnostických metod chráněných autorským zákonem (záznamový arch, test/dotazník, manuál). Plné znění psychodiagnostických metod může být pouze přílohou tištěné verze závěrečné práce. Zveřejnění je možné pouze po dohodě s autorem nebo vydavatelem.“

V Žamberku dne 22. 3. 2015

Podpis

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. CITOVÁ VÁZBA (ATTACHMENT)	9
1. 1. Základní aspekty teorie attachmentu	9
1. 2. Vznik teorie attachmentu	12
1. 3. Typy attachmentu – Ainsworthová	14
1. 3. 1. Bezpečný typ připoutání (secure, jistý typ) – kategorie B	14
1. 3. 2. Vyhýbavý typ připoutání (avoidant) – kategorie A	15
1. 3. 3. Úzkostně-ambivalentní styl připoutání – kategorie C	15
1. 3. 4. Úzkostně-dezorganizovaný styl připoutání – kategorie D	16
1. 4. Typy attachmentu – Bartholomewová, Horowitzová	17
1. 5. Výzkumy v oblasti attachmentu	18
1. 5. 1. Výzkumy v zahraničí	18
1. 5. 2. Výzkumy v České republice	20
2. VÝCHOVA A VÝCHOVNÉ PŮSOBENÍ	23
2. 1. Pojetí výchovy	23
2. 2. Výchova v historickém kontextu	24
2. 3. Styly výchovy	26
2. 4. Vybrané výzkumy v oblasti výchovy	29
3. AZYLOVÉ DOMY	31
3. 1. Obecně o preventivních pobytových sociálních službách	31
3. 2. Azylové domy pro matky s dětmi a důvody jejich využití	32

3. 2. 1. Azylové domy – typy a charakteristika	32
3. 2. 2. Důvody využití služeb azylových domů	33
3. 3. Pobyt v azylových domech	36
4. CITOVÁ VAZBA A VÝCHOVNÉ STYLY ŽEN V AZYLOVÝCH DOMECH	41
VÝZKUMNÁ ČÁST	44
5. VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY	45
6. METODOLOGIE VÝZKUMU	47
6. 1. Výzkumný soubor	47
6. 2. Metody získávání dat a sběr dat	49
6. 2. 1. Metody získávání dat	49
6. 2. 2. Sběr dat	55
6. 3. Zpracování dat	56
6. 4. Výsledky	56
6. 4. 1. Z rozhovoru a pozorování	57
6. 4. 2. Z rozhovorů s pracovníci	58
6. 4. 3. Z Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině	60
6. 4. 3. 1. Způsob výchovy v rodině jako celku	60
6. 4. 3. 2. Způsob výchovy otce	62
6. 4. 3. 3. Způsob výchovy matky	63
6. 4. 3. 4. Emoční vztah otce	64
6. 4. 3. 5. Emoční vztah matky	65
6. 4. 3. 6. Výchovné řízení otce	66
6. 4. 3. 7. Výchovné řízení matky	66

6. 4. 3. 8. Svědomitost a stabilita	67
6. 4. 4. Z dotazníku Parental Bonding Instrument	68
6. 4. 4. 1. Deskriptivní charakteristiky	69
6. 4. 4. 2. Výsledky citová vazba – matka	70
6. 4. 4. 3. Výsledky citová vazba – otec	71
6. 4. 5. Z dotazníku Experience in close relationships	73
6. 4. 5. 1. Vyhýbavost a úzkostnost	73
6. 4. 5. 2. Konkrétní typy vztahové vazby	74
6. 4. 6. Typická citová vazba a styl výchovy klientky azylového domu	75
6. 4. 7. K výzkumným otázkám	76
7. DISKUZE	78
8. ZÁVĚR	84
SOUHRN	86
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	89
SEZNAM GRAFŮ	
SEZNAM TABULEK	
PŘÍLOHY	

„Jsou to vztahy mezi lidmi, jež dávají životu cenu.“

Wilhelm Von Humboldt

ÚVOD

Téma této práce vyplynulo z naší bakalářské práce, která pojednávala o hodnotovém systému žen z azylových domů pro matky s dětmi. V této práci autorku oslovil nesoulad mezi tvrzením respondentek, kdy jako nejvýznamnější hodnotu označovaly své děti, a objektivním pozorováním situace vypadala odlišně. Zvažovali jsme, v jaké míře souvisí výchova a citové zázemí v původní rodině s nynější situací žen a vztahem k jejich dětem. Zaujalo nás, že polovina žen z výzkumného vzorku naší bakalářské práce hodnotila své dětství jako hezké a bezproblémové a s rodiči pravidelně komunikuje alespoň telefonicky. Druhá část žen naopak na své dětství vzpomíná nerada a se svými rodiči již od útlého mládí či dokonce od dětství není v kontaktu. Vzhledem k tomu, že vztahy rodičů a dítěte významně ovlivňují i život člověka v dospělosti a neznáme (nenašli jsme) žádný výzkum, který by se touto problematikou zabýval, rozhodli jsme se zjistit, jakou citovou vazbu zažívaly tyto ženy v dětství. Také jsme se rozhodli doplnit naše zjištění o styl výchovy, který ženy zažívaly v dětství a zda tento styl výchovy uplatňují i ve výchově svých dětí. Oslovíme také pracovnice azylových domů, abychom znali i objektivní pohled na výchovu respondentek a porovnáme, zda existuje rozdíl mezi subjektivním a objektivním pohledem.

Teoretická část bude vysvětlovat základní pojmy problematiky citové vazby a výchovných stylů v rodině a také se okrajově zmíní o tématické azylových domů pro ženy a matky s dětmi. Zmíníme se také o výzkumech, které souvisí s daným tématem. Výzkumná část se bude věnovat zjištění, jaký typ citové vazby a jaký styl výchovy převažuje u žen využívajících službu azylového domu a také jaký výchovný styl tyto ženy používají vůči svým dětem. Oslovíme respondentky v azylových domech pro ženy a matky s dětmi v Pardubickém kraji.

TEORETICKÁ ČÁST

1. CITOVÁ VAZBA (ATTACHMENT)

1. 1. ZÁKLADNÍ ASPEKTY TEORIE ATTACHMENTU

Teorii citové vazby (attachment theory) poprvé vyslovil v roce 1958 John Bowlby v pojednání „The Nature of a Child's Tie to His Mother“ (Bowlby, 1969 in Kulísek, 2000). Pokud se zmiňujeme o pojmu vazba, je důležité upozornit na nutnost rozlišení vazby (vztahu) rodičů k dítěti (bonding) a dítěte k rodičům (attachment), jak ji specifikuje americká angličtina. Bezpečná vazba dítěte je velmi důležitá pro přežití dítěte, které je zpočátku závislé na dospělých (většinou na matce či jiné pečující osobě). Nejvíce se projeví intenzita attachmentu ve chvílích ohrožení, vzdálení pečující osoby a jakékoli jiné zatěžující situace (Brisch, 2012).

Bowlby se zmiňuje, že citová vazba znamená „*trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu*“ (Bowlby, 1969 in Kulísek, 2000, 406). „*Citové pouto (attachment) dítěte k pečující osobě, resp. osobám představuje jeden z určujících faktorů vývoje osobnosti. Utváří se patrně již v době těhotenství a u každého se vyvíjí jedinečným a neopakovatelným způsobem*“ (Kulísek, 2000, 1). V českém překladu nalezneme více pojmů, které charakterizují slovo attachment – např. citová vazba, vztahová vazba nebo citové přilnutí. V této práci budeme využívat především pojem citová vazba či attachment.

Teorii citové vazby pojmáme komplexně, zahrnujeme do ní vlivy etologické, vývojově psychologické, systemické a psychoanalytické. Vliv této teorie se prolíná až do dospělosti, dítě si v raném věku osvojí určité strategie chování a získává důvěru nejen v pečující osobu, ale postupně také v ostatní osoby. Brisch (2011) uvádí, že vzorce citové vazby se přenášejí také mezi generacemi, a to díky vzájemným interakcím. Při zjišťování citové vazby se proto také můžeme dotazovat rodičů na jejich zkušenosti v dětství – dospělí s jistou citovou vazbou většinou dokáží odpovědět konkrétně, uvést nějaký příklad, osoby s nejistou citovou vazbou často odpovídají vágně, nevzpomínají si na přesnou situaci. Prvotní výzkum, který se týkal přenosu citové vazby mezi generacemi, provedli v Londýně Miriam a Howard Steelovi a výsledky potvrdily velkou pravděpodobnost transgeneračního přenosu citové vazby. Následné výzkumy přinesly shodu až v 75 % reprezentací attachmentu u rodičů a dětí.

V souvislosti s tématem attachmentu se můžeme setkat s pojmem **vazebné chování**. Toto chování těsně souvisí s projevy, které podporují blízkost a kontakt. Nejčastěji se vazebné chování týká matky a jejího dítěte a probíhá díky vzájemné komunikaci. Dítě se snaží aktivně

získat pozornost matky, především v případě nepohody, a matka na potřeby a projevy dítěte odpovídá.

Pečující osobou v dětství bývá většinou matka, ale může se jednat také o osobu, která umí přijímat potřeby dítěte, která je pro dítě psychicky i fyzicky dosažitelná, je schopna kooperace a vnímá signály dítěte (Kulisek, 2000 in Esterková, 2008). Pečující osoba v ideálním případě vytváří oporu - bezpečnou základnu pro dítě při stresujících a zátěžových situacích, která mu poskytuje možnost prozkoumávat okolí a opětovně se navracet do bezpečí a pod ochranu pečující osoby. V dětství se vazebnou osobou stává většinou rodič, adolescenti a dospělí častěji označují v této pozici své vrstevníky (přátele nebo partnery) (Fraley&Shaver, 2000).

Pro vyhodnocení typu citové vazby byla využívána metoda SST (Strange Situation Test)¹. Tento test vytvořila Mary Ainsworthová a podstatou je reakce dítěte ve věku 12- 18 měsíců na odchod matky a následně reakce po příchodu matky. Na základě pozorování reakcí dětí v této situaci Ainsworthová rozlišila tři základní typy citové vazby dítěte k vazebné osobě: **jistá citová vazba** – B (secure), **nejistá (úzkostná) citová vazba vyhýbavá** - A (insecure avoidant), **nejistá citová vazba odmítavá/ambivalentní** – C (insecure resistant/ambivalent) a později ještě vznikl čtvrtý typ: **dezorganizovaná citová vazba** - D (desorganisation). Blíže se s těmito typy vazby seznámíme v následujících kapitolách této práce.

Další možnou metodou, se kterou se můžeme setkat při posuzování citové vazby, je Attachment Adult Interview, který pracuje s citovou vazbou pečující dospělé osoby a na jejím základě určuje citovou vazbu dítěte. Tuto metodu vytvořila Mary Main a poté ji upravila také její studentka Patricia Crittenden. Podstatou je standardizovaný rozhovor, který posléze tazatel doslovně přepíše a neklade důraz pouze na obsah sdělení, ale také např. na kvalitu, kvantitu či chování dotazovaného (Černá, 2012).

Při zjišťování citové vazby lze také použít nástroj Attachment Style Interview, který se zaměřuje na posouzení kvality aktuálně existujících vztahů člověka. Díky tomuto standardizovanému rozhovoru lze určit jeden typ jisté vazby a 5 typů nejisté vazby. Rádi bychom také zmínili Story Stem Assessment Profile, kde dítě vypráví příběhy a tazatel posuzuje, jak dítě hodnotí a prožívá vztahy a ke komu se vztahuje apod. Dítěti předložíme počátek příběhu, který se týká rodiny a obsahuje nějaké dilema, a dítě má tento příběh dokončit (Černá, 2012).

Hodnocení citové vazby u dospělých jedinců můžeme provádět pomocí dotazníku ECR

¹ Průběh této metody lze shlédnout na následujících odkazech na webových stránkách <https://www.youtube.com/watch?v=QTsewNrHUUU> a také na https://www.youtube.com/watch?v=DH1m_ZMO7GU

(Experiences in Close Relationships), na kterém se autorsky podíleli Brennan, Clark a Shaver. Tato metoda vyhodnocuje dvě dimenze, a to vztahovou úzkostnost (attachment anxiety) a vztahovou vyhýbavost (attachment avoidance). Tato metoda bude blíže popsána ve výzkumné části, protože autorka tuto metodu využije pro zjištění citové vazby žen z azylových domů.

V oblasti attachmentu se ještě můžeme setkat s pojmem **vnitřní pracovní modely** (inner working models), které se vytvářejí na základě zkušeností a úzce souvisí s interakcemi s vazebnými osobami. Tyto vytvořené pracovní modely provázejí jedince po celý život a ovlivňují jeho vztahy s ostatními lidmi (Hazan & Shaver, 1987). Také mohou tyto modely pomáhat k porozumění a předvídání chování sebe i ostatních. Willertonová (2012) uvádí 3 části, ze kterých se vnitřní pracovní model skládá, jedná se o model self, model mateřské osoby a model vztahu mezi oběma proměnnými. *Model self* znamená, že představu sebe si dítě vytváří díky vztahu s pečující osobou, tato představa se odráží také v pojetí vlastní hodnoty. To znamená, že rodiče, kteří reagují na citové potřeby potomka, dokáží u dítěte vyvolat pocit, že je hodno lásky a pozornosti. *Model mateřské postavy* – dítě si ujasňuje, jak mnoho může důvěřovat pečující osobě a zda se na ni může obrátit v případě nepohody. *Model vztahu mezi oběma proměnnými* zahrnuje představu dítěte o tom, jak fungují vztahy mezi lidmi a jak může od ostatních osob získat podporu a útěchu.

S tématem citové vazby také souvisí **hierarchie vztahových osob**. Bowlby (2010) uvádí, že již kojeneček disponuje touto hierarchií vztahových osob – v okamžiku, kdy pocítuje ohrožení, instinktivně vyhledává primární vztahovou osobu. Pokud není přítomna tato osoba, obrací kojeneček svou pozornost k sekundární vztahové osobě. Blíže specifikuje tuto situaci Brisch (2011, 35): „ *Kojeneček si v průběhu prvního roku života vytváří hierarchii různých vztahových osob, které dítě v určitém pořadí vyhledává v souladu s jejich dostupností a mírou prožívaného strachu z odloučení. Jestliže např. matka při hrozícím nebezpečí není k dispozici, dítě se může za účelem emocionálního ujištění obrátit na sekundární vztahovou osobu (např. na otce). Čím větší je bolest nebo strach – třeba při nebezpečném poranění nebo vážnějším onemocnění – tím naléhavěji a nekompromisněji bude dítě trvat na přítomnosti primární vztahové osoby a nenechá se sekundární vztahovou osobou upokojit“.*

V této úvodní kapitole jsme osvětlili některé základní pojmy, které souvisí s teorií attachmentu, v další kapitole se seznámíme blíže se vznikem teorie attachmentu a s některými autory, kteří se problematikou citové vazby zabývali.

1. 2. VZNIK TEORIE ATTACHMENTU

Jak jsme již zmínili výše, autorem teorie je John Bowlby a rádi bychom uvedli některé skutečnosti z jeho života, protože mohly mít vliv na utváření teorie attachmentu. **John Bowlby** se narodil v Londýně v roce 1907 jako čtvrtý ze šesti dětí. Vychovávala ho především chůva, svou matku v zimě vídával pouze na hodinu denně, když svým dětem četla po čaji; v létě se ještě společně procházeli, ale jeho matka dodržovala anglickou tradici, která dbala na nerozmazlování dětí. Ve věku jeho 4 let odešla z rodiny milovaná chůva, což Bowlby nesl velmi těžce a tuto situaci přirovnal k tragické ztrátě „matky“. Po odchodu otce do války (Johnovi bylo sedm let), byl John poslán do internátní školy, kde se cítil bez své rodiny a zázemí velmi osaměle. Tyto zážitky z dětství zřejmě ovlivnily jeho postoj jako odborníka v dospělosti, kdy kritizoval odtažitou výchovu a neprojevení citu a náklonnosti dětem, aby nebyly rozmazlovány. Během studia medicíny absolvoval jako dobrovolník praxi ve škole pro delikventní děti a zde ho zaujal fakt, kolik těchto dětí ztratilo v raném věku matku. Sám Bowlby tuto zkušenost uvádí jako jeden z důvodů, který ho ovlivnil v rozhodnutí zaměřit svůj profesní zájem právě k tématu attachmentu. Jako další vlivný faktor Bowlby zmiňuje spolupráci s Jamesem Robertsonem na scénáři a natáčení filmu *A two year old goes to the hospital*, který dokumentuje utrpení dětí při odloučení od rodičů díky hospitalizaci. Třetí důležitá zkušenost souvisela s klinickým případem dítěte, kde se podařilo situaci dítěte stabilizovat i díky práci s matkou, což poukazuje na zásadní provázanost vztahu matky a dítěte (Černá, 2012).

Teorii attachmentu ovlivnila významně práce etologa Konrada Lorenze, především objev imprintingu, tj. vtištění. Bowlby se inspiroval také známým výzkumem Harlowových s opicemi rhesus, kde mláďata využívají i náhradní matku pro své zklidnění a bezpečí v případě ohrožení. Tato teorie samozřejmě koresponduje i s psychoanalýzou, mimo jiné v tvrzení, že vztah mezi matkou a dítětem přináší vzor pro další mezilidské vztahy daného jedince. Po zveřejnění teorie ji veřejnost považovala za kontroverzní, vyvolala však pozornost a v následujících letech začala nacházet své zastánce. V současné době je široce přijímána, především v oblasti vývojové sociální psychologie (Willertonová, 2012).

Bowlby také úzce spolupracoval s **Mary Ainsworthovou**, která se zabývala postgraduálně potvrzením Blatzovy teorie bezpečí (některé body z této teorie figurují také v teorii vazby). V roce 1950 se Ainsworthová připojila k výzkumnému týmu Bowlbyho, kde se zkoumala pomocí přímého pozorování dětí průběh jejich separace od matky. Sama následně uskutečnila první terénní výzkum v Ugandě, kde zkoumala vztah matky a dítěte v jejich přirozeném

prostředí. Stále však zůstávala v kontaktu s Bowlbym a vzájemně se informovali a akceptovali získané poznatky. Po návratu provedla ve spolupráci s Bowlbym v Baltimoru první dlouhodobou studii s kojenci, kdy pozorovala matčinu péči o dítě v různých všedních situacích. Přivedla k bádání v oblasti vztahové vazby mnoho svých žáků, jmenujme například Alana Stroufeho, Mary Mainovou, Klause a Karin Grossmannovi, kteří se zasloužili o výzkum vztahové vazby v Evropě.

Jen krátce zmiňme některé další autory, kteří se problematikou attachmentu zabývali. **Anna Freudová** uvádí, že vztahová vazba mezi matkou a dítětem má svůj původ v působení mateřské péče na duševní život. Freudová se zmiňuje o bolesti dítěte při odloučení od matky, které je podmíněno emocionálním obsazením matky; až poté je odloučení prožíváno jako nelibost (Brisch, 2011). Vztahy mezi matkou a dítětem se staly také ohniskem zájmu pro **Donalda Winnicotta**, který na základě četných pozorování interakcí matek a jejich dětí dospěl k tomu, že kojenec pro svůj správný vývoj potřebuje být afektivně zrcadlen matkou. Tento autor také přinesl do psychologie pojem tranzitorní objekt – Winnicott si všiml, že děti, které jsou odloučeny od matky, se často fixují např. na plyšovou hračku, oblíbený polštářek či jiný předmět. A právě tento předmět se stává tranzitorním objektem, který dítěti pomáhá překonat nelehké období bez matky (Brisch, 2011).

Margaret Mahlerová popsala vývoj vztahu dítěte a matky v několika stadiích, během kterých se vyvíjí sebepojetí dítěte a psychické „já“. Jedná se o tato období: období normálního (primárního) autismu, normální symbióza, období separace-individuace. Poslední období se skládá ještě z několika subfází: subfáze diferenciacce, subfáze procvičování, subfáze znovusblížení, subfáze individuace nebo stálosti objektu (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Melanie Kleinová se věnovala procesům projekce a identifikace mezi matkou a kojencem. *„Podle této teorie je vztah mezi matkou a dítětem od začátku komplikován tím, že kojenec je přemáhán množstvím také agresivně destruktivních fantazií, které dokáže ovládat pouze s pomocí výrazných psychických procesů štěpení. Ty se např. vyznačují tím, že kojenec fantazíruje matku, když jej uspokojuje jako „dobrou matku“, a selhávající a hranice kladoucí matku naopak fantazíruje jako „špatnou matku“* (Brisch, 2011, 81).

Jistou podobu s teorií attachmentu Johna Bowlbyho lze vysledovat v pojetí vztahu mezi matkou a dítětem v pojetí **Michaela Balinta**. Tento autor zmiňuje nutnost oboustranné interdependence mezi matkou a dítětem a současně poukazuje na to, že osoba prožívá bezpečí a ochranu před nebezpečím v nejtěsnější blízkosti druhého člověka. Není záměrem této práce zahrnout všechny autory a jejich díla, která souvisí se vztahy dítěte a jeho blízké osoby, proto pouze zmíníme některé ze současných autorů, kteří se problematikou citové vazby zabývají

v České republice.

V naší republice se citovou vazbou zabývá **Lenka Lacinová** a její kolegyně. **Radka Michalčáková** z Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny při Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Obě se podílejí na aktivitách v rámci pracovní skupiny pro výzkum citové vazby při ČMPS, v roce 2013 proběhlo v rámci konference Psychologická diagnostika v Brně první setkání této skupiny (http://cmps.ecn.cz/?page=citova_vazba). Tematikou citové vazby se také zabývá **Zuzana Štefánková**, která přednáší na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a také své poznatky o citové vazbě publikuje. Dále můžeme zmínit **P. Kulísku**, který v roce 2000 poprvé komplexně shrnul dosavadní poznatky o citové vazbě v ČR. **P. Vrtbovská** se také věnuje problematice attachmentu především z hlediska pěstounské péče. Je zakladatelkou Institutu náhradní rodinné péče NATAMA, která poskytuje kromě jiných služeb dyadickou vývojovou psychoterapii – terapii zaměřenou na attachment (<http://natama.cz/poradenstvi-a-terapie-poruch-attachementu-u-deti/>). Z dalších odborníků bychom ještě mohli jmenovat **Lenku Šulovou**, **Petra Pöthe** a další. V současné době vzniká i mnoho diplomových a bakalářských prací na téma citové vazby, protože problematika attachmentu zasahuje do různých oblastí života jedince.

1. 3. TYPY ATTACHMENTU - AINSWORTHOVÁ

Bowlby (2010) ve své teorii attachmentu rozlišoval dva typy citového připoutání, a to jisté a nejisté připoutání. Tuto teorii dále rozpracovala Mary Ainsworthová, která na základě svých výzkumů a pozorování rozlišila tři typy citové vazby. Jedná se o bezpečnou citovou vazbu, úzkostnou citovou vazbu a vyhýbavou citovou vazbu, kde bezpečný styl připoutání odpovídá jistému připoutání a další dva typy nejistému připoutání. Nyní si přiblížíme jednotlivé typy.

1. 3. 1 BEZPEČNÝ TYP PŘIPOUTÁNÍ (SECURE, JISTÝ TYP) - KATEGORIE B

Bezpečná vazba znamená, že v tomto případě matka pro dítě představuje bezpečí, jistotu, dítě se k ní s důvěrou obrací v situacích, kdy se cítí nešťastné, vystrašené či ohrožené. V přítomnosti matky se dítě pohybuje jistě, nemá obavy ji na chvíli opustit a prozkoumat okolí.

V nepřítomnosti matky projevovaly tyto děti nespokojenost, ale po návratu matky ji radostně vítaly a brzy se uklidnily. Tyto matky citlivě reagují na dítě, respektují jeho tempo nejen při krmení, ale také při další činnosti, dítě ví, že jeho potřeby budou vyslyšeny a uspokojeny. Při změnách matky přistupují k dítěti nenásilně a taktně, nejen v raném ale i v pozdějším věku dítěte reagují na negativní projevy dítěte s větším pochopením než rodiče dětí nejistě připoutaných (Kulíšek, 2000).

Podle Vrtbovské (2010) se vyskytuje bezpečná vazba u dětí v 55 - 65%.

1. 3. 2. VYHÝBAVÝ TYP PŘIPOUTÁNÍ (AVOIDANT) – KATEGORIE A

Matky dětí s touto citovou vazbou se vyhýbají fyzickému kontaktu se svými dětmi, těsnou blízkost tyto matky spíše odmítají, v jejich chování se může promítat i skrytá agrese. Neprožívají radost z tělesného kontaktu se svým dítětem, spíše dítě chovají z důvodu, že je to nezbytná potřeba dítěte. Dítě tento rozpor cítí a matka pro něj nemůže v tomto případě znamenat bezpečnou základnu, vnímá ji jako nespolehlivou. Současně si však rodiče idealizuje a pokouší se jim zavděčit perfekcionismem a povrchním přizpůsobením. Dítě má také problém rozpoznat signály vysílané matkou, protože např. od matky přichází vstřícné gesto, které se vzápětí mění v odmítání. Děti s vyhýbavou citovou vazbou potom často potlačují své emoce, nedokáží projevit svůj vztek či úzkost, mohou také potlačit svou touhu po blízkosti (Kulíšek, 2000). Tyto děti mají zkušenost, že matka jim věnuje náklonnost pouze v případě, že jsou „hodné“ a „bez problémů“. Podněty vyslané dítětem k rodičům jsou zachyceny pozdě a případně nepatřičně (Pöthe, 2001).

V populaci najdeme přibližně 30 % jedinců s vyhýbavým typem citové vazby (Vrtbovská, 2010).

1. 3. 3. ÚZKOSTNĚ - AMBIVALENTNÍ STYL PŘIPOUTÁNÍ – KATEGORIE C

Pro pečující osobu, která poskytuje dítěti tento styl připoutání, je typická jasně definovaná komunikace, ale značně nepředvídatelná. Někdy matky na děti reagují vstřícně a laskavě, jindy se dítě dočká podrážděné reakce, závisí na momentálním naladění matky, proto dítě nemůže pokládat matku za zdroj bezpečí. Na rozdíl od vyhýbavého typu připoutání se nebrání matky fyzické blízkosti s dítětem, ale přesto jsou méně citlivé k pláči a dalším projevům dítěte. Dítě

prožívá ambivalentní pocity k nejbližší osobě – pociťuje náklonnost a současně vztek, že není k dispozici jako bezpečná základna. Dítě se často projevuje dramaticky, lze ho obtížně upokojit, někdy se může chovat až agresivně. Děti jsou nadměrně závislé, drží se v blízkosti matky a dožadují se častěji pozornosti.

V populaci se s tímto typem připoutání setkáme v 5- 15% případů (Vrtbovská, 2010).

1. 3. 4. ÚZKOSTNĚ DEZORGANIZOVANÝ/DEZORIENTOVANÝ STYL PŘIPOUTÁNÍ – KATEGORIE D

Tuto kategorii doplnila k ostatním Mainová a Solomonová, které si všimly neobvyklých reakcí na odchod a příchod matky (Mainová & Solomonová, 1990 in Lečbých & Pospíšilíková, 2012). Tento styl připoutání může signalizovat děti tělesně a psychicky týrané a zneužívané. Reakce na pečující osobu je dezorganizovaná, chaotická, dítě má bizarní vokální i motorické projevy, např. asymetrické pohyby, zpomalení pohybu, zvláštní mimika ve tváři. Dítě prožívá konflikt, kdy pečující osoba by měla zaručit bezpečí, přesto na základě minulých zkušeností dítě čeká spíše, že mu tato osoba ublíží. Tyto děti se chovají zakřiknutě, pasivně a opatrně, tak, aby co nejméně zavdaly příčinu dospělé osobě k případnému trestu. Lyons-Ruth et al. (1990, in Kulisek, 2000) uvádí, že významnou roli zde také může hrát závislost na alkoholu a depresivní symptomatika u pečující osoby. Bylo také zjištěno, že dezorganizovaný styl připoutání významně souvisí s výskytem duševních poruch (Kulisek, 2000). Vavrda (2005) se zmiňuje o několika příčinách, které podporují vytvoření dezorganizovaného stylu připoutání – může se jednat o nezvládnuté emoce rodičů, kdy reakce na chování dítěte neodpovídá adekvátně situaci. Také upozorňuje na možnost tzv. efektu druhé generace, kdy rodič byl v dětství traumatizován či zneužit a v některých situacích ho tato skutečnost ovlivňuje. Zastoupení tohoto typu připoutání v populaci se odhaduje na cca 5%.

1. 4. TYPY ATTACHMENTU – BARTHOLOMEWOVÁ, HOROWITZOVÁ

Horowitzová a Bartholomewová na základě dimenze úzkosti a dimenze vyhýbání vymezily 4 typy citové vazby u dospělých. Dimenze úzkosti poukazuje na strach z opuštění a nedostatečnou lásku, dimenze vyhýbání se dotýká zřeknutí intimity a emočního vkladu do vztahu.

Pokud osoba skóruje nízkou hodnotu vyhýbání i úzkosti, jedná se o bezpečný typ (secure), který důvěřuje sobě i ostatním. Lidé s tímto typem vazby věří v podporu, spolehlivost a oddanost svých blízkých. To je činí v různých životních situacích odolnějšími a schopnými řešit účinněji stres a náročné životní situace.

Opačným skórováním se vyznačuje typ bojácný (fearfull), který charakterizuje obezřetnost a strach z odmítnutí ostatními. Přesto osoba s tímto typem připoutání touží po blízkosti ostatních. V určitých situacích si však nejsou jistí ve svém chování, někdy je trápí pocity viny. V jejich vztazích panuje dezorganizace, chaos a neschopnost se odpoutat od vztahové osoby, přestože jsou v její společnosti nespokojení (Lečbych & Pospíšilíková, 2012).

Jedinec s vysokým skóre úzkosti a nízkou hodnotou vyhýbání má **sobecký typ** připoutání (preoccupied), kde se objevuje nadměrná ostražitost v mezilidských vztazích. Tito jedinci mají pocit, že druzí nevkládají do vztahu tolik jako on. Často je také přemáhají emoce, mohou se chovat ustrašeně. Někdy také tento typ připoutání bývá nazýván nadměrně zaujatý – úzkostný (Lečbych & Pospíšilíková, 2012).

Zdrženlivý typ (dismissing) bychom mohli definovat vysokým skóre vyhýbavosti a nízkým skóre úzkosti. Tento typ popírá důležitost těsných vztahů, preferuje nezávislost (Slaměnik, 2011). Lečbych & Pospíšilíková (2012) také uvádějí, že dospělí s tímto typem připoutání se emočně neangažují, zachovávají si odstup od bližších vztahů a vyhýbají se projevení afektů.

Buchenheim (2002, in Hašto, 2006) také zmiňuje čtyři typy připoutání v dospělosti, které s menšími odchylkami kopírují výše uvedené typy citové vazby v dětství podle Ainsworthové. Uvedeme pouze pro seznámení základní informace o jednotlivých typech. Svobodný/autonomní typ odpovídá bezpečnému připoutání, jedinci jsou schopni hovořit také o negativních zážitcích z dětství, které dokázali integrovat do svého životního příběhu a pozitivně na ně pohlížet. Osoby se zapleteným/zaujatým stylem se prezentují jako samostatné a nezávislé osobnosti, udržují odstup od bližších vazeb. Zážitky z dětství a také chování rodičů si často idealizují, přestože si na konkrétní činnosti nevzpomínají. Opakem je

distancovaný/znehodnocující typ, tito jedinci řeší minulé rodinné konflikty, které však neumějí jednoznačně posoudit a mění své názory o nich. Často cítí frustraci a vztek. Poslední typ – nezpracovaný typ/ s nevyřešeným traumatem nebo smutkem – můžeme nalézt u jedinců, kteří se v dětství setkali s traumatem (týrání, alkoholismus rodičů). Tyto osoby ulpívají na detailech, jsou nedůvěřivé a jejich vyjadřování o svém dětství je poněkud chaotické.

1. 5. VÝZKUMY V OBLASTI ATTACHMENTU

Rádi bychom uvedli některé z výzkumů týkajících se attachmentu. Tato kapitola bude rozdělena na dvě podkapitoly, a to na výzkumy probíhající v zahraničí a výzkumy realizované v České republice.

1. 5. 1. VÝZKUMY V ZAHRANIČÍ

V zahraničí probíhaly výzkumy s tématem attachmentu intenzivně, protože Bowlbyho teorie vyvolala velký zájem a v době svého zveřejnění někdy i odmítavý postoj odborníků. V této práci bychom zmínili pro představu pouze několik výzkumů z posledního desetiletí.

Výzkumné studie se dotýkaly různých oborů a oblastí, protože typ citového připoutání ovlivňuje jedince téměř ve všech životních situacích. Zaujal nás výzkum, který se zabýval metaanalýzou studií o Bowlbyho teorii attachmentu – autoři analyzovali vzorek 44 studií s 8 505 účastníky. Zajímali se o nástroje měření citové vazby, vazebnou figuru, dimenzi přátelských vztahů, o zdroj informací o přátelských vztazích, stupeň obeznámení s problematikou, pohlaví, průměrný věk participantů, čas mezi měřením attachmentu a měřením přátelských vztahů, specifickými subjektivními charakteristikami země, datem publikace, způsobem rozšíření (např. v časopise, knize apod.) Výsledky se téměř shodovaly s výsledky podobného výzkumu, který provedl Schneider a jeho spolupracovníci v roce 2001. To potvrzuje myšlenku, že vztahy mezi dítětem a vazebnou osobou ovlivňují následné vztahy s vrstevníky, nepodařilo se však potvrdit, že podstatněji formují přátelský vztah než vztah s ostatními (Atkinson, Pallini, Baiocco, Madigan & Schneider, 2014).

Dále nás oslovil výzkum, který zkoumal citovou vazbu v souvislosti se sociálně vyloučenými osobami. Autoři Sommer a Benkendorf předpokládali, že sociální vyloučení může vyvolat potřebu buď hledat spojenectví s ostatními anebo usilovat o vlastní ochranu. Jako důležité se zde jeví posouzení jednotlivce ostatními, pokud je přijímán, bude navazovat kontakty a spojenectví; pokud bude odmítán, bude se chránit před dalším odmítnutím. Výzkumníci se domnívají, že stres způsobený sociálním vyloučením aktivuje systém attachmentu jedince, který následně motivuje k využití podpory od vazebné figury. Často však nastane problém, protože většina sociálně vyloučených osob nemá příležitost využít vazebnou figuru a současně nemůže čerpat ze svých nedostatečných interních reprezentací o vazebné figuře. Autoři upozorňují na potenciál poskytnout nový pohled na zkušenost sociálního vyloučení, také potvrzují, že hledání blízkosti vazebné figury je normální reakcí na sociální vyloučení, a když je v naplnění cíle jedinec frustrován, volí deaktivaci nebo naopak hyperaktivující strategie (Maxwell, Spielmann, Joel & McDonald, 2013).

Ablow, Marks, Feldman & Hoffmann (2013) se věnovali výzkumu souvislosti typu vazby a reakcí matky na pláč jejího dítěte. Výzkumný vzorek tvořilo 69 prvorodiček ve věku od 19 do 41 let. Autoři využili metodu AAI (Adult Attachment Interview) a nepřetržité zaznamenávání fyziologických odpovědí matky na pláč dítěte (jednalo se o měření srdeční činnosti, úroveň vodivosti kůže, respirační sinusovou arytmií – RSA). Ženám s jistým typem připoutání poklesla hodnota RSA při pláči kojence, na rozdíl od žen připoutaných nejistě, kterým tato hodnota stoupla společně se zvýšením vodivosti kůže. Tyto ženy také hodnotily pláč dítěte jako více nepříjemný, než ženy s bezpečnou vazbou. Tato studie si kladla za cíl predikovat mateřskou citlivost po devíti měsících, kdy probíhala závěrečná fáze výzkumu. Předpoklad výzkumníků se potvrdil, ženy s nejistou citovou vazbou se chovaly méně citlivě ke svým dětem (Ablow et al., 2013).

Autoři následující studie Meuwly, German, Bradbury, Ditzen, & Heinrichs (2012) zjišťovali, jak funguje podpora od partnera, který funguje jako „stresový nárazník“ v případě zátěžových situací. Studie především zkoumala, zda sdílené zvládnání stresu zvyšuje obnovu kortizolu a zda výsledek ovlivňuje partnerův typ připoutání, především vyhýbavý nebo úzkostný. Stres byl experimentálně vyvolán tím, že byl/a požádán/a žena nebo muž ze 123 heterosexuálních párů, aby se účastnil/a veřejného mluveného projevu. Při pozitivní podpoře partnera zvládají zkoumané osoby tuto situaci s menším stresem, než v opačném případě. Při vyšším skóre úzkostnosti však tento benefit není plnohodnotně využit, dimenze vyhýbavosti se významně v této situaci neprojevuje. Tato studie zdůrazňuje souhru mezi chováním partnerů a vlivem attachmentu s cílem pochopit dopad stresu na úzké vztahy a zdraví partnerů.

Zmiňme už pouze stručně několik dalších výzkumů. Často jsme se setkali s výzkumem v oblasti attachmentu, který souvisel s psychoterapií. Uvedme si například výzkum Connvesové (2011), který se zabýval bezpečnou vazbou v psychoterapii. Také můžeme připomenout práci Zilbersteinové (2013), která se týkala užití a limitů teorie attachmentu v dětské psychoterapii. Mimo jiné uvádí, že dítě, které postrádá vhodnou vazebnou figuru, která by mu pomohla potlačit úzkost a pomohla porozumět a řešit situaci, bude pravděpodobně s obtížemi omezovat svou tíseň tváří v tvář traumatu nebo stresujícím okolnostem či prostředím. Tasca (2014) se věnoval ve svém výzkumu problematice skupinové psychoterapie v souvislosti s attachmentem, zkoumal vliv skupinové psychoterapie na pozitivní změnu attachmentu u jedince. Také se výzkumy zabývaly otázkou, zda se přitahují partneři se stejnou citovou vazbou – Klohnen a Luo (2003 in Slaměnik, 2011) toto tvrzení ve svém výzkumu potvrdili, ale současně upozornili na složitost a provázanost vztahů ve vztahu k atraktivitě. Slaměnik (2011) jako nejvíce atraktivní styl uvádí bezpečný typ, hned za ním sobecký typ, který je současně vysoce přitažlivý pro bojácný typ. Pokud se týká atraktivity, nejméně lidé vyhledávají jedince se zdrženlivým typem, vzájemně se však stejné typy přitahují.

1. 5. 2. VÝZKUMY V ČESKÉ REPUBLICĚ

Výzkumy z oblasti attachmentu se v České republice můžeme spojit prvotně s osobou Z. Matějčka a jeho spolupracovníků a také s pojmem citové deprivace. Komplexněji poznatky o citové vazbě shrnul Kulísek ve své studii v Československé psychologii v roce 2000. V posledním desetiletí proběhly výzkumy realizované studenty vysokých škol a související s jejich bakalářskými, magisterskými a dizertačními pracemi. Tyto příspěvky jsou cenné především z důvodu jejich rozmanitosti a podnětnosti pro případný další výzkum. Při Českomoravské psychologické společnosti vznikla pracovní skupina pro výzkum citové vazby, jejímž garantem se stala Lenka Lacinová. Lacinová se věnuje také výzkumu citové vazby a vztahům v rodině, konkrétně dopadu konfliktů rodičů na děti a také partnerským vztahům především v mladém věku.

Výzkum Lacinové a jejích kolegů se týkal například strachu a citové vazby k rodičům v období rané adolescence, kdy byla využita metoda pro zjištění citové vazby IPPA a které se zúčastnilo 291 adolescentů ve věku 12- 14 let. Výsledky přinesly zjištění, že dívky a starší adolescenti zažívají vyšší míru strachu než chlapci a mladší adolescenti. Zmiňme se ještě o další významné zkušenosti, a sice že kvalita citové vazby k matce predikuje celkovou míru strachu

a také míru jednotlivých strachů, které mohou souviset s rodinným prostředím (Michalčáková, Lacinová, Bouša & Kotková, 2010). Souvislost mezi citovou vazbou v dospělosti a spokojeností ve vztahu je tématem práce Komárkové (2013), která realizovala kvantitativní výzkum s 258 respondenty. Autorka hovoří o signifikantní korelaci mezi faktory citové vazby, tj. úzkostností a vyhýbavostí, a spokojeností. V tomto výzkumu potvrdila předpoklad z teorie citové vazby, že jedinci s jistou citovou vazbou se cítí více spokojeně. Pro predikci spokojenosti se jako významnější projevíly proměnné citové vazby než věk, pohlaví nebo druh vztahu respondenta (partnerský nebo manželský vztah).

Bílková (2014) ve své diplomové práci otevřela téma citové vazby matky a její emoční interakce s dítětem. Detailní analýzou vztahů deseti dvojic rodič-dítě určila významnou souvislost mezi nízkou mírou kontroly v hodnocení vztahu s rodiči a jistotou matky v interakci s dítětem. Betlach (2010) se ve své práci také věnoval vztahům mezi rodiči a dětmi, ale uvažoval o tomto vztahu jako o predikátoru vztahu s partnerem. Na základě výzkumu došel mimo jiné k poznání, že důvěra a jistá citová vazba vůči matce predikuje důvěru v partnerském vztahu a jistou citovou vazbu v partnerských vztazích u potomků. Autor konstatuje, že větší predikční význam pro partnerský vztah znamená podoba vztahu jedince s matkou než podoba vztahu mezi rodiči. Přesto některé osoby s nejistou citovou vazbou dovedou tyto skutečnosti pozměnit díky kompenzačním strategiím a jsou schopni vytvářet partnerské vztahy založené na větší důvěře a jistější citové vazbě. S problematikou konfliktů v partnerských vztazích a attachmentem se můžeme seznámit v práci Kotrlové a Lacinové (2013), jejímž cílem bylo potvrdit souvislost mezi jednotlivými styly citové vazby a styly řešení konfliktů mezi bezdětnými a nesezdanými páry. Výzkumu se účastnilo 226 respondentů ve věku 18- 33 let (z toho bylo 84% žen) a bylo zjištěno, že respondenti s jistým typem připoutání řeší konflikt v partnerském vztahu konstruktivně (kompromisní styl), u nejistě připoutaných jedinců se setkáváme s destruktivním řešením konfliktů (dominantní, reaktivní, separační a submisivní styl).

Zaujal nás výzkum v diplomové práci Štimplové (2013), který se zabýval vztahem matek a dospívajících dcer a jeho souvislost s případným problémovým chováním. Na vzorku 204 dívek se prokázalo, že jedinci s jistou citovou vazbou se osamostatňují lépe, osamostatňování má jasný a přímý průběh podložený důvěrou, že vztahy v rodině zůstanou stabilní i přes případná nedorozumění. Také Štefánková (2011) ve své disertační práci potvrzuje teoretické poznatky z oblasti citové vazby, když na základě výzkumu uvádí, že osoby s jistou reprezentací citové vazby zvládají efektivněji zpracovat své emoce, vnímají pozitivněji sami sebe, dovedou využít také oporu ostatních a nepoužívají vyhýbavé strategie v takové míře jako osoby s nejistou citovou vazbou.

V minulém roce byl ukončen longitudinální výzkum Národního institutu pro děti a rodinu, který se týkal vlivu ústavní péče na vývoj dětí a pozdější život v dospělosti. Výzkumu se účastnilo 190 dětí ve věku od 7 do 12 let, které vyrůstaly s rodiči i děti, které žily v náhradní rodinné péči (ústavní nebo pěstounské) a také 280 dospělých osob. Výzkum přinesl zjištění, že kromě jiných negativních důsledků pobytu v ústavní péči, hraje pravděpodobně velmi významnou roli absence citové vazby (2014, www.nadacnifondjt.cz/absence-citove-vazby-poznamena-dite-na-cely-zivot-t16.html).

Na citovou vazbu a naplňování základních psychických potřeb v partnerských vztazích se zaměřila přehledová studie Lacinové a Michalčákové (2014). Jako cíl si autorky stanovily shrnout dosavadní výsledky empirických studií týkajících se naplňování psychických potřeb v souvislosti s citovou vazbou v dospělosti.

V této kapitole jsme uvedli pouze několik výzkumů, které souvisely s ženami či partnerskými vztahy, a proto se dotýkaly částečně i našeho cíle výzkumu. Výzkumů souvisejících s citovou vazbou však v České republice rychle přibývá a problematika attachmentu je nahlížena z různých pohledů.

2. VÝCHOVA A VÝCHOVNÉ PŮSOBENÍ

2. 1. POJETÍ VÝCHOVY

Pojďme si nejprve definovat pojem **výchova**. Vysvětlení pojmu výchova v některých případech není dostatečně komplexní a zdůrazňuje pouze některé aspekty výchovy. Čábalová (2011, 28) uvádí, že výchova je „*cílevědomý a záměrný proces, který umožňuje změnu a rozvoj jedince v souladu s jeho potřebami, individuálními dispozicemi a sociálními vztahy*“. Tato definice vhodně reflektuje, že výchova úzce souvisí také s vlivy okolního prostředí a současně jedinec také přináší svůj vklad prostředí. Tradičně pokládáme vychovatele za řídicí článek a vychovávaný je potom článkem řízeným, ale nezapomeňme, že výchova není pouze jednostranný proces. Chceme také připomenout, že vychovatel se musí přizpůsobovat změnám, které nastaly vlivem výchovného působení u vychovávaného. Průcha, Walterová & Mareš (1995, 25) definují výchovu jako „*proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji*“. Tyto změny ve vývoji by měly být realizovatelné, přiměřené a pro daného jedince i významné a přitažlivé. „*Výchova je cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulačích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností*“ (Pelikán, 1995, 36).

Klauner (1981 in Langmeier & Krejčířová, 2006) upozorňují na nepřesnost pojmu výchova a přináší rozdělení do tří významových koncepcí. První koncepce se týká normativního vymezení pojmu výchova – vychovatel se pokouší působit na vychovávaného tak, aby dosáhl určitého kladného cíle ve svém vývoji. Preskriptivní pojetí výchovy se zabývá metodami, kterými může jedinec dojít ke svým cílům. Popis postupů, které vychovatelé používají (nezáleží, zda se jimi dosáhne žádoucích či nežádoucích výsledků), shrnuje třetí koncepce – deskriptivní pojetí výchovy.

Rádi bychom v této kapitole zmínili také problematiku cílů výchovy. Kolář (2012, 23) definuje cíle výchovy jako „*představy o ideálních kvalitách vychovávané osobnosti, skupiny, generace, kterých má být dosaženo pomocí výchovy. Cíle výchovy jsou racionální konstrukty vyvozené z analýzy společenských poměrů, potřeb člověka v této společnosti, z kvality pracovních operací (práce), z analýzy lidského poznání a kultury a schopnosti používat toto poznání. Kvalita vymezených cílů výchovy významně determinuje povahu, charakter komplexu výchovy*“.

Cíle výchovy by měly zohledňovat schopnosti a dovednosti dítěte, většinou také těsně souvisí s hodnotovým systémem vychovatelů. Hodnotový systém rodičů se v některých případech může lišit u každého z nich a současně nemusí být v souladu s pravidly společnosti. Langmeier & Krejčířová (2006) uvádějí, že správné cíle by měly zohledňovat tři aspekty – zásadu zralosti, zásadu kontinuity a zásadu individualizace. Z těchto zásad vyplývá, že rodiče mají respektovat vývoj dítěte a nevyžadovat po něm určité dovednosti předčasně (naopak ale zase je nutné dítě vystavovat přiměřených požadavkům), netrvat na složitějších úkonech, pokud si dítě neosvojilo dobře úkony jednodušší. Čábalová (2011) považuje při stanovení cílů za důležitou konkrétní formulaci cíle; také by cíl měl obsahovat požadovanou změnu osobnosti a podmínky a prostředky k této změně; dále by měl obsahovat kontrolovatelné výstupy.

Proces výchovy má své základní fáze. Pelikán (1995, in Čábalová, 2011) mezi fáze výchovného procesu řadí:

- *Fázi situační* – na dítě během života působí různé situace, dítě v nich získává zkušenost, kterou využije při analýze dalších situací
- *Fázi fixační* – osoba reaguje podobným způsobem na modelově blízké situace
- *Fázi generalizační* – vznik obecných myšlenkových modelů v psychice jedince
- *Fázi osobnostně integrační* – integrace jednotlivých složek vývoje a vytvoření jednotné a autentické osobnosti

2. 2. VÝCHOVA V HISTORICKÉM KONTEXTU

V této kapitole uvedeme proměny pojetí výchovného působení během jeho vývoje. Otázka výchovy se prolíná historií už velmi dlouho, můžeme připomenout například **Platona**, který zastával model komplexní výchovy stejně jako později Komenský. Výchova v pojetí platonismu je především hledání, neposkytuje záruku jistoty, je otevřená i věcem, které nemůžeme přímo ovlivnit (Strouhal, 2013). **Jan Amos Komenský** upozorňuje na fakt, že výchova je celoživotní proces a že musíme respektovat individualitu každého jedince. Za cíl výchovy považuje „pravého člověka“, protože podle jeho názoru se jedinec nerodí, ale stává. Komenský se věnuje také obsahu výchovy, tzn. čemu se má člověk učit – jeho odpověď zní „všemu“, což znamená základním principům, na nichž je založen svět, a jejich interakcím (Dvořáková & Kolář, 2015). K celoživotnímu průběhu výchovy se přikláněl také **Helvétius**,

který také podobně jako Locke prohlásil, že lidé se nerodí jako dobří nebo jako zlí, a který přikládal výchově vysokou důležitost.

Ke změnám v pojetí výchovy významně přispěl **J. J. Rousseau**, který tvrdil, že výchova se nemůže zakládat na zkažené společnosti, ale naopak na přirozenosti dítěte a jeho svobodné vůli. V práci Rousseaua se objevuje koncept tzv. svobodné výchovy, který doporučuje dospělým zdržet se jakýchkoli zásahů do výchovy dítěte (Kasperová & Kasper, 2008). Z mnoha osobností, které se výchovou zabývaly, bychom ještě rádi zmínili Johanna **Heinricha Pestalozziho**, který se věnoval především problematice nemajetných a osiřelých dětí. Vytvořil tzv. koncept industriální výchovy, kdy si děti měly osvojit dovednosti, které je povedou k soběstačnosti tak, aby nebyly odkázány na pomoc jiných (Kasperová & Kasper, 2008).

Vztahy mezi rodiči a dětmi se zabývala psychodynamická psychologie, mezi jejíž zástupce patřily osobnosti jako **Sigmund Freud**, **Anna Freudová** (význam afektivní vazby mezi matkou a dítětem), **Melanie Kleinová** (v dětství štěpení zážitků na dobré a špatné, dítě neschopné pojmout objekt jako celek), **Donald Woods Winnicott** (pravé self a falešné self), **Wilferd Ruprecht Bion** (matka má poskytnout dítěti kontejner pro jeho strach ze smrti) a další. Rádi bychom také zmínili **Alfreda Adlera**, který hovořil o životní linii, která se utváří během prvních 6 let života díky rodině a místě dítěte v ní. Adler definuje jednotlivé pozice v rodinné konstelaci a případná rizika nebo naopak přednosti. **Karen Horneyová** se zajímala o vztah rodiče – dítě z hlediska základní úzkosti, která znamená pocit osamocení a bezmocnosti proti obtížnému a zlému světu. Podobně **Harry Stack Sullivan** uvádí, že dítě stále prožívá tenzi, která vyvolá u vychovatele (pečující osoby) odezvu k poskytnutí potřebné péče. Takto se vytvoří základní vzorec vzájemného vztahu, kdy dítě potřebuje matčinu péči a matka tuto péči potřebuje poskytnout (Plhánková, 2006).

Mohli bychom pokračovat dalšími osobnostmi, které se významně podílely na rozvoji v oblasti výchovy, ale to není cílem této práce. Z tohoto důvodu se již zmíníme pouze o českých autorech. Mezi nejvýznamnější osobnosti zabývající se výchovou patří samozřejmě **Zdeněk Matějček**. Matějček vystudoval psychologii a poté začal pracovat v Sociodiagnostickém ústavu v Praze (původně Pedologický ústav), kde probíhala především péče o dítě a diagnostika různých poruch dětí. Na základě svých zkušeností z praxe se zaměřil společně s **J. Langmeierem** na problematiku psychických potřeb dětí a jejich neuspokojování a vznikl nový pojem – psychická deprivace, který brzy našel své uplatnění nejen v naší republice, ale také v zahraničí. Matějček se také zajímal o problematiku dyslexie, náhradní rodinnou péči, nechtěné děti a ranou péči o dítě. Společně s **J. Dunovským** řešil problematiku SOS vesniček a stál u jejich zrodu. **Václav Mertin** působí na katedře psychologie FF UK v Praze a také

provozuje poradenskou činnost v pedagogicko-psychologické poradně, své zkušenosti pravidelně publikuje. Také **Lenka Šulová** se věnuje oblasti výchovy, především oblasti raného vývoje dítěte a základní vztahy s rodiči. Šulová spolupracuje se zahraničními odborníky a věnuje se publikační činnosti. Neopomeneme **Jiřinu Prekopovou**, která rozvinula metodu pevného objetí, své myšlenky publikovala v knihách o výchově, např. v knize *I rodiče by měli dělat chyby*. V současné době také rodiče oslovila kniha *Respektovat a být respektován*, která je dílem **manželů Kopřivových**, jejich ústřední myšlenka se váže k přesvědčení, že nikdo nemůže potlačovat vůli jiného člověka, včetně rodiče vůči dítěti, jako důležitou vnímají spolupráci a dohodu.

Mezi výchovou v minulosti a výchovou v současnosti nalezneme pochopitelně rozdíly, protože také společnost a její požadavky, očekávání a podmínky života se mění. Langmeier & Krejčířová (2006) uvádějí, že v minulosti výchova probíhala po mnoho let téměř stejně, protože výchovné cíle se příliš neměnily. Ale na konci 19. stol. nastal zlom a změny výchovných postojů se až do současnosti stále prohlubují. Od druhé poloviny 19. století nalezneme posun ve čtyřech obdobích. Během prvního období (2. pol. 20. stol.) byla vyžadována naprostá poslušnost dětí, každý projev vzdoru musí být ihned potlačen. V dalším období, od počátku 20. stol., již není upřednostňována slepá poslušnost, ale platí, že moc kázně, ale také velká volnost dětem neprospívá. Od dvacátých do padesátých let se požaduje podřízení pravidlům, stále můžeme vnímat požadavek poslušnosti, přestože se nyní objevuje v jiné podobě. Od padesátých let, zřejmě díky proměnám tehdejší společnosti a rodiny, se vynořují názory, že násilí ve výchově je škodlivé a propagují iniciativu dítěte. V současnosti můžeme vnímat větší odstup mezi generacemi, protože rodiče zažívali ve svém dětství jiné podmínky než jejich děti. Vzhledem k rychle se měnícím životním podmínkám, můžeme předpokládat, že současné děti budou žít ve světě, který nyní neznáme a zřejmě bude složitější, případně rozpornější než ten současný.

2. 3. STYLY VÝCHOVY

Výchovné styly jsou způsoby výchovy, které odráží vzájemný vztah vychovatele a vychovávaného. Způsob výchovy, jaký si rodiče zvolí, je ovlivněn řadou faktorů, jako jsou vlastnosti a zkušenosti rodičů, doba, rodina, v jaké vyrůstali, výchovné tradice země, kulturní, ekonomické tradice aj. (Čábalová, 2011, in Blažková, 2013). Uveďme si ještě další vymezení výchovných stylů, např. Průcha, Walterová & Mareš (2003, 279) definují výchovný styl jako

„souhrn záměrných i spontánních způsobů chování vychovatele k vychovávanému. Tradičně se uvádějí: autoritativní výchova, liberální výchova, demokratická výchova“.

Styly výchovy ovlivňují:

- Vzájemné působení a komunikace mezi vychovávaným a vychovatelem
- Používání výchovných metod a postupů a také reakce vychovávaného na tyto postupy, která také vyvolá další jednání vychovatele
- Emoce, které vychovatel chová k dítěti
- Jak vychovatel dítě řídí (silně, středně, slabě, rozporně)

(Čábalová, 2011)

Gillernová (2011) poznamenala, že výchovný styl znamená postupovat podle strategií vytvořených v určité rodině, kdy stejný výchovný postup nemusí v každé rodině zapříčinit stejné důsledky. Někteří z rodičů reflektují svůj výchovný styl adekvátně, jiní rodiče ho mohou hodnotit zkresleně a neúplně, protože může mít svůj původ v tradici rodiny a není uvědomovaný. Styl výchovy je poměrně stabilní charakteristikou rodiny, přesto se může vlivem nejrůznějších okolností pozměnit, například nabytými zkušenostmi rodičů, věkem dětí apod.

V této oblasti začaly vznikat různé modely a přístupy k vymezení stylů rodičovského chování a způsobu výchovy. Ve 30. letech minulého století Kurt Lewin provedl výzkum v experimentálních skupinách pozorováním stylů vedení a vyčlenil v rámci TYPOLOGICKÉHO MODELU tři základní typy výchovných stylů – styl autoritativní, styl liberální a styl demokratický. Styl autoritativní – rodič vystupuje jako autorita, kterou dítě musí respektovat a poslouchat bez výjimky. Styl liberální – dítě má absolutní volnost, jeho aktivita není nijak usměrňována. Styl demokratický poskytuje dítěti možnost rozhodovat o sobě přiměřeně věku, ale současně je za své jednání odpovědné a přijímá následky svého chování. V tomto stylu výchovy se zdůrazňuje především spolupráce a partnerství rodiče a dítěte (Langmeier & Krejčířová, 2006).

MODEL ČTYŘ STYLŮ VÝCHOVY zpracovávala postupně D. Baumrindová od 60. let a v současné době je stále hojně využíván pouze s menšími úpravami. Tento model sleduje dvě dimenze – množství a druh požadavků rodičů na dítě a vnímavost a citlivost rodičů k dětem. Vymezuje čtyři kategorie výchovných stylů – autoritářský styl, autoritativně vzájemný styl, zanedbávající styl a shovívavý styl.

Autoritářský styl charakterizuje výchovu odmítajících, kontrolujících a náročných rodičů,

kteří jsou přesvědčení, že oni nejlépe vědí, jak se má dítě chovat. Výchovné působení rodičů přináší především zákazy, příkazy a tresty. Tato výchova vede k nízkému sebevědomí dítěte, úspěch je samozřejmostí a za neúspěch následuje trest. Dítě může z této pro něj bezvýhodné situace unikat do apatie, do choroby nebo do regrese (Rešetková, 1998). Tři možnosti, jak může osobnost dítěte reagovat na tento styl výchovy, popisuje Matějček (2000): odezvou úzkostného a citlivého dítěte bude neurotické chování, dítě s „odolnějším“ typem osobnosti se snaží vzdorovat a bránit nárokům rodičů a třetí reakcí může být únik dítěte od případné nepříjemné situace nebo trestu, a to většinou nevhodným způsobem, např. lhaním, podvody.

Autoritativně vzájemný vztah preferují rodiče, kteří jsou na děti také nároční a trvají na stanovených pravidlech, ale zároveň děti vedou laskavě, akceptují jejich názory, jsou ochotní diskutovat (Gillernová, Kebza & Rymeš, 2011).

Zanedbávající styl – v tomto případě rodiče nejeví o děti velký zájem, výchova je volná, až lhostejná. Někdy mohou být tito rodiče až citově chladní, odmítaví k dítěti. Rodiče vychovávají dítě nedůsledně, na dítě nebývají kladeny téměř žádné požadavky.

Shovívavá výchova – rodiče, kteří ji využívají, své dítě nezatěžují téměř žádnými požadavky, ale současně mu nestanovují hranice. Dítě má velkou míru emoční podpory a porozumění od rodičů, ale současně dítěti chybí pocit zodpovědnosti a spolehlivost (Gillernová et al., 2011).

Od 70. let 20. stol. se také touto problematikou u nás zabýval J. Čáp a jeho spolupracovníci. Tento model uvažuje o dvou základních dimenzích – emočním vztahu a výchovném řízení, které tvoří vždy dvě komponenty. Model se snaží přistupovat k problematice komplexněji, zpočátku vznikl model dvanácti polí (tři formy emočního vztahu se kombinovaly se čtyřmi formami výchovného řízení); během dalšího výzkumu byl opět upraven a vznikl MODEL DEVÍTI POLÍ, na jehož základě Čáp a Boschek vytvořili Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp & Boschek, 1994). Blíže se o tomto modelu a dotazníku zmíníme ve výzkumné části této práce.

Další klasifikaci výchovných stylů vytvořil Schaefer, pro hodnocení považuje za významný stupeň výchovného přístupu ve dvou nezávislých dimenzích, a to láska-hostilita, autonomie-kontrola. Becker hovoří o 3 dimenzích: vřelost-hostilita, permisivita-restriktivita, klidné odpoutání- úzkostné emoční připoutání (Langmeier & Krejčířová, 2006).

2. 4. VYBRANÉ VÝZKUMY V OBLASTI VÝCHOVY

S tématem výchovy a výchovných stylů se setkáme často ve výzkumu z různých oblastí, proto v této práci uvedeme pouze některé z nich, především ty, které souvisí s naším tématem.

První rozsáhlejší výzkum proběhl v druhé polovině 70. let 20. století, kdy Rotterová a Čáp zkoumali souvislosti mezi obsahem volnočasových aktivit, formou jejich realizace a výchovnými podmínkami v rodině. Zajímavá zjištění přinesl výzkum z roku 1990, kdy z celkového počtu 500 účastníků ve věku 12- 16 let 46 % respondentů uvedlo, že výchovné působení svých rodičů pokládají za silné, slabé výchovné řízení rodičů se vyskytovalo u 20 % respondentů. Poté však výzkumná zjištění z poloviny 90. let (Bosáková, 1995 in Gillernová et al., 2011) zaznamenala výrazný posun k slabému výchovnému působení, kde se průměrná hodnota výskytu tohoto výchovného působení pohybovala okolo 48%. V dalších výzkumech se tato hodnota ještě zvyšovala – např. výzkum Štětkové (2004), Tomkové (2002) či Dobiášové (2002, in Gillernová, 2011). Slabé výchovné řízení převažuje u respondentů jak v případě matky, tak v případě otce; děti mají velkou volnost a pouze nízkou kontrolu.

Z výzkumů v zahraničí se pozastavíme u Baumrindové, která pomocí svého longitudinálního výzkumu, který zahájila v roce 1959 a kterého se účastnily děti od předškolního věku až po ranou adolescenci, určila výše uvedené 4 styly výchovy. Baumrindová (1991, in Gillernová et al., 2011) také zjistila, že rodiče, kteří vyžadují plnění svých požadavků, potom řeší méně problémů s chováním svých dětí a dospívání. Emočně kladný vztah vždy indikoval nepřítomnost nebo pouze minimální výskyt výchovných problémů, naopak omezující kontrola se pojila s výchovnými problémy především u chlapců. Asertivní kontrola především u dívek naopak působila pozitivně.

Proměnou stylů výchovy během času se zabýval také Bronferbrenner, který upozorňuje, že se zvyšuje zastoupení právě výchovy, která již není tak kontrolující, ale poskytuje dětem vyšší míru volnosti. Dále zmíníme ještě longitudinální výzkum Pulkkinenové, jež v rámci svého cíle zjistit strukturu a životní styl jedinců od 8 do 20 let, také posuzovala některé faktory výchovy v rodině a rodičovského chování. Autorka výzkumu uvádí souvislost výchovy v rodině a životní styl adolescentů, kde zdůrazňuje především dva faktory způsobu výchovy, a to „vedení orientované na dítě x sobecké zacházení“ a „zaujatá/starostlivá přísnost x lhostejná volnost“. Pulkkinenová formulovala závěr, že pouze u 4% sledovaných jedinců zjistila změnu k opačnému stylu chování během těchto 12 let (Pulkkinen, 1982 in Gillernová et al., 2011).

Rozsáhlý výzkum se uskutečnil v letech 2000 – 2002 a byl zaměřen na emoční vztah a

výchovné vedení a jejich porovnání s dříve zjištěnými daty. Výzkumný vzorek tvořili chlapci a dívky ve věku od 11 do 18 let, výzkumu se účastnilo 2 178 respondentů, 50,7% chlapců a 49,3% dívek. Výzkum byl realizován formou dotazníkového šetření, použitou metodou se stal Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp & Boschek, 1994). Výsledky tohoto výzkumu informovaly o několika zajímavých skutečnostech: některé děti, přestože výsledek dotazníku poukázal na méně příznivé formy jejich výchovy, jsou v rodině a ve vztahu s rodiči spokojeny – nevíme však, zda v okolí dítěte nefiguruje další podpůrná osoba. Dalším zajímavým výsledkem je minimální a snižující se počet dětí, které by spadaly do pole číslo 9 – zde by se nabízel případná revize dotazníku. Také v tomto výzkumu se potvrdil fakt, že společné činnosti rodičů a dětí podporují příznivě emoční klima, vztahy v rodině a výchovné řízení bez extrémů v kontrole či požadavcích (Gillernová, 2004).

Trumhová (2013) se ve své diplomové práci zabývá srovnáním výchovy mezi starší a mladší generací; ke svému výzkumu využila formu dotazníku a výzkumný vzorek zahrnoval 108 respondentů. Autorka si potvrdila své hypotézy, tj. autokratický styl se častěji vyskytuje u starší generace, mladší generace tráví s dětmi méně času, než trávila generace starší, výchovné hodnoty starší generace jsou více směřovány na mezilidské vztahy.

Zajímavý terénní výzkum v rámci své diplomové práce provedl Lebduška (2008), týkal se oblasti agresivity u žáků romské i neromské národnosti a její souvislosti s výchovnými styly. Výzkumný vzorek tvořilo 187 žáků ve věku 12- 15 let – 90 respondentů se přihlásilo k romskému etniku a 97 k majoritní populaci; v obou skupinách se podařilo zajistit téměř shodné zastoupení chlapců a dívek. Výsledek potvrdil stanovenou hypotézu, že existuje rozdíl mezi výchovnými styly v romských a majoritních rodinách. V romských rodinách bývá využívána pesimální výchova s velkým množstvím požadavků i volnosti dítěte a ostatní styly výchovy se vyskytují pouze v malé míře. V rodinách u majoritní populace nalezneme větší variabilitu výchovných stylů, ale nejvíce je zastoupena také pesimální výchova společně s autokratickou výchovou. Výsledky romské a majoritní populace se také liší v oblasti výchovného řízení, kde v romských rodinách převládá rozporné řízení a v majoritní společnosti slabé řízení.

3. AZYLOVÉ DOMY

3. 1. OBECNĚ O PREVENTIVNÍCH POBYTOVÝCH SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH

Sociální služby se rozdělují na několik druhů, a to na sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Vzhledem k tomu, že se nadále budeme zabývat azylovými domy pro matky s dětmi, budeme v této práci definovat pouze služby sociální prevence.

„Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů“ (Krejčířová & Treznerová, 2011, 41). Do této kategorie můžeme zařadit právě různé typy azylových domů – např. pro muže, pro ženy, pro matky s dětmi, pro těhotné apod. Dále sem zařadíme domy na půl cesty, krizovou pomoc, intervenční centra, terapeutické komunity apod.

Každý z těchto druhů má tedy odlišné působení - stejně jako formy sociálních služeb, které odlišují službu pobytovou, ambulantní a terénní. Jako pobytové služby můžeme definovat ty, které poskytují ubytování v zařízeních sociálních služeb (např. azylové domy, domy na půl cesty). Naopak pro ambulantní služby je charakteristické, že jedinec přichází do těchto zařízení, kde se ale nemůže ubytovat (např. nízkoprahová denní centra). A terénní sociální služba probíhá v přirozeném prostředí dané osoby (např. pečovatelská služba, která dojíždí za klientem do jeho domova). Azylový dům pro matky s dětmi lze tedy podle tohoto rozlišení zařadit mezi pobytové služby sociální prevence. Azylové domy *„poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“* (Zákon č. 108/2006 Sb.). Tato zařízení jsou většinou určena pro specifickou skupinu klientů, např. pro muže, pro ženy, pro matky s dětmi, pro těhotné ženy apod. Kromě ubytování zde zájemci naleznou pomoc s řešením svých dalších problémů (finanční situace, péče o děti, zaměstnání apod.)

3. 2. AZYLOVÉ DOMY PRO MATKY S DĚTMI A DŮVODY JEJICH VYUŽITÍ

3. 2. 1. AZYLOVÉ DOMY – TYPY A CHARAKTERISTIKA

Zmiňme nejdříve trochu teorie z historie azylových domů zde v České republice. Po pádu komunistického režimu se vykristalizovala potřeba řešení situace bezdomovců, kteří se stali novým „problémem“ své doby. Proto státní instituce i nestátní organizace začaly zakládat azylové domy, vznikaly také ubytovny, které ovšem nabízejí pouze ubytování. Azylové domy však poskytují další služby jako je sociální poradenství, pomoc při získávání nových dovedností a také oporu při řešení případných problémů. Všechny azylové domy mají určenou cílovou skupinu uživatelů (muži, ženy, matky s dětmi apod.), kterou upřesňuje případně ještě věk. Uvedeme si pouze několik typů služby azylových domů, které se mohou týkat žen s dětmi.

Azylové domy pro matky s dětmi poskytují služby ženám s dětmi a respektují potřeby, které vyplývají z přítomnosti dítěte v zařízení. To znamená, že prostory a vybavení umožňují uspokojit potřeby dítěte – maminka s dítětem mohou např. využívat samostatnou koupelnu a WC, k dispozici bývá vybavená herna, kde mohou trávit volný čas. Kromě materiální podpory se klientkám dostává pomoci při řešení případných vývojových či psychických obtíží dítěte, pracovníce zařízení také poradí s výchovou a vhodnými činnostmi pro dítě. Stává se, že maminka strávila dětství v dětském domově a neví, jak správně se o své dítě postarat – zde najde radu a podporu.

Azylový dům pro těhotné je méně častou variantou těchto zařízení vzhledem k úzce specifikované cílové skupině. Toto zařízení vzniklo především z důvodu pomoci maminkám, které miminko chtějí, ale situace je pro ně z jakéhokoli důvodu velmi komplikovaná a často nevidí jiné východisko než ukončení těhotenství. Někdy také ženy potřebují podporu při péči o novorozeňátko z důvodu věku (velmi mladé maminky) nebo mají strach, že se nedokážou o své dítě postarat, protože neměly možnost vidět, jak péče o dítě probíhá. Většinou klientky zůstávají i nějaký čas po porodu a získávají právě potřebné zkušenosti v péči o své dítě.

Azylové domy s utajenou adresou využívají ženy, které se staly obětí vážného domácího násilí a které se nyní obávají agrese svého partnera. Tato zařízení mají jasně definovaná pravidla, aby byla dodržena bezpečnost jejich obyvatel. Adresa těchto azylových domů není nikde udávána, nalezneme pouze adresu kontaktní – zde také většinou proběhne první setkání

ženy s pracovníkem daného zařízení. V těchto azylových domech bývá přítomen psycholog, který ženě pomáhá vyrovnat se s její nelehkou situací; mohou zde probíhat také různá skupinová psychoterapeutická setkání, kdy se využívá vzájemné podpory klientů.

3. 2. 2. DŮVODY VYUŽITÍ SLUŽEB AZYLOVÝCH DOMŮ

Proč se ženy rozhodnou využít služeb azylových domů? Ocitnou se v těžké životní situaci, kdy ztratí bydlení, ať již z důvodu neplacení nájmu vzhledem ke své špatné finanční situaci nebo z důvodu rozchodu s partnerem a odchodu z jeho bytu. Dalším důvodem může být útěk před agresivním partnerem, kdy žena chce začít situaci domácího násilí řešit. Také se může jednat o děti – žena s dětmi (případně i s otcem dětí) bydlí v nevyhovujících podmínkách, kdy jsou ohroženy především děti a hrozí jejich odebrání. Potom se žena také uchýlí ke službě azylového domu a hledá postupně vhodnější ubytování. Žena jako *„osamocený rodič zastává náročnou roli. Řeší problémy spojené s vedením domácnosti, s nároky své práce, případně s hledáním pracovního místa, někdy i se vzděláním, s bydlením, s péčí o děti a zajišťováním všech jejich potřeb aj. Cílem sociální práce je především doprovázení a pomoc při zvládnutí takovýchto a dalších obtížných životních situací, ve kterých se osamocení rodiče ocitli“* (Matoušek et al., 2010, 50). Nyní si uvedeme důvody příchodu žen s dětmi do azylového domu:

Domácí násilí

Nejprve si osvětlíme základní pojmy z dané oblasti. Domácí násilí může být definováno *„jako násilí nebo fyzické zneužívání, týrání zaměřené proti životnímu partnerovi nebo jinému členu domácnosti“* (Hartl & Hartlová, 2010, 333). Následující definice domácího násilí se zdá pro naše účely vhodnější, popisuje domácí násilí jako *„zneužití postavení a moci, kterou pachatel v rodině má. Projevuje se nepřiměřenými požadavky, vynucováním podřízenosti oběti a kontroly nad jejím životem“* (Vágnerová, 2004, 633). V této definici je jasně zdůrazněna převaha pachatele agrese nad obětí, která se poté bojí své zážitky zveřejnit, má pocit, že vliv agresora je obrovský a nikdo nemá sílu jí pomoci. Do azylových domů přicházejí oběti domácího násilí často náhle, po nějakém aktuálním násilí. Většinou se ubytují na krizovém pokoji, kde se rozhodují, zda po ukončení služby krizové pomoci se vrátí zpět domů nebo svou situaci budou řešit odchodem od partnera. Velký podíl na rozhodnutí matky mají děti, které však často nedokážou pochopit, co se doma odehrává. Hlavně menší děti mohou tatínka vidět v lepším světle, zvláště pokud se k nim chová hezky. Žena potom často podlehne naléhání dětí,

aby se vrátila domů.

Neuspokojivá finanční situace

Velmi častým důvodem využití sociálních pobytových služeb je neuspokojivá finanční situace klientů. Většinou se jedinci nejprve snaží své finanční problémy řešit pomocí různých půjček. Tyto půjčky jsou však značně nevýhodné a začíná koloběh dalších a dalších vypůjčených peněz. Ženy, se kterými se setkáváme v azylových domech pro matky s dětmi, pobírají většinou rodičovský příspěvek, případně přídatky na dítě. Z těchto příjmů nejsou schopny zaplatit podnájem, pokud nedostávají doplatek na bydlení z úřadu práce. Tento příspěvek od státu je však limitován trvalým pobytem v obývaném bytě, trvalý pobyt však většina pronajímatelů z pochopitelných důvodů (např. exekuce) není ochotna poskytnout.

Další příčinou, proč se tyto ženy dostávají do finanční tísně, je neschopnost správně hospodařit s penězi. Stává se, že ženy neuváženě nakoupí ihned po obdržení peněz a nemají poté žádnou finanční rezervu na nečekané výdaje, pokud třeba děti onemocní. V jejich původních rodinách se také hospodařilo tímto způsobem, proto neznají jiný postup.

Dalším důvodem pro neuspokojivou finanční situaci žen je nezaměstnanost. Tyto ženy těžko shání vhodnou práci, protože většinou by musely svou pracovní dobu přizpůsobit potřebám dětí, o které se často starají samy. Podle statistik ČSÚ udržují své prvenství v nezaměstnanosti ženy nad muži přibližně o 2%, nejvíce nezaměstnaných je mezi lidmi se základním vzděláním (Český statistický úřad, 2010).

Zaměstnanost žen je závažným celosvětovým problémem. Je totiž obtížné skloubit pracovní a mateřské povinnosti, především v případě žen samoživitelek. *„V řadě vyspělých zemí se hledá řešení v rozsáhlé nabídce zkrácených pracovních úvazků, v zavádění pružné pracovní doby, v dostupné péči o děti. Cesta k řešení v naší společnosti patrně povede přes nutné legislativní úpravy až k politické a finanční podpoře žen“* (Buchtová, 2002, 113). Je pochopitelné, že pro zaměstnavatele představuje žena s malými dětmi, která nemá oporu ve své rodině (např. pro hlídání dětí při delší nemoci) a která případně požaduje zkrácený pracovní úvazek vzhledem k péči o děti, méně „zajímavého“ uchazeče o práci než kdokoli jiný. Malindová (2011, 24) upřesňuje, že nejde pouze o finanční dopady nezaměstnanosti: *„Nezaměstnanost je vysoce stresující životní událost, která způsobuje dopad nejen na psychické, ale i fyzické zdraví. Může tak vyvolávat psychické důsledky úzkosti, deprese atd. Na zdravotní stránce nezaměstnaných osob se významně spolupodílí psychologické faktory s fyziologickou predispozicí k nemoci. S ohledem na významné individuální rozdíly mezi nezaměstnaností a zdravím je obtížné nalézt jednoznačnou souvislost. Mezi obzvláště*

ohroženými jsou osoby s nižším socioekonomickým statusem.“ Ženy také s každým dalším neúspěchem ztrácejí motivaci zajímat se o další zaměstnání, protože očekávají opět negativní výsledek.

Vágnerová (2004, 745) nás informuje, že *„negativní postoje společnosti, které představují jeden ze stresorů, se snadno zafixují a dlouhodobě nezaměstnaný člověk tak získává stabilní nepříznivé hodnocení, jehož se obtížně zbavuje“*. Pro ženy, které využívají azylových domů, je to další z nepříjemných hodnocení, protože bohužel velká část občanů naší republiky často považuje obyvatele azylových domů za méně přizpůsobivé a využívající především sociálních dávek, bez snahy sehnat zaměstnání.

Nefunkční rodina, nefunkční partnerství

Pojem rodiny není jednoznačně definován, existuje velké množství definic zaměřených na rodinu z různého pohledu. Uvedme si definici Hartla & Hartlové (2000, 512) v Psychologickém slovníku – rodina je *„společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.“* Kučerová (1996, 187-188) konstatuje, že *„rodina jako společenská instituce byla vždy úzce spjatá s celospolečenskou materiální i ideologickou strukturou, ale současně též s každodenním životem i vrcholnými životními zážitky jednotlivce.“* S ohledem na situaci v současné společnosti upřesnila definici rodiny Hrušáková & Králíčková (2006, 162) takto: *„Rodinu lze definovat nejen jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými a příbuzenskými vazbami, ale za rodinu je možné považovat i svazek založený fakticky společným způsobem života.“* Pro tuto práci využijeme právě tuto definici Hrušákové a Králíčkové, protože uvažujeme i o ženách, které odcházejí do azylových domů z nefunkčního partnerství.

Rodina by měla fungovat v oblasti ochranné, zaopatřovací a pečovatelské, biologicko-reprodukční, sociálně - ekonomické a socializačně-výchovné, rekreační, relaxační, zábavné a emocionální (Kraus, 2008). V literatuře najdeme mnohá další rozdělení funkcí rodiny, většinou však jsou velmi podobná již uvedenému.

Výchovu a vzdělávání vnímáme jako další podstatnou součást správného fungování rodiny v rámci socializačně – výchovné funkce. Děti od rodičů přebírají už od nejranějšího věku jejich postoje, hodnoty, zkušenosti a názory, napodobují jejich chování, učí se, jak se zachovat v různých situacích. Na rodičích je, aby konání dětí usměrňovali a připravili dítě na vstup do okolního prostředí. Poté již větší část vzdělávání přebírají instituce jako MŠ, školy, zájmové kroužky, kde se kromě získávání znalostí dítě učí také socializačním schopnostem.

Často se zapomíná na trávení společného volného času rodičů a dětí, které zahrnuje

relaxační, rekreační a zábavná funkce. Přesto právě tyto činnosti upevňují vztahy v rodině a přinášejí uspokojení potřeb celé rodině, nejen dětem.

Emocionální funkce rodiny podtrhuje především pozitivní vztahy v rodině a také rovnováhu těchto vztahů. Ve správné rodině se pečuje o slabší členy rodiny, poskytuje se emoční opora při problémech, panuje zde láska, která nehodnotí a není podmíněná výkonem. (Kraus, 2008)

Při příchodu do azylových domů ženy často udávají důvod, že odešly z rodinného prostředí, které bylo nefunkční, nebyly uspokojovány jejich základní životní potřeby a neměly oporu v rodině při řešení své obtížné situace. Také odchodem od partnera často vysvětlují ženy příchod do tohoto zařízení, většinou se ke svému příteli nastěhovaly, a když jejich vztah skončil, zůstaly bez zázemí a bez přístřeší.

Jiné příčiny

Další příčinou příchodu do pobytového zařízení sociální prevence může být ta, že dotyčná maminka s dětmi bydlí v nevyhovujících podmínkách. Může se jednat o byt, kde je ubytováno hodně osob v malém prostoru nebo byt neodpovídá hygienickým podmínkám. Většinou potom má žena dvě řešení, odstěhovat se s dětmi do azylového domu nebo jsou děti prozatímne umístěny do dětského domova, než maminka sežene vhodné bydlení. Pro využití služby azylového domu se také někdy žena rozhodne, když nezvládá péči o své dítě a potřebuje pomoci, aby jí dítě nebylo odebráno. Příkladem z praxe může být případ, kdy maminka nevěděla, jak se starat o své miminko, protože sama vyrůstala v dětském domově.

3. 3. POBYT V AZYLOVÝCH DOMECH

„Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ (Zákon č. 108/2006, § 57 (1)). Tyto pobytové služby nezahrnují však jen ubytování, ale také pomoc při zajišťování stravy a oporu při vyřizování osobních záležitostí a svých oprávněných zájmů. Všechna sociální zařízení mají zpracovány Standardy kvality sociálních služeb, které zaručují co nejlepší poskytování dané služby. Týkají se všech situací, které v zařízení probíhají, pracovníků, ale také provozních podmínek zařízení

(Průdková & Novotný, 2008). Každá uživatelka si plánuje se svou klíčovou pracovnící svůj individuální plán, kde si stanoví cíle, které chce během pobytu splnit nebo alespoň na nich začít pracovat. Klíčovou pracovnící rozumíme pracovníci, která s uživatelkou nejvíce řeší její nesnáze, se kterou se uživatelka nejvíce schází a která ví nejvíce o situaci dané uživatelky.

V těchto zařízeních se většinou ženy mohou zúčastnit různých programů, kde se dozvědí informace z různých oblastí života, mohou si vyzkoušet různé činnosti či se naučit novým dovednostem. Pro udržení pracovních návyků ženy pravidelně docházejí na pracovní terapii, kde vykonávají drobné práce, případně si hledají vhodné zaměstnání. Také mohou využít rady pracovníc při péči o domácnost a vaření. Rádi bychom nyní představili azylové domy, ve kterých proběhl dále uvedený výzkum.

Domov na skalách v Žamberku

Domov na skalách vznikl v květnu v roce 2006 jako Domov pro matky a ženy v tísní v prostorách bývalé ubytovny pro vojáky. Zařízení dostalo nový název v roce 2012 vzhledem ke změně cílové skupiny krizové pomoci, kterou od tohoto data mohou využívat celé rodiny včetně tatínků. V tomto zařízení mohou klienti využít dvě služby – krizovou pomoc a azylové ubytování.

Krizová pomoc ve zdejším Domově slouží především obětem domácího násilí anebo osobám, které náhle ztratily střechu nad hlavou (nutnost okamžitého vystěhování z dosavadního bydliště, ať již z důvodu neplacení nájmu nebo ohrožení díky nevhodným podmínkám bytu) a které se ocitly v ohrožení zdraví. Klient zde zůstává přibližně sedm dní, během kterých mu v případě potřeby může být poskytována zdarma kromě ubytování také strava a oblečení z charitního šatníku Domova na skalách. Během pobytu se snaží za pomoci pracovníc vyřešit především své následné ubytování a další zajištění základních životních potřeb. Klientka se může se svými nesnázemi obrátit na přítomnou pracovníci kdykoli během 24 hodin; pracovníce podporuje ženu také emočně, naslouchá jí a vyjadřuje pochopení.

Azylový dům poskytuje ubytování na delší časové období, přibližně na jeden rok, během kterého se klient s pracovníky věnuje vyřešení nejen bytových podmínek, ale také dluhů, vztahů s rodinou, možností zaměstnání apod. Pokud se žena rozhodne, že by chtěla využít služby azylového domu, proběhne nejprve jednání se zájemkyní, které vede sociální pracovníce Domova. Seznámí nastávající klientku s podmínkami pobytu, s platbami za ubytování, s prostory Domova a sepiše dohodu se zájemcem, kde se stanoví předpokládané zahájení

sociální služby.

Služby zdejšího Domova mohou využít ženy:

- týrané a zneužívané
- které ztratily bydlení a nemající rodinné zázemí
- které nemohou vést důstojný život
- nezvládající základní péči o děti a vedení domácnosti
- které souhlasí s vnitřními předpisy Domova
- zpravidla z Pardubického kraje a Rychnovska

Azylový dům pro matky s dětmi Svitavy

Tento azylový dům provozuje oblastní spolek Českého červeného kříže Svitavy, který na svých webových stránkách (<http://www.cck.svitavy.cz/node/145>) uvádí, že tento azylový dům je určen pro těhotné ženy, maminky s dětmi od narození do 15 let, v případě studia dětí až do 18 let a také pro matky, které čekají na soudní přidělení dětí do péče. Přednostně zde přijímají ženy ze Svitavska, žena může zažádat o službu osobně, případně prostřednictvím sociální pracovnice Městského úřadu ve Svitavách. Tento azylový dům může obývat max. 13 osob, pro které jsou připraveny 4 pokoje s vlastním sociálním zařízením a společná kuchyňka. Azylový dům poskytuje v souladu s vyhláškou č. 505/2006 Sb. tyto úkony – placené ubytování a bezplatně pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, poskytují podmínky pro přípravu stravy.

Městský azylový dům pro matky s dětmi Pardubice

Posláním Městského azylového domu je pomáhat bezdětným ženám i ženám s dětmi překlenout složité životní období, kdy ztratily domov, jsou bez finančních prostředků, bez pomoci partnera, rodiny a přátel.

Pracovníci azylového domu usilují o snížení rizika sociálního vyloučení a o aktivní přístup žen k řešení tíživé situace. Díky profesionální podpoře dostanou ženy novou šanci k návratu do obyčejného života.

Služba je určena pro plnoleté bezdětné ženy nebo ženy s dětmi:

- v rodinné krizi,
- oběti domácího násilí,
- bez přístřeší,
- po návratu z výkonu trestu.

Služba nemůže být poskytnuta ženám, které:

- potřebují bezbariérový přístup
- potřebují zdravotní péči
- mají akutní infekční onemocnění
- nejsou schopny kolektivního soužití.

Služba také není určena dětem – chlapcům, kteří již splnili povinnou školní docházku.

Toto zařízení má kapacitu 50 lůžek ve 24 pokojích v 7 bytových jednotkách. (<http://www.skp-centrum.cz/rodina-a-deti/mestsky-azylovy-dum-pro-zeny-a-matky-s-detmi-2/verejny-zavazek/>)

Azylový dům pro matky s dětmi Koclířov

Azylový dům pro matky s dětmi v nouzi v Koclířově nabízí pobytové sociální služby matkám s nezletilými dětmi a těhotným ženám po dobu přibližně jednoho roku. Jako cíl si klade tato služba:

- poskytnutí bezpečného zázemí
- snížení rizika sociálního vyloučení
- aktivní přístup uživatelůk při řešení své nepříznivé sociální situace
- zvýšení soběstačnosti a dovedností uživatelůk, respektování společenských norem, přijetí zodpovědnosti za své jednání
- posilování sebedůvěry v různých životních situacích a orientace v nich
- opětovné začlenění uživatelůk do společnosti
- minimalizování závislosti uživatelůk na sociální pomoci

Azylový dům provozuje Občanské sdružení „Náš domov Koclířov“, které vzniklo v roce 1998, v roce 2000 byl realizován projekt azylového domu, následně také sdružení začalo provozovat

pečovatelskou službu a azylový dům pro rodiče s dětmi Most naděje. V azylovém domě pro matky s dětmi nalezneme 3 bytové jednotky (2 čtyřlůžkové a 1 šestilůžkovou), celkem tedy 14 lůžek. Ženy mají k dispozici vlastní pokoj se sociálním zařízením, třílůžkový pokoj je vybaven kuchyňskou linkou, šestilůžkový má samostatnou kuchyň. Společně také maminky mohou užívat společenskou místnost, prádelnu, hernu a zahradu s dětským hřištěm (<http://www.nasdomovkoclirov.cz/azylovy-dum/>).

4. CITOVÁ VAZBA A VÝCHOVNÉ STYLY ŽEN V AZYLOVÝCH DOMECH

Na základě naší bakalářské práce nás zaujal fakt, že ženy v azylovém domě uváděly jako nejvíce preferovanou hodnotu své děti, přesto u některých vypadala situace objektivním pohledem jinak. Také při rozhovorech ženy často uváděly své vzpomínky na dětství jako rozporuplné. Velkou roli zde hrály vztahy s rodiči, případně vztah s jedním rodičem, které ženy popisovaly většinou jako extrémně kladné nebo naopak extrémně záporné. Z tohoto důvodu nás zajímá, jakou citovou vazbu zažily ženy ve svém dětství a také, jaký výchovný styl zažívaly od svých rodičů.

Mickelsson, Kessler & Shaver (1997) mapovali citovou vazbu v dospělosti a dospěli k závěru, že nepříznivé interpersonální situace v dětství významně ovlivňují typ citové vazby v dospělosti.

O jaké nepříznivé podmínky konkrétně se jedná?

- **Separace/ ztráta** – v případě rozvodu rodičů se významně častěji objevovala nejistá citová vazba, především úzkostný typ vazby.
- **Interpersonální traumatizace** – v této oblasti výzkumníci zjistili signifikantní souvislost nejisté citové vazby s fyzickým týráním a zanedbáváním a také s ohrožováním zbraní.
- **Vzájemný vztah rodičů** – nejisté připoutání je v této oblasti spjata se situací neshod v manželství, případně až fyzického násilí.
- **Psychopatologie rodičů** – zde se vliv na bezpečnou citovou vazbu projevil především u rodičů s antisociálním chováním. Nejistou citovou vazbu ovlivňovala deprese a úzkostnost rodičů – dítě, jehož rodič trpí depresí či úzkostnou poruchou, se projevuje pravděpodobně také úzkostněji než dítě, jehož rodič je zdravý.
- **Nesociální traumatické události** – události, které ohrožují jedincův život, jsou významně spjata s úzkostnou vazbou.

V této studii se autoři také zmiňují o citové vazbě z pohledu vztahu rodič-dítě, hovoří o:

- **Vřelosti** – ta predikuje všechny tři výchovné styly, pozitivně se vztahuje k bezpečnému typu připoutání a negativně k nejistému typu připoutání

- Zajímavý výsledek se objevil v oblasti **hyperprotektivity** – v případě hyperprotektivity otce se vytvářel bezpečný typ připoutání, ale naopak, pokud hyperprotektivitu projevovala matka, vznikala vazba vyhýbavá
- **Konzistence** – významně se podílí pouze v případě rozdílu v konzistenci matky a otce s úzkostnou vazbou.

(Ledvinová, 2014)

V naší bakalářské práci se respondentky často zmiňovaly, že žily pouze s matkou, či pouze s otcem, některé také u prarodičů. Pro mnohé respondentky, které vychovával pouze jeden rodič, mohla nastat situace, kterou popisuje Mazánková (2014) – rodič dítě začne považovat za svého partnera a oporu v tíživé životní situaci a dítě je vtaženo předčasně do světa dospělých. Zde samozřejmě hraje významnou roli osobnostní nastavení jedince a jeho odolnost vůči nepříznivým životním podmínkám. Paulík (2010, 9) nahlíží na odolnost jako na „*proces, který umožňuje pružné přizpůsobení se nepříznivým změnám prostředí, i jako na určitý časově a prostorově vymezený (tady a teď) stav (představující po určitou dobu aktuální úroveň právě probíhajících zvládacích procesů utvářených na základě výsledků předchozích zvládnání, která je současně východiskem další adaptace)*“.

Hoskovcová (2006) uvádí z výzkumů zjištěné ochranné faktory, které mohou významně ovlivnit odolnost dětí. Tyto faktory můžeme nalézt:

- **V samotném dítěti** – dítě umí komunikovat s dospělým, je dospělému svým chováním příjemné, umí si říci o pomoc
- **V rodině** - dítě v rodině nalézá osobu, se kterou si vytváří blízký a pevný vztah
- **V širším společenství** - dítě vyhledá vrstevníky nebo autoritu, která jim poskytne citovou oporu

Zamýšlíme se ještě nad rodinou a blízkými maminek z azylových domů – tyto ženy se často nemohou obrátit v těžké situaci na rodinu, protože rodina jim není ochotna pomoci, nestýkají se s ní a někdy také není v možnostech rodiny ženě pomoci. Rodina bývá přirozeným zdrojem sociální opory jedince, kde tato osoba nalezne porozumění, povzbuzení a kde se rozvíjí pocit jistoty a bezpečí již v dětství. „*Sociální opora zahrnuje různá působení lidí v okolí jedince, kteří jsou mu blízcí, pozitivně jej hodnotí a mají jej rádi. Patří sem i uznání předností jedince osobami, na nichž mu záleží*“ (Paulík, 2010, 23).

Můžeme se domnívat, že tyto ženy mohou mít díky svým prožitkům v dětství a na základě

případných konfliktů v rodině vytvořenou nejistou citovou vazbu, která se následně promítá do dalších mezilidských vztahů. K využití této sociální pobytové služby také může přispět nedostatečná sociální opora ženy či menší odolnost v nepříznivých situacích.

VÝZKUMNÁ ČÁST

5. VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY

Cílem výzkumu je zjistit, jaký typ citové vazby a jaký styl výchovy zažívaly ženy v azylových domech pro matky s dětmi. Výzkum by měl přinést poznatek, zda je pro tyto ženy typický určitý styl připoutání a určitá výchova. Také by měl nastínit, jaký styl výchovy používají nyní samy ženy vůči svým dětem. Výzkum by také mohl přinést praktické poznatky, díky kterým by mohli pracovníci azylových domů efektivněji pracovat s klientkami, především v oblasti výchovy jejich dětí.

Ve výzkumu jsme si stanovili pět výzkumných otázek.

První výzkumná otázka – **Jaký typ citové vazby zažily ve svém dětství ženy, které nyní využívají službu azylového domu?** Ze své pracovní zkušenosti se domníváme, že ženy, které využívají tuto sociální službu, mají častěji problémy v mezilidských vztazích, než ostatní ženy. Nedisponují potřebnou sociální oporou, často se bojí navázat bližší vztah a nedokáží adekvátně reagovat na ostatní. Citová vazba by mohla v tomto případě také ovlivňovat situaci těchto žen, proto jsme se rozhodli zjistit, zda se nějaký typ připoutání vyskytuje u těchto žen výrazněji.

Druhá výzkumná otázka zní: **Jaký styl výchovy zažily ženy, které nyní využívají službu azylového domu?** Z rozhovorů s těmito ženami v rámci naší bakalářské práce a také ze svých pracovních zkušeností jsme reflektovali, že tyto ženy často zmiňují konflikty či jiné problémy v původní rodině. Zajímá nás proto, jaký styl výchovy preferovali jejich rodiče a jak ho nyní posuzují ženy již jako dospělé.

Třetí výzkumná otázka – **Jaký výchovný styl používají tyto ženy vůči svým dětem?** Je obecně známo, že styl výchovy, který osoba zažívá ve svém dětství, často pak užívá také vůči svým dětem. Například Hučín (2003) konstatuje, že výchova vlastního dítěte se může stát projekcí výchovy z původní rodiny, především tehdy, když se s ní rodič nedokázal vyrovnat. Budeme zjišťovat, zda i v tomto případě se tato domněnka potvrdí.

Čtvrtou výzkumnou otázkou se dotazujeme: **Jak hodnotí výchovný styl žen pracovnice azylového domu?** Pracovnice mají možnost sledovat výchovu maminek nezaujatě. Mají možnost porovnat výchovné působení jednotlivých maminek v azylovém domě, kdy chování matky k dítěti může případně ovlivnit také přítomnost tíživé životní situace. V azylovém domě se nacházejí ženy v podobné životní situaci a podmínkách, proto můžeme vzájemně jejich způsob výchovy porovnat.

Pátá výzkumná otázka – **Existuje rozdíl mezi hodnocením výchovného stylu maminkou a**

pracovníci?

Považujeme za zajímavé porovnat subjektivní názor maminek a objektivní názor pracovníků na výchovu dětí dané ženy. Mnohdy ženy vidí své výchovné působení jinak, než jak ho vnímá jejich okolí.

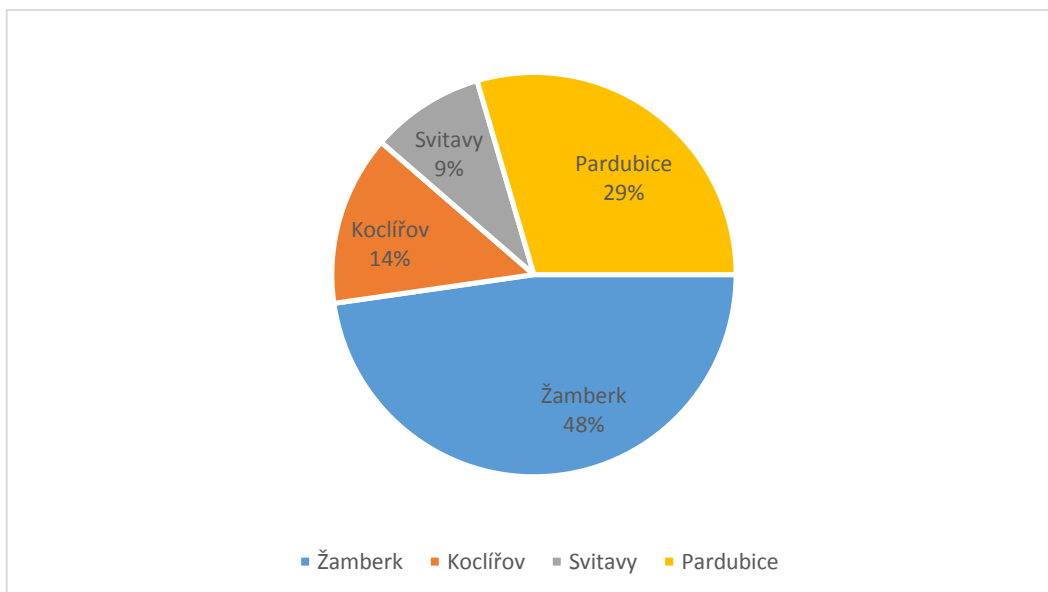
6. METODOLOGIE VÝZKUMU

K tvorbě dat používáme smíšený typ výzkumu, kvantitativní část našeho výzkumu se bude pohybovat na úrovni deskriptivy mimo jiné také vzhledem k nižšímu počtu respondentů, který neumožňuje zobecnění získaných dat na populaci. Zjištění z fáze kvantitativního výzkumu nám pomáhají při dotazování v rozhovorech, kde se již můžeme konkrétněji věnovat dané problematice a případně se zaměřit na jisté odchylky a nesrovnalosti, které se mohou objevit v dotazníku. V naší práci využijeme ve větší míře kvalitativní přístup, který „*pro popis a analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod*“ (Mioviský, 2006, 17). Kvalitativní metody charakterizuje takto:

- Jádrem těchto metod je subjektivita.
- Nemusíme dodržet přesně stanovený plán výzkumu.
- Během výzkumu se přizpůsobujeme momentálním podmínkám.
- Jako důležitou vnímáme kvalitu, ne kvantitu.
- V tomto typu výzkumu se jednotlivé fáze mohou vzájemně doplňovat a prolínat.

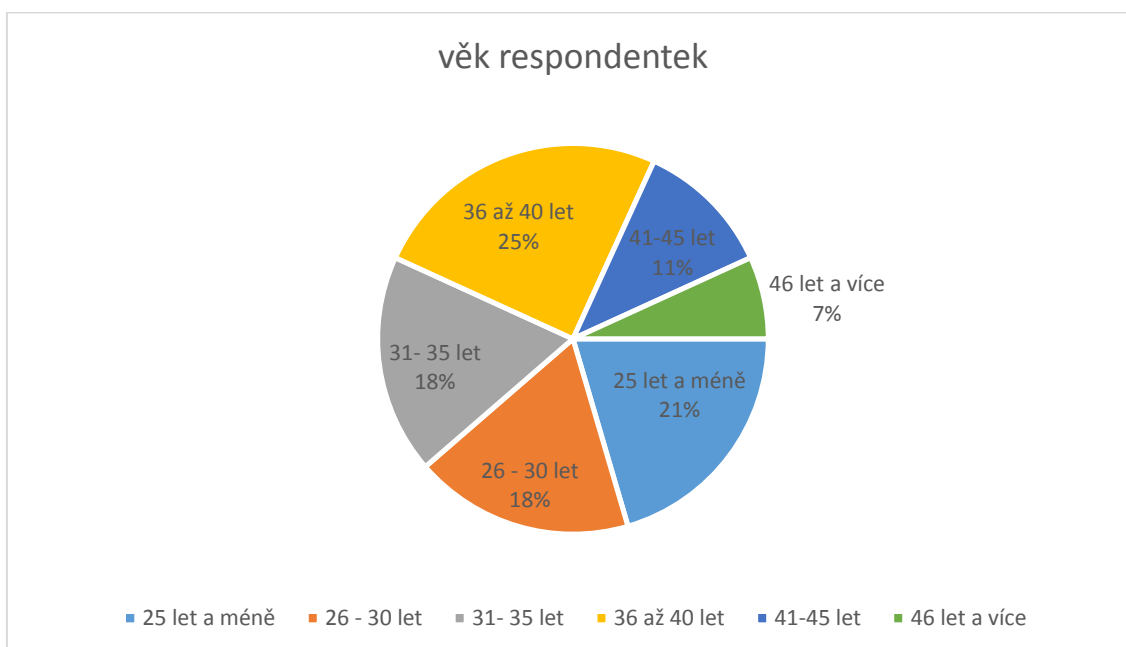
6. 1. VÝZKUMNÝ SOUBOR

Cílová populace zahrnuje ženy z azylových domů pro matky s dětmi v Pardubickém kraji, které pečují alespoň o jedno dítě a kterým je minimálně 18 let. Pro získání výběrového souboru jsme použili metodu prostého záměrného výběru. Výběrový soubor tvořilo 44 žen z Azylových domů pro matky s dětmi, které splňovaly výše uvedená kritéria. Výzkumu se účastnilo nejvíce matek z Domova na skalách v Žamberku - 21 žen, poté 6 respondentek využívalo službu Azylového domu v Koclířově, 4 ženy žily v Azylovém domě pro matky s dětmi ve Svitavách a 13 žen v Městském azylovém domě pro matky s dětmi v Pardubicích.

Graf č. 1 Zastoupení respondentek z jednotlivých azylových domů

Věk žen se pohybuje od 18 do 47 let, průměrný věk respondentek je 33 let. Modus věku žen má hodnotu 25 let a medián 34,5 let.

Graf č. 2: Věk respondentek

Ženy jsme oslovili prostřednictvím pracovníků azylového domu, kterým jsme zaslali informace o plánovaném výzkumu s prosbou o umožnění realizace mého výzkumu v jejich

zařízení a o zjištění ochoty maminek zúčastnit se výzkumu. Poté jsme oslovili respondentky pomocí plakátů s krátkými informacemi a nabídkou zpětné vazby formou vyhodnocení dotazníku. Každou respondentku jsme ještě před vyplněním dotazníku a případným rozhovorem seznámili se skutečností, že vše, co uvede v dotazníku či během rozhovoru zůstává anonymní pro jiné osoby kromě autorky práce, nabídli jsme také možnost vyplnit dotazník bez uvedení jména nebo s fiktivním jménem. Nabídku anonymního dotazování však žádná z žen nevyužila. Dále jsme vysvětlili, proč žádáme o vyplnění dotazníku a jak budeme posléze s jejich sdělením pracovat. Většinu respondentek jsme požádali také o následný rozhovor. Kritériem pro rozhovor byla ochota žen mluvit o své rodině a o výchově v ní. Také pracovnícím v azylovém domě jsme zaručili anonymitu při rozhovorech, rozhovor ve většině případů proběhl se sociálními pracovníci daných azylových domů, které dobře znají situaci jednotlivých maminek a s klíčovým pracovníkem dané klientky, případně jiným pracovníkem, který tuto ženu zná.

6. 2. METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT A SBĚR DAT

6. 2. 1. METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT

Pro náš výzkum jsme zvolili smíšený typ výzkumu. V první fázi výzkumu jsme využili soubor tří dotazníků. Dva dotazníky se týkaly citové vazby jedince a jeden dotazník se týkal stylu výchovy v rodině. Dotazníky jsme administrovali ve většině případů skupinově a následně jsme navázali kontakt rozhovorem o skutečnostech uvedených v dotazníku a kvůli případnému doplnění nezodpovězených položek. Poté jsme se informovali o ochotě ženy zúčastnit se rozhovoru, v případě kladné odpovědi jsme se domluvili na termínu.

POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR jsme vytvořili sami tak, aby otázky byly relevantní dané situaci a úzce se vztahovaly k výzkumným otázkám, zaměřili jsme se především na tyto oblasti: **odměny a tresty; kontrola/volnost a péče; zájem o dítě/trávení času s dítětem/postoj k rodičovství; požadavky/důslednost; podobnost s výchovou respondentčinyh rodičů.** Rozhovor probíhal nejprve s dvěma vybranými respondentkami vzhledem k ověření vhodnosti otázek pro získání potřebných informací. K rozhovoru jsme

využili soukromí pokoje respondentky nebo méně často společenskou místnost azylového domu, kde jsme také nebyli rušeni jinými klientkami. Současně s rozhovorem jsme pozorovali chování těchto maminek ke svým dětem. Jako výhodu vnímáme známé prostředí pro respondentky, kde se podle našeho názoru maminky i děti chovaly více uvolněně a přirozeně. Poznámky jsme si zapisovali, protože použití diktafonu jsme po zkušebních rozhovorech vnímali jako rušivé. Rozhovor také probíhal při běžné péči matky o dítě (děti) a záznam na diktafonu se stával nesrozumitelným a neúplným.

Svá POZOROVÁNÍ jsme si zapisovali do pozorovacího archu a týkala se vzájemné interakce matky a dítěte.

Polostrukturovaný ROZHOVOR S PRACOVNICEMI probíhal po ukončení výzkumu s maminkami podle předem připravených okruhů. Tyto okruhy zahrnovaly témata: **tresty a odměny; kontrola/samostatnost, péče; zájem o dítě/postoj k rodičovství; důslednost.** Zjišťovali jsme pohled pracovnice/pracovníka na výchovu dané respondentky. Také jsme pracovnice nechali posoudit naše poznatky získané pozorováním.

Nyní blíže k jednotlivým dotazníkovým metodám. Pro zkoumání citové vazby jsme použili dotazník PARENTAL BONDING INSTRUMENT, který posuzuje rodičovskou vazbu v prvních 16ti letech života a je určen pro dospívající a dospělé osoby. Metoda obsahuje 25 položek, na které respondent odpovídá pro každého rodiče zvlášť na 4stupňové škále. Zjišťují se hodnoty škály péče, které na jednom pólu prezentuje vřelost a empatie a přechází přes střední hodnoty k druhé extrémní poloze, která je charakterizována emočním chladem a lhostejností. V této škále nalezneme 12 položek a hodnoty se pohybují mezi 0 a 36, kde hodnota 36 znamená největší péči. Škála kontroly dosahuje hodnot od 0 do 39, při hodnotě 39 je dítě velmi opatrováno, kontrolováno, může mu být bráněno v samostatném vývoji a na opačném extrému stojí nezávislost a samostatnost (Čikošová & Preiss, 2011).

Ze získaných výsledků můžeme určit čtyři druhy citové vazby. Buchheim et al. (2002, in Hašto, 2006) uvádějí tyto typy citové vazby v dospělosti, které kopírují způsoby připoutání dětí:

- 7. Svobodný/autonomní typ** - odpovídá bezpečnému připoutání z dětství a jedinci s touto vazbou považují zážitky z dětství za důležité i pro svůj další život. Dokáží je reálně zhodnotit, včetně negativních prožitků, a zařadit je do svého života.
- 8. Zapletený/zaujatý typ** - vystupují jako silní a nezávislí, udržují si odstup od vztahů. Z dětství si nenesou příliš vzpomínek, často si protiřečí a rodiče vidí často v lepším světle.

9. Distancovaný/znehodnocující vztah – nedokáží reálně posoudit své zážitky, často si protirečí, řeší stále konflikty z dětství a často se nedokáží vyznat ve vztazích.

10. S nevyřešeným traumatem nebo smutkem/nezpracovaný typ – tento typ nalezneme u jedinců, kteří mohli v dětství prožít trauma (např. zneužití, alkoholismus rodiče). Často v těchto případech zachytíme ztrátu víry, přeroknutí či nadměrnou pozornost k detailům.

Podívejme se na administraci tohoto dotazníku, která trvá přibližně 5 minut. V tomto konkrétním případě trvala administrace v průměru o něco déle, cca 10 minut. Respondentky se často zajímaly, zda mohou uvádět i nevlastní rodiče, případně zda mají odpovídat, pokud některý rodič byl v jejich dětství přítomen pouze krátké období. Odpovídáme podle manuálu (Čikošová & Preiss, 2011), že se jedná o toho rodiče, který s nimi byl od narození do 16 let nejvíce v kontaktu. V rámci skórování poté převedeme a obodujeme podle manuálu jednotlivé odpovědi a sečteme podle jejich zařazení k jednotlivým škálám. Interpretace výsledků nám umožní klasifikovat u jednotlivých respondentů typ jejich citové vazby. Pokud výsledky ukazují na vysoký skór péče a nízký skór ochrany, jedná se o **optimální typ vazby**. Jako méně příznivé typy vnímáme **nelaskavou kontrolu** (nízký skór péče a vysoký skór ochrany), citová vazba **kontrolující, byť s láskou** (vysoký skór péče i ochrany) a **slabá (chybějící) vazba** (nízký skór péče i ochrany).

MATKA	Vysoký skór péče (hodnota 26 a více)	Nízký skór péče (hodnota 24 a méně)
Vysoká ochrana (hodnota 16 a výše)	Kontrolující byť s láskou	Nelaskavá kontrola
Nízká ochrana (hodnota 14 a méně)	Optimální vazba	Slabá (chybějící) vazba

Tabulka č. 1 Typy citové vazby dle PBI - matky

OTEC	Vysoký skór péče (hodnota 22 a více)	Nízký skór péče (hodnota 20 a méně)
Vysoká ochrana (hodnota 14 a výše)	Kontrolující byt' s láskou	Nelaskavá kontrola
Nízká ochrana (hodnota 12 a méně)	Optimální vazba	Slabá (chybějící) vazba

Tabulka č. 2 Typy citové vazby dle PBI – otcové

Validita a reliabilita dotazníku byla ověřována více studiemi, které prokázaly, že tato metoda zůstává stabilní v čase i v oblasti změn nálady, výsledky nezkresluje věk, sociální status ani pohlaví jedince (Parker, 1989 in Čikošová & Preiss, 2011). Pro ověření validity a reliability v českém prostředí použili Čikošová & Preiss (2011) Cronbachovův alfa koeficient, koeficient test – retestové reliability a koeficient korelace. Bylo prokázáno, že dotazník PBI má dobrou validitu i reliabilitu.

Citovou vazbu jsme dále zjišťovali pomocí dotazníku ECR - EXPERIENCES IN CLOSE RELATIONSHIPS. Tato škála vznikla v roce 1998 díky autorům Brennanovi, Clarkovi a Shaverovi a stala se často používaným nástrojem pro zjišťování citové vazby dospělých v anglicky mluvících zemích. Český překlad a pilotní studii provedli Pospíšilíková & Lečbych (2012) v rámci diplomové práce a zjistili vnitřní konzistenci a pravděpodobnou kulturní přenositelnost této metody. Tato škála zahrnuje 36 otázek, 18 z nich sytí subškálu „vztahové úzkostnosti“ (attachment anxiety), dalších 18 otázek se váže k „vztahové vyhýbavosti“ (attachment avoidance). Respondent vybírá z odpovědí na Lickertově škále v rozpětí od hodnoty 1 – rozhodně nesouhlasím po hodnotu 7 – rozhodně souhlasím. Vyhodnocení začneme převrácením hrubých skóru u otázky 3, 15, 19, 22,25, 27, 29, 31, 33 a 35. Poté sečteme hodnoty odpovědí u všech sudých otázek a získáme tak skór úzkostnosti a součtem hodnot odpovědí u lichých otázek skór vyhýbavosti respondenta (Pospíšilíková & Lečbych, 2012). Dále jsme díky níže uvedeným výpočtům definovali typ citové vazby pomocí zastoupení všech typů vazeb v jeho vazebném vzorci:

$$SEC = avoidance * 3.2893296 + anxiety * 5.4725318 - 11.5307833$$

$$FEAR = avoidance * 7.2371075 + anxiety * 8.1776446 - 32.3553266$$

$$PRE = avoidance * 3.9246754 + anxiety * 9.7102446 - 28.4573220$$

$$DIS = avoidance * 7.3654621 + anxiety * 4.9392039 - 22.2281088$$

Typ citové vazby určíme podle nejvyšší získané hodnoty, setkáváme se s těmito citovými vazbami:

SEC – bezpečná citová vazba (*secure dimension*)- jistá citová vazba

FEAR – bázlivě vyhýbavá (*fearful dimension*)- dezorganizovaná vazba

PRE – zaujatý styl (*preoccupied dimension*) – ambivalentní, úzkostná vazba

DIS – distancovaný styl (*dismissing dimension*) – vyhýbavá, distancovaná vazba

(Pavelková, 2014)

Styl výchovného působení jsme zjišťovali pomocí DOTAZNÍKU PRO ZJIŠŤOVÁNÍ ZPŮSOBU VÝCHOVY V RODINĚ, který vznikl již od konce šedesátých let minulého století na katedře psychologie filozofické fakulty UK v Praze. Postupným vývojem dosáhl dotazník současné podoby a v roce 1994 proběhla standardizace této metody (Čáp & Boschek, 1994). Tento nástroj pracuje s Modelem devíti polí a nyní ho blíže popíšeme. V dotazníku nalezneme 40 položek, vždy deset položek odpovídá jednomu komponentu výchovy. Jedná se o komponent kladný, záporný, požadavků a volnosti.

Do modelu devíti polí patří **emoční vztah k dítěti**, který nejprve rozlišujeme vzhledem k matce a k otci a poté hodnotíme emoční vztah v rodině jako celku. Rozlišujeme tyto formy emočního vztahu – kladný, střední a záporný. Zde považujeme za nutné poznamenat, že nelze zjednodušeně vyjádřit vztah v rodině průměrem vztahů rodičů, protože např. záporný emoční vztah od jednoho z rodičů zanechává určité „stopy“ na vývoji dítěte, přestože druhý rodič má emoční vztah k dítěti kladný. Při vyjádření způsobu jako celku autoři vědomě opomíjejí střední formu emočního řízení, protože se vyskytuje velmi zřídka a bývá nejednoznačná.

Významnou roli v modelu devíti polí má také **výchovné řízení**, které opět nejprve posuzujeme zvlášť pro otce a zvlášť pro matku, poté pro rodinu jako celek. V tomto případě se můžeme setkat se čtyřmi styly řízení, a to silným, středním, slabým a rozporným. Kombinací dvou forem emočního vztahu (kladný a záporný) a čtyř forem výchovného řízení (silné, střední, slabé a rozporné), vznikne 8 kombinací. Z výzkumů se však ukazuje nízká četnost při kombinaci záporného emočního vztahu se středním řízením, proto toto pole bylo přiřazeno k poli 1 (záporný emoční vztah a silné řízení). Naopak autoři vzhledem k proběhlým studiím cítili potřebu zařadit do tohoto modelu ještě pole, kde figuruje extrémně kladný emoční vztah a slabé řízení, a také pole, které je vymezeno záporně-kladným emočním vztahem (formy řízení zde nejsou dále specifikovány).

Jenom krátce charakterizujeme jednotlivá pole výchovy tohoto modelu. Pole 1, 2 a 3 spojuje záporný emoční vztah k dítěti u jednoho nebo obou rodičů. Pokud v **poli 1** (záporný emoční

vztah se silným řízením) koresponduje tento emoční vztah s vysokou hodnotou ve škále požadavků, v rodině panuje napětí, po dítěti se vyžaduje okamžité plnění příkazů, jinak následuje přísný trest. Výchova je chudá na pochvalu, zato se často poukazuje na nedokonalosti dítěte. V tomto typu výchovy se děti vyjadřují o dospělém velmi negativně (při vysokém záporném komponentu) nebo dětem chybí vřelejší přijetí a zájem o ně (při nízkém komponentu záporném i kladném). **Pole 2** (záporný emoční vztah se slabým řízením) značí lhostejnost a nedůvěru ke schopnostem dítěte, málokdy mu rodiče projeví kladné emoce. Tresty a nepřiměřené příkazy a zákazy se zde příliš nepoužívají, protože rodiče nemají velký zájem o výchovu svého dítěte. **Pole 3** (záporný emoční vztah k dítěti s rozporným řízením) – jeden z rodičů má vztah k dítěti jako rodič v poli 1, ale současně se tento vztah prolíná s jistou liberálností. Rodič dlouho dítě nekontroluje, nezajímá se o něj a při nějakém problému (např. poznámka ze školy) najednou reaguje velmi přísně. Jiný případ může nastat, kdy jeden z rodičů preferuje velmi přísnou výchovu a druhý rodič je mírný, dítě před druhým rodičem omlouvá (Čáp & Boschek, 1994).

V **poli 4** (kladný nebo extrémně kladný emoční vztah se silným řízením) nalezneme rodiče laskavé ale důsledné, pro děti znamenají autoritu, ale také osobu, u které naleznou pochopení. **Pole 5** (kladný nebo extrémně kladný emoční vztah se středním řízením) charakterizuje partnerský vztah mezi rodiči a dětmi, tento styl výchovy může být přirovnán k demokratickému stylu podle Lewinovy typologie. Jeden z rodičů může někdy projevit nesouhlas k jednání dítěte, ale vše se odehraje v přátelském duchu a vzájemném respektu. V **poli 6** (kladný emoční vztah se slabým řízením) se rodiče staví do role kamaráda svého dítěte, ale chybí rodičovská autorita. Rodič přistupuje na požadavky dítěte, nedohlíží na splnění domluvených záležitostí a nestanovuje potřebné hranice. Tento způsob výchovy se objevuje u rodin s chronicky nebo často nemocným dítětem, také v rodinách umělců, kteří žijí „svobodným“ stylem života. Pro děti to znamená, že se nenaučí překonávat překážky, nerezignovat při neúspěchu a klást na sebe přiměřené požadavky (Čáp & Boschek, 1994).

Pole 7 (kladný nebo extrémně kladný emoční vztah s rozporným řízením) – zde nemůžeme jednoznačně určit styl výchovy, protože záleží na konkrétním rodiči a jeho výchovném působení, zda se přikloní k obrazu laskavé autority ze čtvrtého pole nebo nechá svému dítěti volnost podle vzoru v poli 6. V **poli 8** (extrémně kladný emoční vztah se slabým řízením) můžeme poznamenat, že neexistuje rozdíl mezi kladným emočním vztahem a extrémně kladným emočním vztahem u řízení silného, středního nebo rozporného, ale situace se mění při slabém řízení, kdy můžeme pozorovat příznivější vývoj osobnosti. Pro případ, kdy dítě uvádí jednoho z rodičů jako záporného a druhého jako extrémně kladného vzniklo **pole 9** (způsob

výchovy se záporně-kladným emočním vztahem). V tomto poli zaznamenáváme pouze nízkou četnost, proto zatím nebylo rozčleněno na další podskupiny (Čáp & Boschek, 1994).

6. 2. 2. SBĚR DAT

Sběr dat se uskutečnil v časovém období od března 2014 do února 2015, kdy v březnu 2014 proběhly 2 pilotní administrace dotazníků a následně rozhovory s ženami i pracovníci. Po těchto prvních zkušenostech jsme se rozhodli nevyužívat diktafon (viz důvod uvedený výše v textu), připravili jsme jednoduchý pozorovací arch pro rychlejší zapisování vzájemných interakcí mezi matkou a dítětem a rozhodli se prodloužit původně plánovaný čas administrace dotazníků.

Protože jsme chtěli odměnit ochotu žen věnovat čas našemu dotazování, snažili jsme se vytvořit příjemnou atmosféru připravenou kávou a drobným občerstvením. Také jsme nabídli možnost zpětné vazby formou seznámení s výsledky výzkumu, která byla využita ve většině případů.

Ženy jsme před začátkem dotazování informovali o cíli výzkumu, anonymitě uvedených osobních údajů, možnosti neuvádět své jméno (pouze rok narození) a možnosti kdykoli odmítnout odpověď nebo dotazování ukončit. Vyplňování dotazníků probíhalo většinou skupinově, později jsme administrovali v menších skupinkách, abychom se mohli lépe věnovat případnému vysvětlování nejasností a přizpůsobit individuálnímu tempu respondentek.

Po dotazování jsme se s respondentkami domluvili na ochotě zúčastnit se následného rozhovoru a případně i na termínu tohoto rozhovoru. Z celkového počtu 44 respondentek proběhl následný rozhovor u 39 osob. U maminek z azylového domu v Žamberku se rozhovor uskutečnil většinou nejpozději do 14 dnů po předložení dotazníků, u ostatních respondentek se odehrál většinou v den dotazování.

Polostrukturované interview bylo provedeno současně s pozorováním komunikace matky a dítěte v pokoji, kde byla žena s dětmi ubytována nebo ve společenské místnosti azylového domu. Ve stejný den byla také dotazována pracovníce azylového domu na téměř totožné otázky jako daná respondentka. Snažila jsem se pokaždé oslovit klíčovou pracovníci respondentky, bohužel ne vždy mi bylo možné vyhovět.

6. 3. ZPRACOVÁNÍ DAT

Po administraci dotazníků jsme zjistili, zda jsou všechna data vyplněna. Poté jsme data vyhodnotili podle návodu v manuálech jednotlivých metod. Zjištěné výsledky jsme zaznamenávali do společné přehledové tabulky a současně také do poznámek k rozhovorům jednotlivých respondentek, které jsme v rámci zachování anonymity označili písmeny abecedy. Poté jsme pomocí deskriptivní statistiky určili nejčastěji zastoupený typ citové vazby a nejčastější styl výchovy. V Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy jsme se zaměřili detailněji na emoční vztah otce a emoční vztah matky, poté na emoční vztah rodiny jako celku. Podobně jsme postupovali u výchovného řízení a způsobu výchovy – nejprve jsme se věnovali jednotlivě každému z rodičů, poté rodině jako celku. V dotazníku PBI jsme určili převládající typ citové vazby jednotlivě u matky a u otce a k popisu využili deskriptivní statistiky. U dotazníku ECR jsme se věnovali jednotlivým subškálám a poté jsme pomocí výpočtu určili typ citové vazby. Pozorovaná fakta jsme zaznamenávali do pozorovacího archu, případně jsme si krátce zapsali poznámku. Rozhovory s matkami a pracovníci jsme přepisovali v co nejkratší době po proběhnutí rozhovoru, abychom měli v paměti co nejvíce detailů. Poté jsme si barevně odlišili pojmy vztahující se k výzkumným otázkám a s nimi pracovali dále při porovnávání s výsledky z dotazníků.

Pro každou respondentku jsme vytvořili kartu s výsledky dotazníků, pozorovacím archem, stručným přepisem rozhovoru s touto ženou a přepisem příslušného rozhovoru s pracovnící azylového domu. Vybrané příběhy respondentek jsou uvedeny v příloze této práce. Porovnali jsme získané poznatky z rozhovorů a konstatovali, zda se objektivní názor pracovníce se subjektivním pohledem respondentky shoduje.

6. 4. VÝSLEDKY

Zjištěné údaje jsme analyzovali nejprve jednotlivě podle manuálů v dotaznících, snažili jsme se reflektovat i drobné nuance a detaily u hodnocení jednotlivých dotazníků tak, jak odpovídá pravidlům kvalitativního přístupu. Při případných nejasnostech u některé položky v dotazníku nám pomohl následný rozhovor s respondentkou. V následujících podkapitolách se budeme věnovat detailněji jednotlivých výsledkům použitých metod.

6. 4. 1. Z ROZHOVORŮ A POZOROVÁNÍ

Rozhovor proběhl s respondentkami po předchozí domluvě při vyplnění dotazníku, odehrával se v pokoji dané ženy za přítomnosti dítěte (dětí), abychom mohli současně pozorovat interakce matky a dítěte. Rozhovor volně navazoval na data uvedená v dotazníku, poté jsme volně využili připravené otázky (viz příloha). Dotazované ženy většinou samy hovořily o svém dětství, proto připravené otázky často zodpověděly ještě dříve, než jsme se na ně zeptaly. Výsledky z rozhovoru většinou korespondovaly se zjištěnými údaji v dotaznících, především v oblasti citové vazby. Zaměřili jsme se proto více na děti respondentek a jejich výchovu. Využili jsme současně metodu zúčastněného pozorování, kdy jsme své základní poznatky zapisovali do pozorovacího archu (viz příloha této práce).

Vzhledem k nízkému věku dětí jsme upustili od původně plánovaného použití Dotazníku k zjišťování způsobu výchovy v rodině a více se věnovali pozorování a rozhovoru s matkou a případně i s dítětem. Vzhledem k tomu, že rozhovor probíhal ve známém prostředí matky i dítěte, bylo možné pozorovat po začáteční napjaté a ovládané atmosféře uvolnění a návrat k přirozenému chování, což nám pomohlo k objektivnějšímu pozorování.

Některé z žen potvrzovaly svá slova i chováním k dítěti: „...často si nestojím za svým, řeknu mu třeba, aby umyl nádobí, ale pokud to neudělá, večer to umyju já...“ U této ženy jsme byli přítomni situaci, kdy požádala 10letého syna o uklizení jeho pohozeného oblečení; po druhém upozornění toto oblečení poskládala a uklidila ona. Podobně svou nedůslednost ohodnotila jiná respondentka: „vždycky jí vyhrožuju, když neposlouchá, že na ni vezmu vařečku, ale ještě k tomu nikdy nedošlo...“. Někdy ženy uváděly v rozhovoru jiné chování, než jsme potom mohli pozorovat. Často se jednalo o situaci, kdy se ženy chovaly podobně jako jejich rodiče a jejich přáním bylo vychovávat své dítě jinak.

Z rozhovorů vyplývalo, že respondentky často využívají vzorce z původní rodiny, vědomě se snaží napodobit rodiče, který pro ně byl vzorem. Dvě z žen také zmiňovaly, že pro ně znamenají velký příklad prarodiče, kteří se o ně starali velkou část jejich dětství. Některé z nich přiznávaly, že „někdy v sobě vidím mámu, i když jsem si vždycky říkala, že taková jako ona nebudu, že na své děti nebudu rvát a nebudu jim nic zakazovat...“. Jiná respondentka uvádí: „neměla jsem ráda, když mi máma připomínala, že se pro mě obětuje, že se vzdala školy, abych mohla být na světě, ale nedávno jsem se úplně styděla, protože jsem synovi řekla něco podobného...“. Také nás zaujal fakt, že velká část žen vyjadřovala kladný vztah k jednomu z rodičů a druhého popisovala negativně.

Rozhovory s dětmi proběhly jen ojediněle vzhledem k jejich nízkému věku. U dětí, se kterými se rozhovor uskutečnil, jsme se většinou setkávali s potvrzením matčiných slov. Kriticky si však musíme položit otázku, zda by odpověď zněla stejně, pokud by matka nebyla přítomna rozhovoru. Bohužel takové podmínky se nám nepodařilo zajistit. Jsme si vědomi možného subjektivního zkreslení v rozhovoru s matkou, proto následně ještě probíhaly rozhovory s pracovníci daného azylového domu.

Díky pozorování jsme zjistili, že ženy se v rozhovoru s dětmi často chovají nejistě a proměnlivě, za možnou příčinu můžeme považovat naši přítomnost. V některých případech jsme postrádali jednoznačné stanovisko matky, které by bylo rozpoznatelné pro dítě. Část maminek se chovala k dětem přátelsky až liberálně. Většina respondentek reagovala na požadavek svého dítěte s menší prodlevou, je třeba však zvážit, zda na toto oddálení reakce neměl vliv náš rozhovor. Maminky se chovaly k dětem vstřícně, jen u čtyř maminek proběhla reakce vznětlivější a méně vlídná a čtyři maminky jsme museli na požadavek dítěte upozornit. Podobně s pozorností – 4 maminky neregistrovaly signály vysílané od dítěte, které se dožadovalo jejich pozornosti, 14 maminek obrátilo svou pozornost k dítěti ve chvíli, kdy ji dítě začalo vyžadovat. Další šest maminek poutalo svou pozornost na dítě po celou dobu, po kterou jsme spolu hovořili. U požadavků maminek na dítě se ukázalo, že maminky často postrádají důsledné chování, raději vykonají úkol za dítě, než by požadovaly jeho splnění. Respondentky často při rozhovorech své děti chovaly v náručí nebo s nimi navazovaly jiný tělesný kontakt, tělesný kontakt neproběhl většinou pouze mezi staršími dětmi a matkou.

6. 4. 2. Z ROZHOVORŮ S PRACOVNICEMI

Oslovili jsme také pracovníce azylových domů, aby nám v rozhovorech poskytly objektivnější hodnocení výchovy dané ženy. Rozhovoru se většinou účastnily 2 pracovníce - v ideálním případě sociální pracovníce zařízení, která zná všechny klientky azylového domu, protože rozhoduje o jejich přijetí a také klíčová pracovníce dané respondentky, která nejvíce pomáhá své klientce při řešení její tíživé situace.

Pracovnicím jsme položily obdobné otázky týkající se výchovy dětí respondentek, na jaké odpovídaly i respondentky (viz příloha). Také jsme jako podpůrnou metodu využili pozorovací arch, kde mohly pracovníce posoudit uvedené oblasti v souvislosti s výchovným působením matky.

Pro větší přehlednost jsme zpracovali do níže uvedené tabulky č. 5 porovnání odpovědí respondentek a pracovníc – červené hodnoty odpovídají odpovědím pracovníc, které jsme pro zajímavost požádali i o jejich pozorování. Pracovnice všech azylových domů především poukazovaly na nedůslednost maminek ve výchově, která ústí v konflikt mezi maminkami a dětmi. Ten maminky řeší většinou křikem a nadávkami, někdy fyzickým násilím, často ale nedokáží dítěti vymezit hranice. Někdy je pro respondentky těžké nastavit pro dítě nějaký pravidelný denní řád, z čeho pramení určitá nejistota ve výchově a poměrně volná výchova.

1. Způsob komunikace (rozhovoru)	Přátelský	Autoritativní	Nejistý/ proměnlivý	Nevlídny	Nenavazují kontakt
	11/6	1/0	22/29	2/4	3/0
2. Reakce na žádost dětí	Vstřícná	Nevlídna/ odmítavá	Delší prodleva v reagování	Žádná	
	13/10	4/7	18/14	4/8	
3. Pozornost věnovaná dítěti	Stálá pozornost	Přiměřená pozornost	Pozornost, jen pokud si o ni dítě „řekne“	Nevěnuje pozornost, ani když si dítě říká	
	6/2	15/10	14/21	4/6	
4. Plnění požadavků dítětem	Reakce dítěte hned, max. na 2. výzvu	Matka musí dítě vícekrát upozornit na požadavek	Dítě reaguje až při pohrůžce trestu či po trestu	Dítě požadavek vůbec nesplní	Matka na požadavku přestane trvat
	8/3	15/17	3/2	3/5	10/12
5. Tělesný kontakt	Občasný bezděčný dotyk	Chování dítěte, objetí, posazení na klín	Hrubší dotyk (postrčení, dloubnutí)	Bez dotyku	
	7/5	23/19	1/5	8/10	

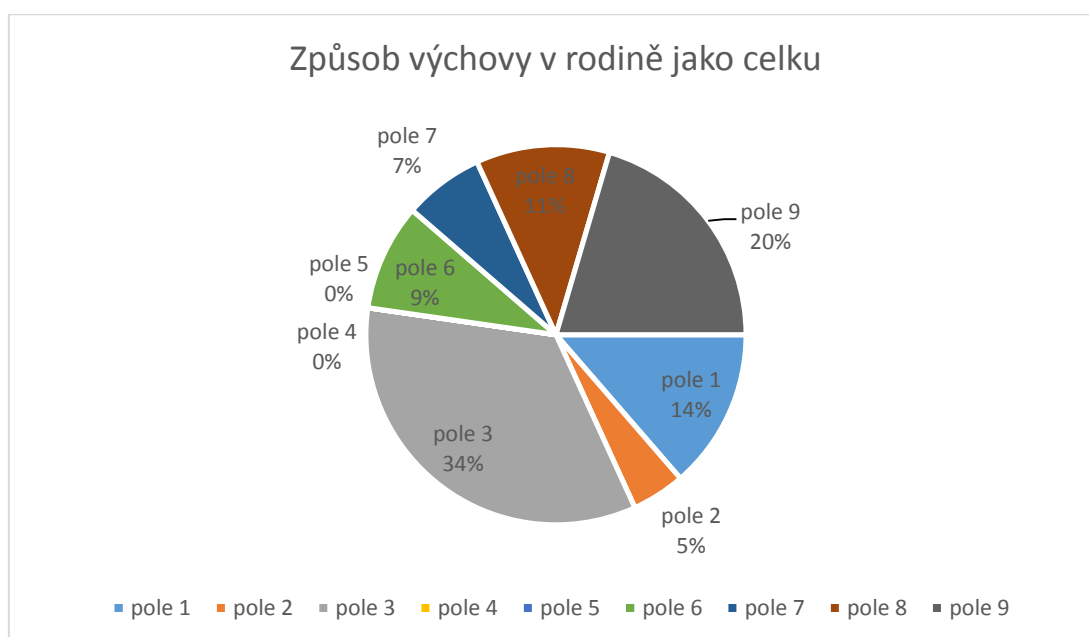
Tabulka č. 3 Chování respondentky ke svému dítěti získané z pozorování

6. 4. 3. Z DOTAZNÍKU PRO ZJIŠŤOVÁNÍ ZPŮSOBU VÝCHOVY V RODINĚ

Pro ženy byl tento dotazník nekomplikovaný, většinou nežádaly podrobnější vysvětlení. Tato metoda byla původně určena pro mladistvé ve věku 12 až 19 let. Ukázalo se, že tento dotazník však můžeme využít také u mladších dětí s nadprůměrným intelektem a u dospělé populace. Autoři Čáp & Boschek (1994, 63) uvádějí, že „dotazník výchovy poslouží i v klinické psychologii k upřesnění obrazu o vývoji a působících podmínkách mladistvých i dospělých“. Po vyplnění tohoto dotazníku jsme se ještě většinou vraceli k jednotlivým otázkám a navazovali na ně v rozhovoru o výchově dětí respondentek.

6. 4. 3. 1. Způsob výchovy v rodině jako celku

Díky této metodě zjistíme zastoupení výše uvedených stylů výchovy v rodině. U respondentek výrazně převažovalo pole 3, které je charakteristické záporným emočním vztahem a rozporným řízením. Dalším významným stylem výchovy je záporně-kladný emoční vztah, také v rozhovorech se často ženy vyjadřovaly k jednomu rodiči jako svému vzoru a druhého naopak hodnotily velmi negativně. Bližší vyhodnocení uvádíme níže v grafu.

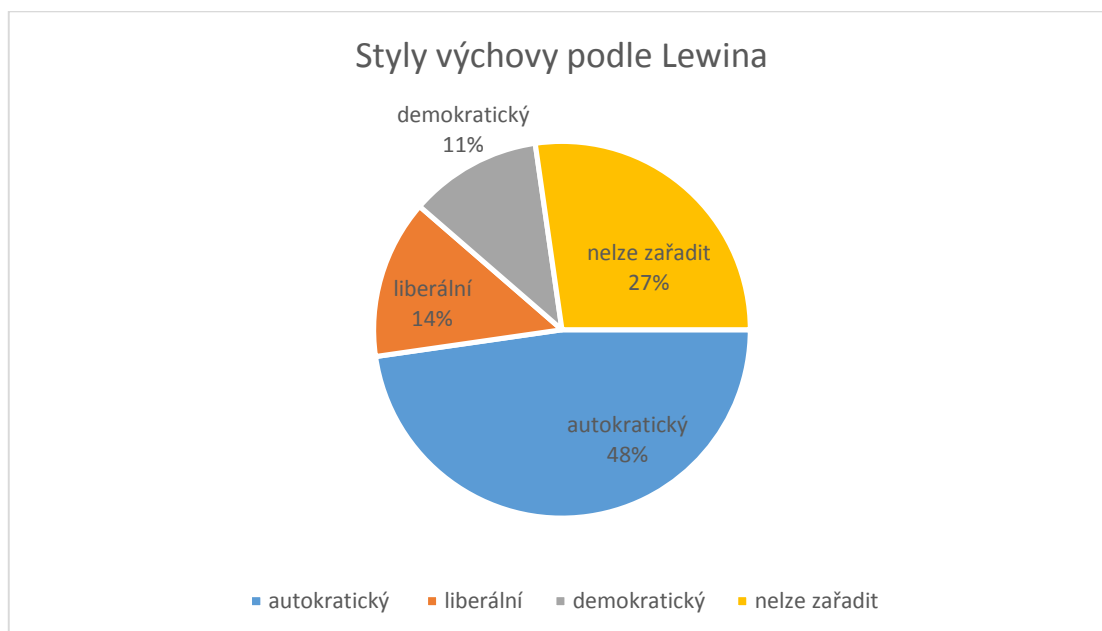
Graf č. 3 Způsob výchovy v rodině jako celku

V níže uvedené tabulce nalezneme souvislosti mezi jednotlivými poli z Modelu 9 polí a styly výchovy podle Lewina. Přestože výzkumy v populaci zaznamenaly příklon k slabému výchovnému působení (viz strana 22 této práce), v případě klientek azylových domů se tato hypotéza nepotvrdila, v jejich případě převažuje silné výchovné řízení.

Pole/styly	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Autokratický	x		x						
Liberální		x				x			
Demokratický					x			x	
Nelze zařadit				x			x		x

Tabulka č. 4 Souvislost stylů výchovy podle Lewina a Modelu 9 polí

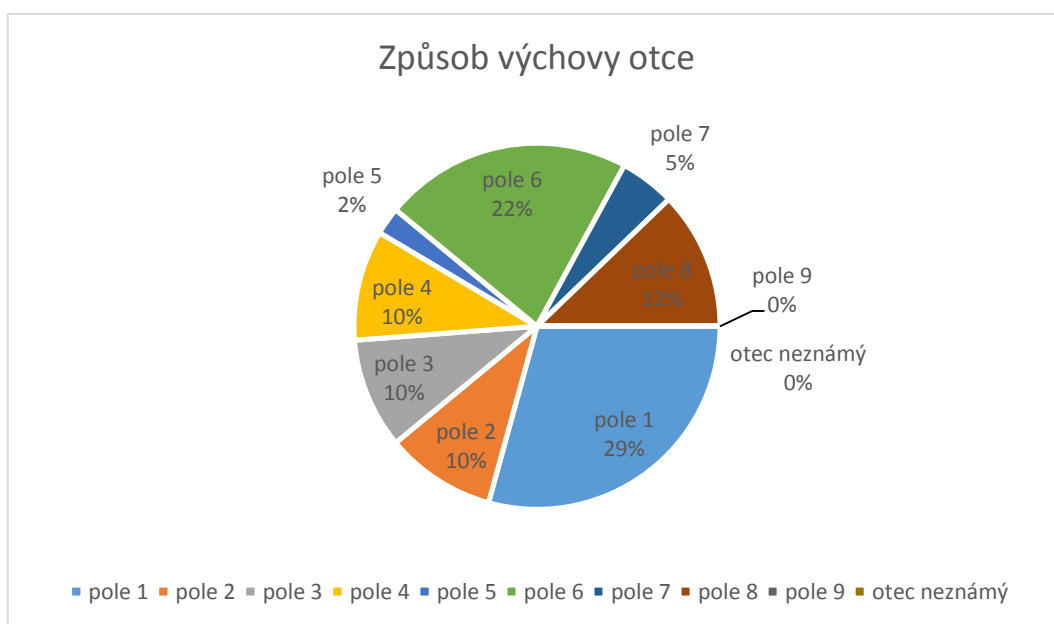
Následující graf nás seznámí se zastoupením jednotlivých stylů podle typologického modelu Kurta Lewina. Zde výrazně převažuje autokratický výchovný styl, liberální a demokratický styl se pohybují přibližně ve stejných hodnotách.

Graf č. 4 Styly výchovy podle typologického modelu Lewina

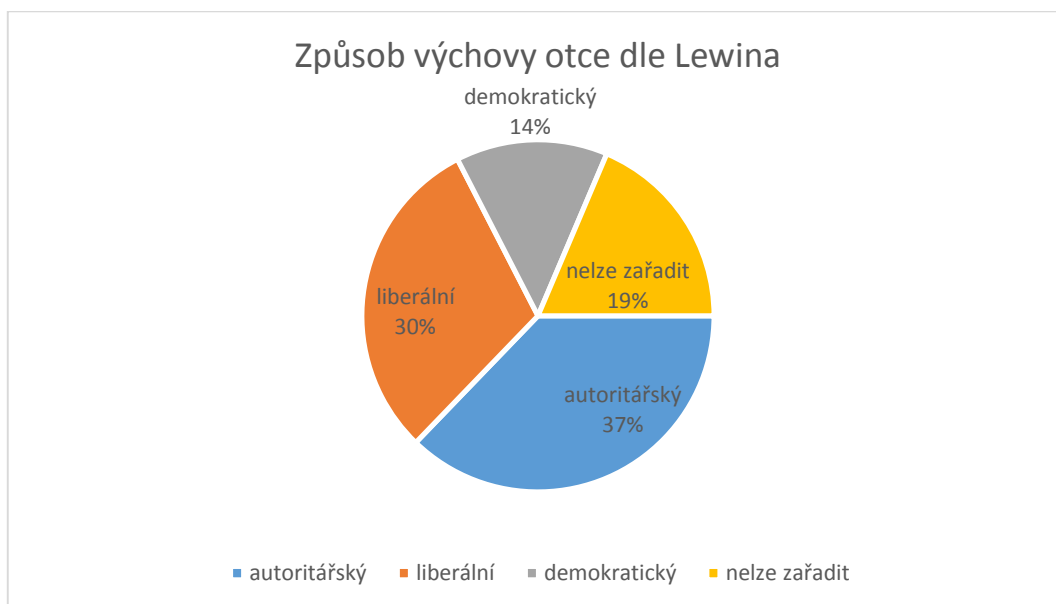
6. 4. 3. 2. Způsob výchovy otce

Výše uvádíme způsob výchovy rodiny jako celku, ale rádi bychom se ještě zmínili o výchovném působení jednotlivého rodiče. U způsobu výchovy otce se setkáváme s dvěma opačnými póly, které se pak prokázaly i v následném rozhovoru. Ženy hodnotí výchovu svého otce buď velmi negativně, nebo naopak velmi kladně. Nejvíce zastoupenou položkou v tomto případě je pole 1, které následuje pole 6. Velmi nízkou četnost má pole 9 (úplně chybí), 5 a 7. U tří respondentek jsme nemohli styl výchovy určit, protože svého otce neznají a ani se v jejich okolí nevyskytovala jiná mužská osoba.

Graf č. 5 Způsob výchovy otce

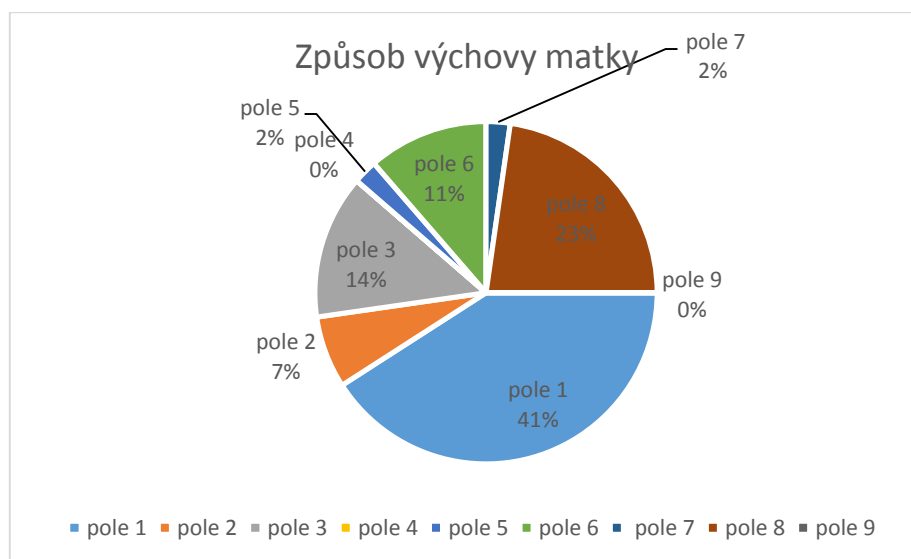
Pro srovnání přidáváme graf se styly výchovy podle typologického modelu K. Lewina:

Graf č. 6 Způsob výchovy otce podle Lewina

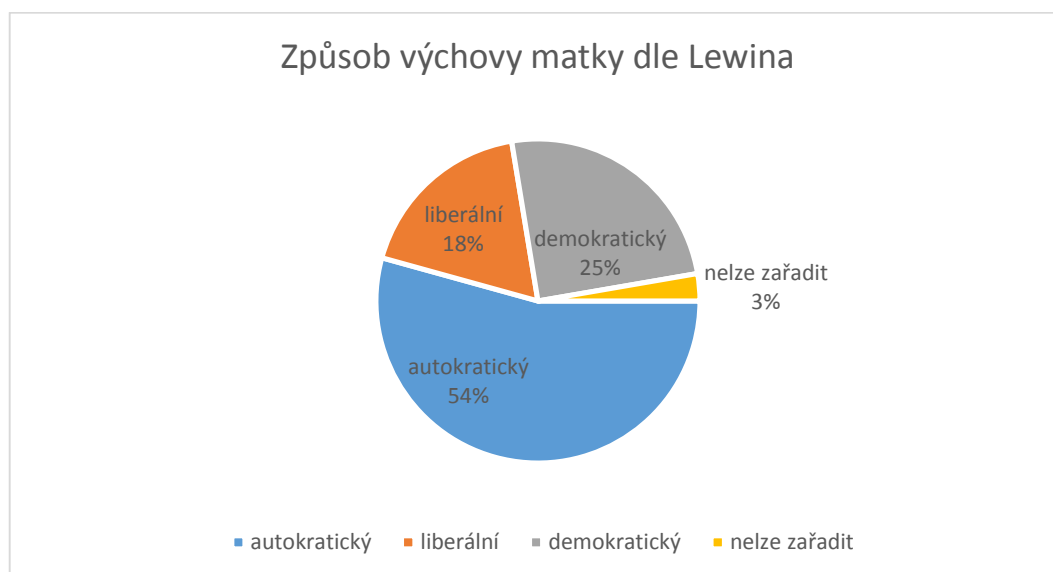
6. 4. 3. 3. Způsob výchovy matky

Nejčastěji ženy od své matky zažívaly záporný emoční vztah a silné výchovné řízení stejně jako od otců. Méně často než u otců je zde zastoupeno pole 6, preferováno je více pole 8, tedy extrémně kladný emoční vztah a slabé řízení ze strany matky. Pole 3 a 6 také uvedlo několik žen, naopak pole 4 a 9 nevybrala žádná z žen.

Graf č. 7 Způsob výchovy matky

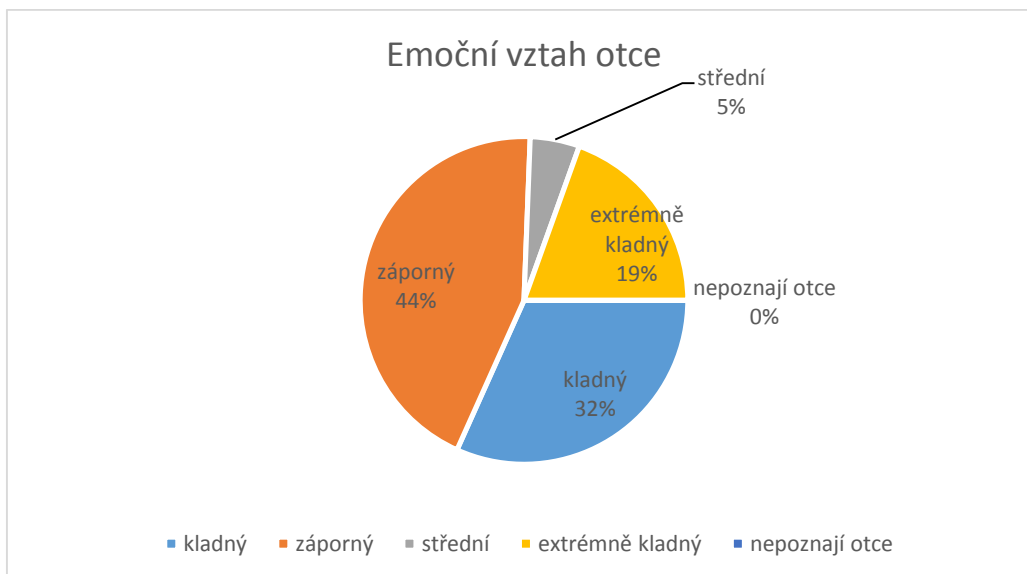
A graf podle rozdělení typů výchovy K. Lewina:

Graf č. 8 Způsob výchovy matky dle Lewina

6. 4. 3. 4. Emoční vztah otce

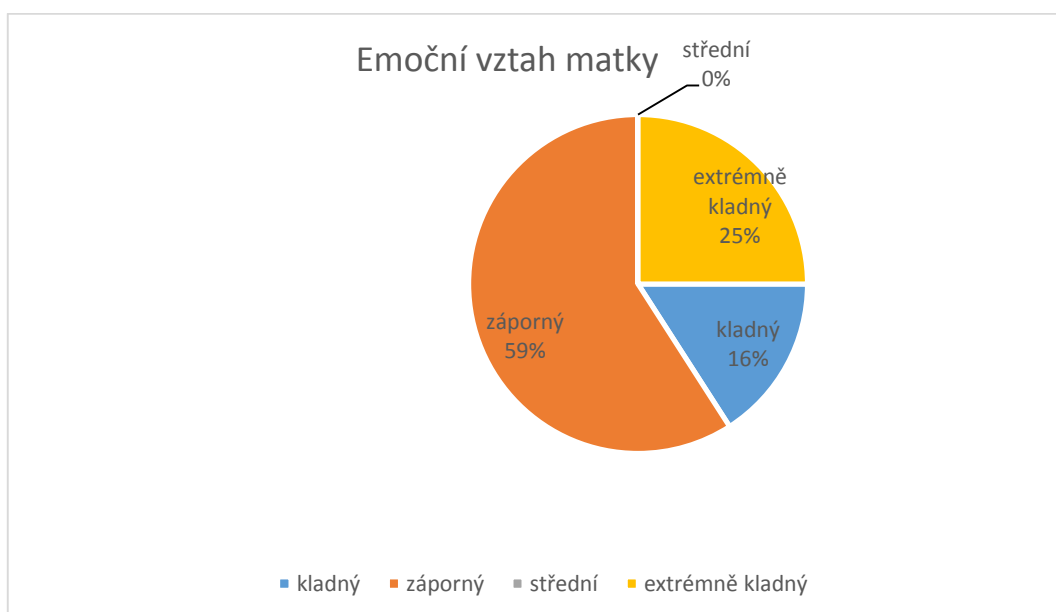
Pokud se zmíníme konkrétněji o emočním vztahu otce k dítěti, ženy uvedly na prvním místě ve 44% záporný emoční vztah svého otce k nim, o 12 % za ním se drží kladný emoční vztah. Minimálně se vyskytuje střední emoční vztah a extrémně kladný emoční vztah se objevuje v 19 %. Některé z žen později v rozhovoru podotkly, že otce vnímají jako velmi kladný vzor, ale že s ním trávily minimum času. Je otázkou, zda si svého otce neidealizovaly, protože ho vídaly pouze ve vybraných situacích a v omezeném čase. Ženy často definovaly otce jako extrémně kladného v případě, že vztah s matkou byl záporný, nebo v případě, kdy i matčin vztah označily jako extrémně kladný.

Graf č. 9 Emoční vztah otce

6. 4. 3. 5. Emoční vztah matky

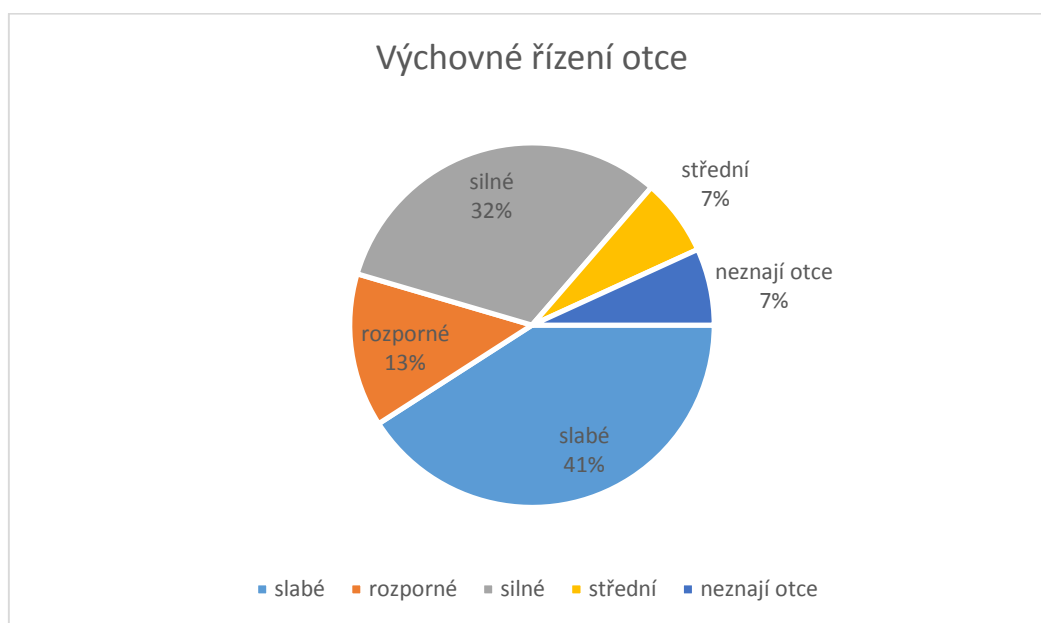
Ženy z azylových domů nejčastěji ve svém dětství zažily záporný emoční vztah od své matky, a to v 59 %. Poté se setkávaly také méně často s extrémně kladným a kladným emočním vztahem, střední emoční vztah se nevyskytoval.

Graf č. 10 Emoční vztah matky

6. 4. 3. 6. Výchovné řízení otce

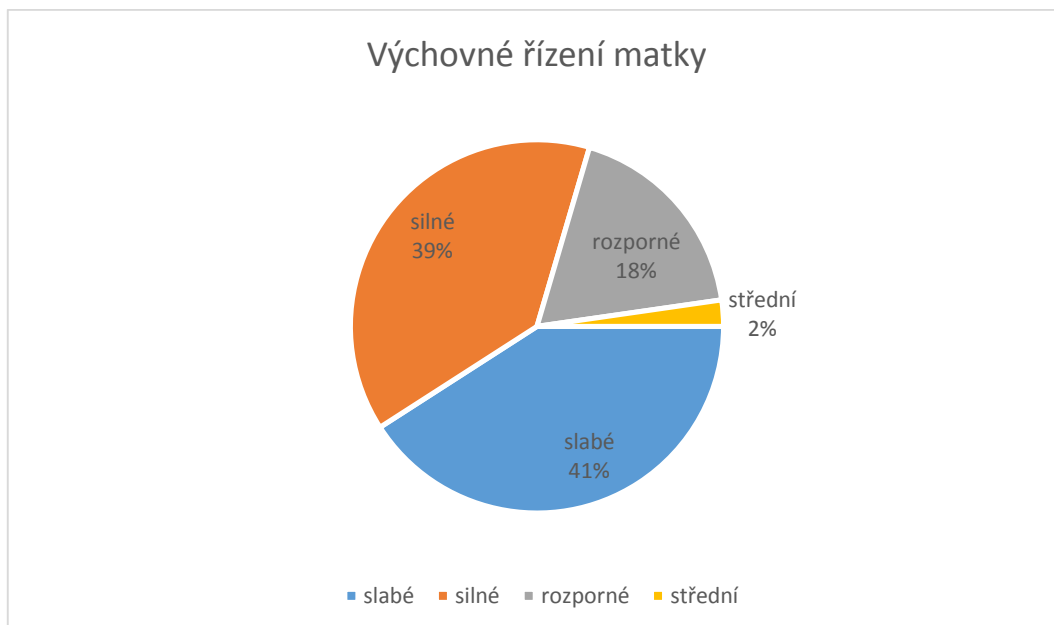
Ve výchovném řízení v rodině jako celku zcela jasně převažovalo rozporné výchovné řízení. Pokud se však zaměříme na výchovné řízení rodičů jednotlivě, zjistíme, že u otce převažuje slabé výchovné řízení, které je následováno silným výchovným řízením. Pouze v malé míře se vyskytuje řízení rozporné a střední. Tři ženy svého otce neznají a vyrůstaly pouze se svou matkou, nevlastního otce neměly.

Graf č. 11 Výchovné řízení otce

6. 4. 3. 7. Výchovné řízení matky

Výsledky výchovného řízení matky korespondují s výsledky u otce, jsou si velmi podobné. Převažuje řízení slabé, těsně za ním nalezneme řízení silné. Rozporné a střední řízení se objevuje méně. Můžeme opět připomenout, že výchovné řízení rodiny jako celku se jeví jako rozporné. To znamená, že v rodině se liší výchovné řízení matky a výchovné řízení otce.

Graf č. 12 Výchovné řízení matky

6. 4. 3. 8. Svědomitost a stabilita

Autoři dotazníku (Čáp & Boschek, 1994) uvádějí souvislost jednotlivých polí tohoto modelu také se svědomitostí a stabilitou jedince, které zjišťovali z kazuistik a z dotazníku HSPQ. Tabulka níže nám tuto problematiku osvětlí, je nutné však podotknout, že i tato tvrzení jsou spíše orientační a nemusí nutně platit pro každou osobu v daném poli.

V našem případě můžeme usuzovat vzhledem k výsledkům, které ukázaly, že nejčastěji respondentky zažívaly záporný emoční vztah rodičů s rozporným výchovným řízením, že mohou inklinovat ke snížené stabilitě a malé svědomitosti. S mírou svědomitosti také souvisí vytrvalost a odpovědnost, které většinou pozitivně definují pole 5 modelu způsobu výchovy – v našem výzkumu toto pole vůbec nefigurovalo. Pro tyto vlastnosti je dále optimální pole 8 (v našem výzkumu 11% respondentek), poté pole 4 (0%) a pole 9 (20%). Na opačném pólu, tzn. pesimální pro svědomitost, vytrvalost a odpovědnost nalezneme hned v popředí pole 3 modelu devíti polí (34%), následuje pole 2 (5%). V níže uvedené tabulce je také vyjádřen podíl žen v jednotlivých polích, černým písmem jsme zapsali běžnou populaci (Čáp & Boschek, 1994) a červeným písmem naše výsledky z výzkumu.

Výchovné řízení	Silné	Střední	Slabé	Rozporné
Emoční vztah				
Záporný	1 Nepříznivé pro stabilitu Ž 21% Ž 14%		2 Nepříznivé pro stabilitu i svědomitost Ž 6% Ž 5%	3 Pesimální pro svědomitost i stabilitu Ž 26% Ž 34%
Záporně-kladný	9 Příznivé pro svědomitost Ž 6% Ž 20%			
Kladný	4 Příznivé pro svědomitost Ž 9% Ž 0%	5 Optimální pro svědomitost i stabilitu Ž 22% Ž 0%	6 Ž 6% Ž 9%	7 Ž 5% Ž 7%
Extrémně kladný			8 Příznivé pro svědomitost i stabilitu Ž 9% Ž 11%	

Tabulka č. 5 Způsob výchovy v rodině – Model devíti polí – svědomitost a stabilita (Čáp & Boschek, 1994, 11)

6. 4. 4. Z DOTAZNÍKU PARENTAL BONDING INSTRUMENT

Tento dotazník byl administrován jako druhý, administrace proběhla bez problémů, v předpokládaném čase. Některé z respondentek si ujasnily, zda mohou uvést do dotazníku i nevlastního otce. Podle návodu v manuálu jsme jim doporučili, aby hodnotili vztah s osobou, se kterou strávily svých prvních 16 let.

6. 4. 4. 1. Deskriptivní charakteristiky

V tomto dotazníku jsme hodnotili zvláště každého z rodičů a určili jejich typ vazby podle manuálu. Vzhledem k tomu, že v naší práci používáme jiné pojmosloví v oblasti citové vazby, v následující tabulce uvádíme přehled převedených pojmů.

Pojmy z oblasti citové vazby dle PBI	Pojmy z oblasti citová vazby využívané v této práci
Optimální typ vazby	Bezpečná vazba
Nelaskavá kontrola	Nejistá vazba - dezorganizovaná
Vazba kontrolující, byť s láskou	Nejistá vazba – ambivalentní
Slabá vazba	Nejistá vazba - vyhýbavá

Tabulka č. 6 Typy citové vazby

Zjištěné hodnoty z dotazníku jsme podle manuálu přiřadili k subškále péče či subškále kontroly. Uvedeme si nyní pouze krátce základní statistiku, která se týká výsledků z dotazníku PBI.

Subškála péče:

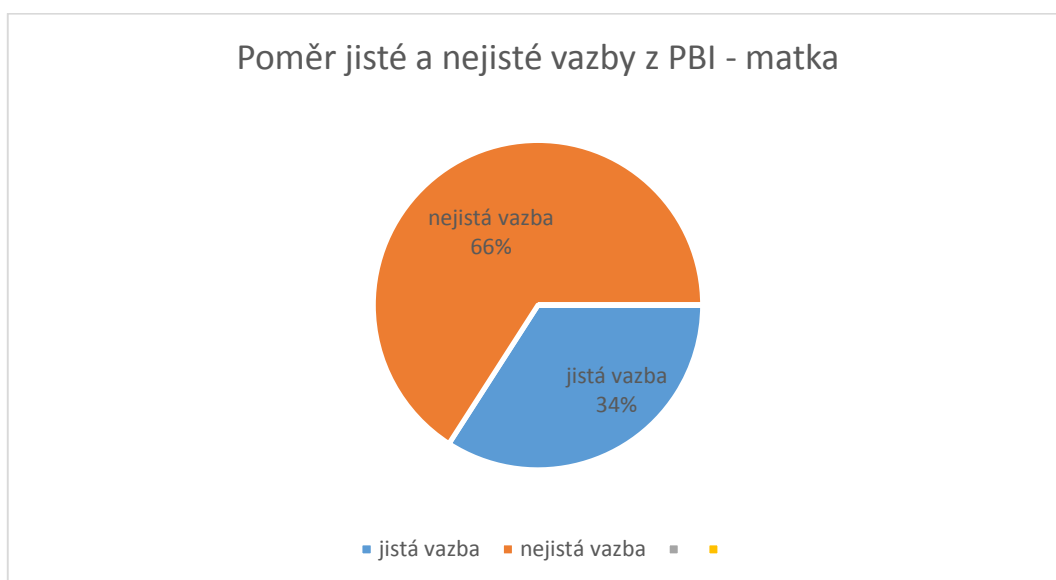
- *Modus* této škály je 33 a 36 u matky, u otce 36
- *Medián* má hodnotu 21 u matky a 25 u otce
- Dosahuje *max. hodnoty* 36 u otce i u matky
- *Minimální hodnota* se rovná 0 u otce i u matky
- *Průměrná hodnota* této subškály u matky nabývá hodnoty 21,2
- *Průměrná hodnota* této subškály u otce dosahuje 21,3

Subškála kontroly:

- *Modus* této škály je 15 u matky, u otce 15 a 4
- *Medián* má hodnotu 15 u matky, u otce má hodnotu 12
- Dosahuje *max. hodnoty* 35 u otce a 32 u matky
- *Minimální hodnota* se rovná 3 u otce a 3 u matky
- *Průměrná hodnota* této subškály u matky nabývá hodnoty 15,2
- *Průměrná hodnota* této subškály u otce dosahuje 14,1

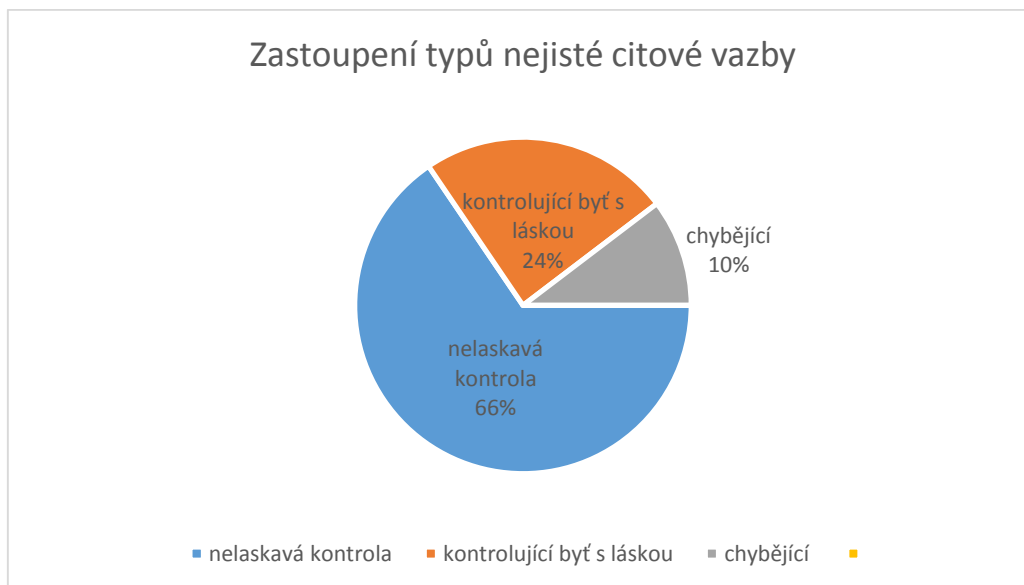
6. 4. 4. 2. Výsledky citová vazba - matka

V dotazníku PBI jsme v hodnocení citové vazby k matce v prvních 16 letech respondentek zjistili tyto skutečnosti – nejistá citová vazba u těchto žen výrazně převažuje (v 29 případech) nad vazbou jistou (v 15 případech).

Graf č. 13 Jistá a nejistá vazba – PBI – matka

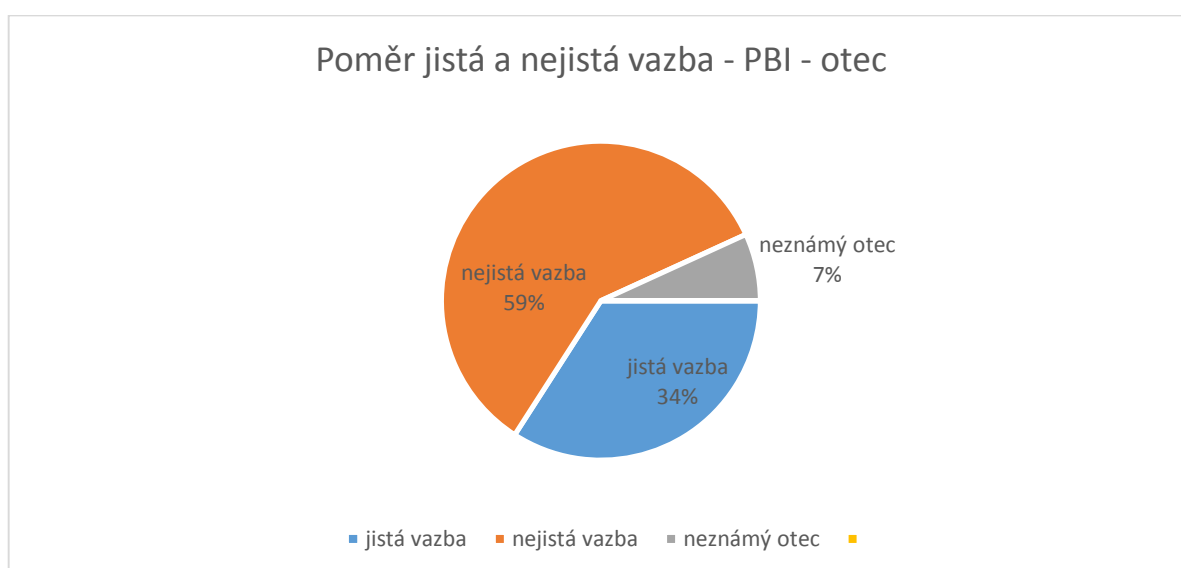
V oblasti nejisté citové vazby je zastoupena nejvíce nelaskavá kontrola – tedy nejistá dezorganizovaná vazba, a to v 19 případech, vazbu kontrolující byť s láskou nalezneme u 7 maminek a nejméně se vyskytuje slabá vazba (u 3 maminek).

Graf č. 14 Zastoupení typů nejisté citové vazby – dotazník PBI – matka.

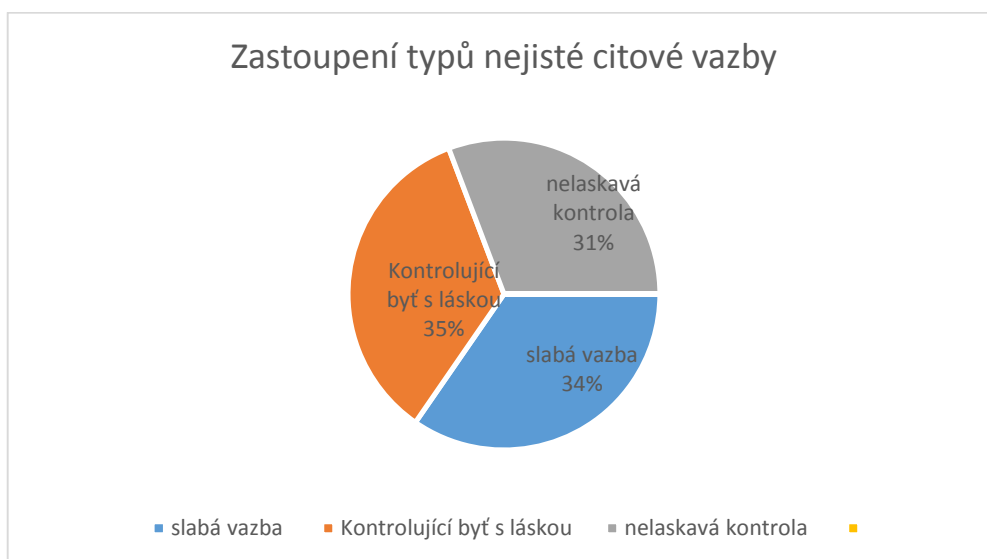
6. 4. 4. 3. Výsledky citová vazba - otec

V případě otce se ukázal podobný poměr mezi jistou a nejistou vazbou, pouze jsme nemohli vyhodnotit všech 44 dotazníků, protože 3 respondentky svého otce nikdy nepoznaly a ani nezažily ve svém okolí osobu, která by jim otce nahrazovala. Jistou vazbu k otci tedy uvedlo 15 maminek a 26 je k otci připoutáno nejistě.

Graf č. 15 Jistá a nejistá vazba – PBI – otec

V tomto případě nejistou vazbu zastupovaly rovnoměrně všechny tři typy vazeb. Slabou vazbu uvádělo 9 osob, kontrolující byt s láskou také 9 a nelaskavou kontrolu 8.

Graf č. 16 Zastoupení typů nejisté citové vazby – PBI - otec

Pro srovnání uvádíme deskriptivní charakteristiky citové vazby k rodičům, které byly získány autory dotazníku. Pro lepší přehlednost jsme využili tabulku:

	Otec péče	Otec péče AD	Otec kontrola	Otec kontrola AD	Matka péče	Matka péče AD	Matka kontrola	Matka kontrola AD
Průměr	21,1	21,3	12,6	14,1	25,1	21,2	14,7	15,2
Medián	21	25	13	12	25	21	14	15
Modus	19	36	13	15;4	22	33;36	14	15
Minimální hodnota	0	0	0	3	4	0	1	3
Maximální hodnota	36	36	33	35	36	36	37	32

Tabulka č. 7 Deskriptivní charakteristiky citové vazby k rodičům

Z tabulky vyplývá, že získané hodnoty z našeho výzkumu se hodně přibližují hodnotám uvedeným v manuálu. Průměrné hodnoty subškál se liší pouze nepatrně, pouze hodnota péče matky je u respondentek z azylových domů nižší. Medián u škály kontroly vychází téměř totožně, zajímavý rozdíl se ukázal mezi mediány, kde v případě péče otce jsme získali vyšší

medián, než autoři v běžné populaci a naopak u péče matky hodnota mediánu klesla v porovnání s běžnou populací. Také u hodnoty modu najdeme rozdíly – v našem výzkumu se prokázala výrazně vyšší hodnota modu než v běžné populaci. Maximální a minimální hodnoty se v obou případech pohybovaly přibližně na stejné úrovni.

V dotazníku PBI se také pracuje s percentily, které poté využíváme k interpretaci výsledků. Zaměřujeme se především na interpretaci skóru mimo pásmo normy, které signalizují určité nesrovnalosti, kterým je důležité se s respondentkou věnovat. Podrobnější informace uvádíme v příloze této práce.

6. 4. 5. Z DOTAZNÍKU EXPERIENCES IN CLOSE RELATIONSHIPS

K administraci dotazníku ECR jsme potřebovali více času, než bylo původně plánováno, protože respondentky často neporozuměly položkám dotazníku, které byly formulovány záporně – např. *Raději neukazuji druhým lidem, jak se opravdu cítím. Netrápím se často nad tím, že bych mohla být opuštěna.* Většinou jsme tento dotazník procházeli společně s vysvětlením jednotlivých položek. Respondentkám se zdál tento dotazník poměrně náročný, často se ubezpečovaly, zda dobře pochopily dané tvrzení. Tento dotazník zjišťuje dvě základní dimenze vztahové vazby, a to vyhýbavost a úzkostnost, proto jim budeme věnovat následující podkapitolu.

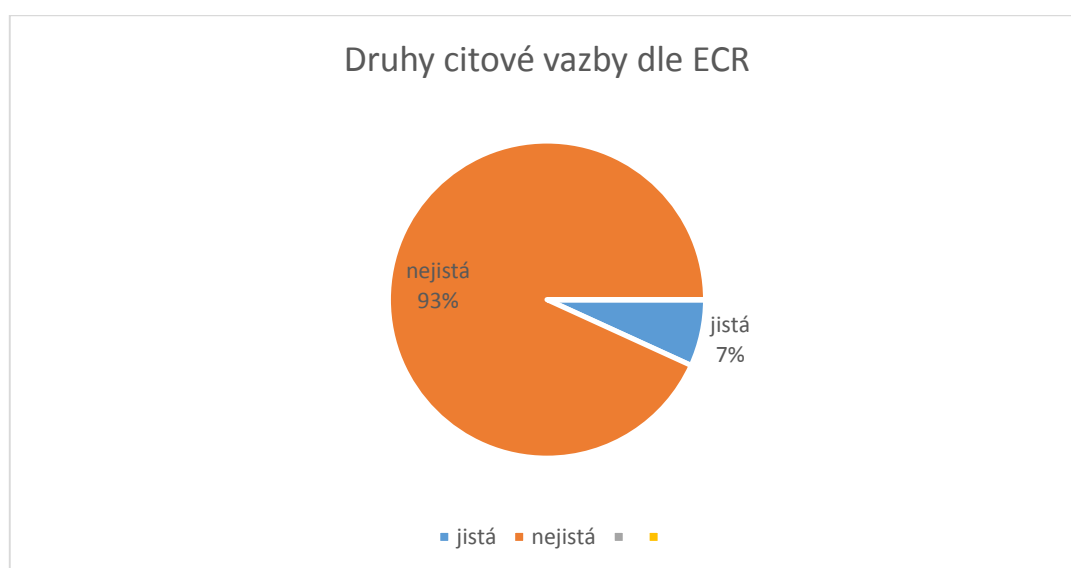
6. 4. 5. 1. Vyhýbavost a úzkostnost

Pro zjištění míry **vyhýbavosti** jsme sečetli hodnoty odpovědí u všech lichých tvrzení a vyčíslili průměr. V příloze prezentujeme v tabulce výsledky, které se týkají našeho výzkumu. V této škále ženy skórovaly v rozmezí od hodnoty 1, 94 po maximální hodnotu 5, 67. Průměrná hodnota vyhýbavosti dosahovala hodnoty 3,79.

Výslednou hodnotu **úzkostnosti** jsme získali součtem hodnot u všech sudých tvrzení a výpočtem průměru. Bližší informace poskytujeme v příloze této práce. Hodnoty této subškály se pohybovaly od 1, 5 do 6, 28. Průměrná hodnota úzkostnosti byla rovna hodnotě 3,99.

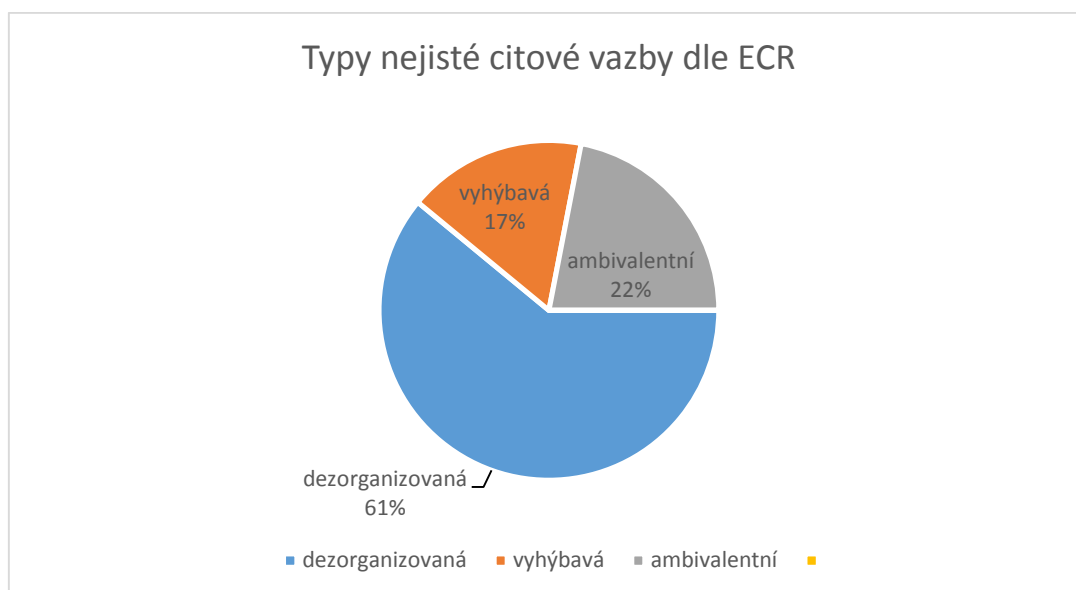
6. 4. 5. 2. Konkrétní typy vztahové vazby

Výpočet konkrétních typů vztahové vazby jsme provedli podle vzorců, které vytvořili Brennan, Clark a Shaver a které jsme získali z diplomové práce Pavelkové (2014). Velmi výrazně převládalo nejisté citové připoutání žen – pouze 3 respondentky označily svou vazbu za bezpečnou, 41 ostatních uvedla nějaký typ vazby nejisté.

Graf č. 17 Druhy citové vazby podle dotazníku ECR

Nejvíce zastoupenou citovou vazbou se v tomto případě stala nejistá dezorganizovaná vazba, kterou jsme získali z dotazníku u 25 osob. Další dva typy nejistého připoutání se vyskytovaly přibližně u stejného počtu respondentek.

Graf č. 18 Typy nejisté citové vazby podle ECR

6. 4. 6. TYPICKÁ CITOVÁ VAZBA A STYL VÝCHOVY KLIENTKY AZYLOVÉHO DOMU

Z našeho výzkumu můžeme určit typickou citovou vazbu a styl výchovy pro klientky azylového domu, je však důležité připomenout, že tato data nemůžeme zobecnit, protože výzkum proběhl pouze na malém vzorku respondentek.

Z výzkumu vyplývá, že ženy v azylových domech, kde probíhal náš výzkum, nejčastěji zažívaly nejisté připoutání, především dezorganizovanou vazbu. Tento výsledek potvrdil dotazník PBI i dotazník ECR. Tyto ženy v dětství mohly tedy zažít nevládné zacházení, v některých případech až týrání či jinou traumatickou zkušenost. Tato skutečnost se nám potvrdila v některých z rozhovorů, kde některé z žen tuto skutečnost zmínily.

Ledvinová (2014) prováděla ve své diplomové práci výzkum citové vazby žen v azylových domech v souvislosti s jejich partnerským vztahem a došla k závěru, že 80% těchto žen zažívá nejisté připoutání. Toto zjištění potvrzuje i náš výzkum, kde také vnímáme vyšší procento žen s nejistou citovou vazbou v porovnání s běžnou populací.

V oblasti výchovy jsme se setkali nejčastěji s výchovou s rozporným výchovným řízením a záporným emočním vztahem, tzn. výchovou definovanou na poli č. 3 podle Modelu devíti polí (Čáp & Boschek, 1994). To koresponduje se zjištěním v rozhovoru, kde ženy často preferovaly jednoho z rodičů jako svůj vzor a druhého rodiče postavily na opačný pól.

6. 4. 7. K VÝZKUMNÝM OTÁZKÁM

Následující kapitola shrne získané výsledky především ve vztahu k výzkumným otázkám.

Jaký typ citové vazby zažily ve svém dětství ženy, které nyní využívají službu azylového domu?

Z výzkumu vyplynulo, že většina žen z azylových domů zažila v dětství nejistou citovou vazbu, nejčastěji dezorganizovanou, která může značit prožité trauma v dětství. Během rozhovoru některé z žen potvrdily špatné zážitky v dětství, které se týkaly špatné rodičovské péče.

V dotazníku ECR v tomto výzkumu velmi výrazně převážila nejistá citová vazba žen nad vazbou jistou. V dotazníku PBI již poměr vazby jisté a nejisté nebyl tak markantní, přesto převládala vazba nejistá.

Odpověď na tuto otázku v našem výzkumu tedy zní, že u žen z azylových domů pro matky s dětmi převažuje nejistá citová vazba. V dotazníku ECR se jedná o dezorganizovanou citovou vazbu, v dotazníku PBI se nejčastěji objevovala nelaskavá kontrola, což koresponduje s výsledky ECR.

Jaký styl výchovy zažily ženy, které nyní využívají službu azylového domu?

V dotazníku jsme zjistili, že respondentky nejčastěji zažily rozporné řízení se záporným emočním vztahem, což odpovídá poli 3 v Modelu devíti polí od autorů Čápa a Boschka. Také v rozhovoru se nám potvrdilo jako významné rozporné řízení, kdy u většiny respondentek převládalo pojetí jednoho rodiče jako kladného vzoru a druhý rodič byl pojat negativně jako druhý pól.

Jaký výchovný styl používají tyto ženy vůči svým dětem?

Domníváme se, že z provedených rozhovorů a pozorování můžeme odvodit, že maminky většinou využívají liberálnější styl výchovy, kde děti mají poměrně velkou volnost. Někdy je tato výchova spojena s malou důsledností a děti nemají stanoveny pevné hranice. Některé z žen preferujících liberální výchovu uváděly, že děti nechtějí omezovat, protože byly autoritativně vychovávány ony a vědí, jak se cítily. Další z respondentek často uváděly, že chtějí ulehčit dětem situaci, když už se ocitly v azylovém domě a nechtějí je ještě stresovat příkazy a zákazy. Menší část matek se považuje za důslednou, některé z respondentek by raději vychovávaly své děti důsledněji. Cca polovina z žen připouští, že důsledné nejsou, ale ani tuto vlastnost nepovažují za zvlášť důležitou. Všechny respondentky naopak jako důležitou vnímaly náklonnost a lásku, kterou by měly jejich děti od nich pociťovat.

Jak hodnotí výchovný styl žen pracovnice azylového domu?

Celkově pracovnice hodnotí výchovu maminek jako liberální, s málo vymezenými hranicemi a nízkou důsledností. Pracovnice hovoří o dvou způsobech reakce maminek, pokud dítě nevyhoví jejich požadavkům. Tuto konfliktní situaci s dětmi některé z žen řeší křikem, rozčilením, někdy i nadávkami či fyzickým trestem. Jiné z žen reagují na konflikt s dětmi opačně, raději ustoupí ze svých požadavků a vyhoví dítěti. Tyto maminky na své děti často žádné požadavky nekladou, a pokud něco požadují, málokdy zkontrolují splnění požadavku.

Existuje rozdíl mezi hodnocením výchovného stylu maminkou a pracovnící?

Z rozhovorů s pracovnicemi vyplynulo, že vnímají nejčastěji výchovný styl žen ke svým dětem podobně jako respondentky. V některých případech se pohled lišil výrazněji, nejčastěji se to projevilo v hodnocení způsobu komunikace a pozornosti věnované dítěti.

7. DISKUZE

V teoretické části jsme se snažili přiblížit problematiku citové vazby, zaměřili jsme se pouze na základní pojmy a vybranou problematiku a uvědomujeme si, že jsme využili omezené množství poznatků získaných v této oblasti. Snažili jsme se však vystihnout především ta témata z oblasti citové vazby, která se váží k problematice žen a případně i náročných životních situací. Podobně jsme postupovali i při získávání a popisu poznatků z oblasti způsobů výchovy, také jsme se věnovali faktům, která souvisela s tématem naší práce. Není však cílem této práce postihnout celou šíři tématu citové vazby a výchovného působení.

Vzhledem ke specifické skupině respondentek jsme se rozhodli využít smíšeného výzkumu, kdy kvantitativní výzkum se uskutečnil pouze na úrovni deskriptivní statistiky. Vzhledem k počtu respondentek vnímáme jako podstatnější proniknout hlouběji do problematiky, kde případně zjistíme další podnětná témata pro výzkum (kvalitativní i kvantitativní). Ledvinová (2014) provedla v rámci své diplomové práce výzkum, který se dotýkal citové vazby žen v azylovém domě pro matky s dětmi, a konstatovala shodně s našimi výsledky, že tyto ženy ve větší míře než běžná populace uvádějí nejistou citovou vazbu. Toto poznání by mohlo být zajímavým podnětem pro další výzkumy, např. také kvantitativního charakteru, pokud bychom oslovily ženy z azylových domů z celé České republiky.

V našem výzkumu vnímáme jako komplikaci věk dětí, které v době výzkumů pobývaly se svými matkami v azylovém domě. Nepodařilo se nám zjišťovat u většiny dětí způsob výchovy v rodině podle Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy od Čápa a Boschka (1994), protože málo dětí dosáhlo věku 12ti let. Proto jsme použili metodu pozorování a při rozhovoru s matkou probíhalo současně pozorování interakcí matky a dítěte, které jsme zaznamenávali do pozorovacího archu. Jsme si vědomi subjektivního hodnocení, proto jsme posléze využili pozorovací arch také při rozhovoru s pracovníci.

Za možná úskalí výzkumu jsme považovali neochotu respondentek a pracovníků azylových domů podílet se na výzkumu. Rizika se však nenaplnila, všichni účastníci výzkumu byli ochotni se zapojit a věnovat čas dotazování. Respondentky jsme motivovali zpětnou vazbou, kdy jsme nabídli zaslat či předat vyhodnocení jejich dotazníku. Současně jsme tak snažili zajistit pečlivé a pravdivé vyplnění položek dotazníku. Tuto zpětnou vazbu využila většina respondentek. Pracovníci azylových domů také vstřícně souhlasili s účastí na výzkumu a projevíli zájem o seznámení s výsledky výzkumu.

Jaký typ citové vazby zažily ve svém dětství ženy, které nyní využívají službu azylového domu?

Jak naznačují výsledky výzkumu, ženy mohly zažívat problematické dětství. V několika případech se jednalo o chování v souvislosti s nadměrnou konzumací alkoholu matky nebo otce, v některých případech obou rodičů. V životním příběhu respondentek se také ve více případech objevilo téma jednoho z rodičů, který se choval k respondentce hrubě či ji přísně trestal, ve dvou případech ženy uvedly i zneužití otcem. Podle našeho názoru žen s touto zkušeností žije v daných azylových domech více, pouze se nám s touto zkušeností nesvěřily. Weiss (2005, 107) k této problematice uvádí „*sexuální zneužívání v rodině je proces, který se vyznačuje specifickou časovou a vztahovou dynamikou. Během procesu sexuálního zneužívání dítěte v rodině využívá zneužívající rodič svou autoritu k narušení přirozených zábran dítěte a k dezinterpretaci jeho morálních norem*“. Jedna z žen uváděla, že tento vztah s otcem jí nahrazoval blízkost, kterou běžně nepocítila od něj ani od matky v běžných situacích.

Klademe si otázku, zda ženy s bezpečným typem připoutání jsou klientkami azylových domů méně často z důvodu, že díky svým vztahům s rodinou a její podpoře či díky své důvěře v okolní svět zvládají lépe svou situaci a dovedou ji vyřešit více samostatně. Horowitzová a Bartholomewová (1991) uvádějí, že úzkostnost a vyhýbavost významně souvisejí s většími obtížemi v interpersonální komunikaci, proto můžeme uvažovat o případných problematičtějších vztazích v rodině i v přátelských a partnerských vztazích. Ocitly se tyto ženy v sociální pobytové službě, protože nemají rodinu, která by v případě krize mohla pomoci? I toto téma by mohlo být podnětem k výzkumu.

V dotazníku ECR v tomto výzkumu velmi výrazně převážila nejistá citová vazba žen nad vazbou jistou – zvažujeme, zda respondentky vyplnily relevantně všechny položky dotazníku vzhledem k obtížnosti dotazníku. Při administraci dotazníku jsme často ženám pomáhali při vyplňování, především u záporných položek, kde bylo potřeba vysvětlit podstatu otázky. Klademe si také otázku, zda tuto skutečnost mohla ovlivnit nepříznivá situace, ve které se klientky nacházejí. Ženy mohou pociťovat větší nepohodu a nedůvěru v okolní svět a částečně by to mohlo ovlivnit jejich odpovědi v dotazníku. V dotazníku PBI již poměr vazby jisté a nejisté nebyl tak markantní, přesto převládala vazba nejistá. V tomto dotazníku se však jedná o vzpomínky na dětství, v dotazníku ECR se jedná o vazbu v dospělém věku.

Jaký styl výchovy zažily ženy, které nyní využívají službu azylového domu?

Jako převládající výchovný styl jsme v našem výzkumu určili rozporné řízení se záporným emočním vztahem. Je vhodné zmínit, že výchovný styl jednoho z rodičů byl nápadně odlišný od výchovného stylu druhého z rodičů. Respondentky v tomto případě uváděly v rozhovoru i dotazníku rodiče v extrémních hodnotách; u rodiče, kterého označily negativně, nenašly jediné pozitivum a naopak „kladný“ rodič byl až idealizován. Ženy si idealizovaly především své otce, přestože v rozhovoru v několika případech poznamenaly, že otec s nimi nežil nebo s nimi trávil jen velmi málo času.

Z dotazníku vyplynulo, že tyto ženy se setkávaly s příkazy, zákazy a tresty. Rodiče nerespektovali jejich potřeby, často na ně kladli mnoho požadavků, které však příliš nekontrolovali. Pokud však náhodou kontrola ze strany rodičů proběhla a rodiče zjistili, že požadavek nebyl splněn podle jejich představ, následoval přísný trest. Ženy tak žily ve stálé nejistotě, kdy přijde další konfrontace. Zvažujeme, zda tato nejistota může být jednou z příčin jejich nerozhodnosti a liknavosti v dospělosti, kterou u některých těchto žen vnímáme v situaci při ztrátě bydlení. Často neřeší situaci, kdy jim hrozí vystěhování z bytu, do poslední chvíle, nedokáží situaci řešit v počátku, kdy by daná situace nemusela skončit nuceným opuštěním bytu.

Jak uvádí Gillernová (2004) výzkumy i praxe potvrzují, že silný záporný emoční vztah, především s rozporným nebo silným výchovným řízením přispívá k nesevědomitosti, labilitě a malé vytrvalosti těchto jedinců, také sebepojetí bývá narušeno. Gillernová a její spolupracovníci realizovali v letech 2000-2002 rozsáhlý výzkum (srov. strana 22 této práce), kde se stal také nejvíce zastoupeným záporný emoční vztah s rozporným výchovným řízením, a to ve 29,3 %. V našem případě je procento o něco vyšší, a to 34%. Další v pořadí ve výzkumu Gillernové nalezneme výchovný styl na poli 6, který se vyznačuje kladným emočním vztahem a slabým řízením (17, 3%), v našem výzkumu se však na druhém místě objevuje kladnězáporný emoční vztah s 20%. Poté se také naše výzkumy rozcházejí - ve výzkumu Gillernové další místo zaujímá styl definovaný na poli 2, tzn. záporný emoční vztah a slabé výchovné řízení ((liberální styl výchovy s malým zájmem o dítě). V našem výzkumu třetí místo obsadil záporný emoční vztah a silné výchovné řízení, tedy styl umístěný na poli 1 charakterizovaný přísným vedením i kontrolou. Níže uvádíme tabulku pro možnost srovnání a větší přehlednost.

Jednotlivé formy způsobu výchovy v rodině	Z výzkumu Gillernové	Z našeho výzkumu
<i>1 záporný emoční vztah a silné nebo střední řízení</i>	7,2 %	14 %
<i>2 záporný emoční vztah a slabé řízení</i>	13,8 %	5 %
<i>3 záporný emoční vztah a rozporné řízení</i>	29,3 %	34 %
<i>4 kladný či extrémní kladný emoční vztah a silné řízení</i>	2,8 %	0 %
<i>5 kladný či extrémní kladný emoční vztah a střední řízení</i>	4,8 %	0 %
<i>6 kladný emoční vztah a slabé řízení</i>	17,3 %	9 %
<i>7 kladný emoční vztah a rozporné řízení</i>	8,4 %	7 %
<i>8 extrémně kladný emoční vztah a slabé řízení</i>	12,9 %	11 %
<i>9 kladnězáporný emoční vztah a silné, střední, slabé či rozporné řízení</i>	3,4 %	20 %

Tabulka č. 8 Srovnání výzkumu způsobů výchovy

Jaký výchovný styl používají tyto ženy vůči svým dětem?

Původním záměrem při zkoumání této otázky bylo využít Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy při dotazování dítěte, předpokládali jsme, že velká část maminek vychovává alespoň jedno dítě starší 12ti let. Velká většina respondentek však měla děti mladší, proto jsme přistoupili k pozorování a rozhovoru. Z tohoto důvodu jsme vytvořili pozorovací arch a také dbali na to, aby se ve většině případů odehrával rozhovor v pokoji ženy, v běžném prostředí, kde se odehrávají každodenní interakce mezi matkou a dítětem. Jsme si vědomi možného subjektivního zkreslení výsledků v této otázce, proto jsme se snažili přizpůsobit podmínky pozorování a případně otázky věku dítěte. Otázky jsme pokládali většinou matce a dítě zapojovali jen ve vybraných případech. Respondentky preferovaly spíše volnější výchovu, kde nejsou příliš vymezeny hranice a chybí důslednost. V některých případech se však nedůslednost pojila s následným konfliktem, když matka náhle na požadavku trvala. Dítě by mohlo být zmateno, proč matka náhle vyžaduje a kontroluje to, co ji dříve nezajímalo. Mohli bychom zde poukázat na podobnost s polem 3 z Modelu devíti polí výchovy. V tomto případě by se poté dalo zvažovat, že ženy používají podobný způsob výchovy jako jejich rodiče, protože v našich výzkumech, kde jsme zjišťovali výchovné působení rodičů těchto žen, vyšel typ výchovy se záporným emočním vztahem a rozporným řízením. Toto tvrzení koresponduje s názorem Martínka (2009, 57), který upozorňuje, že „rodič vychovává své dítě velice podobným způsobem, jakým byl sám vychováván. Některé výzkumy ukazují, že výchovné styly se z velké míry dědí. Uvědomme si, jak při výchově vlastních dětí používáme stejné formy odměn a trestů, jakých používali na nás naši vlastní rodiče, jak často použijeme slovních formulací od nich odposlouchaných“.

Uvědomujeme si, že výsledek mohla výrazně ovlivnit subjektivita při pozorování, proto je potřeba tyto výsledky interpretovat velmi opatrně. Přesto výsledky pozorování a rozhovoru korespondují s výsledky z dotazníku.

Jak hodnotí výchovný styl žen pracovnice azylového domu?

Pracovnice upozorňují na individuální rozdíly respondentek při výchově dětí, přesto se shodují, že většina žen se potýká s vymezením hranic pro své dítě. Kammerer (2007, 295) však uvádí, že „dětí potřebují i frustrace, protože svět není příliš štědrý a laskavý. Rodiče často předávají svým dětem nedostatek sebevědomí. Proto by rodiče měli v rámci podpory sebevědomí pracovat i na sobě samých. Lidé s nízkým sebevědomím mají potíže stanovit svým

dětem jasné hranice. Sice chtějí být důslední a také pochopili, že ve výchově to bez hranic a orientace nejde, ale nakonec jim chybí síla to prosadit“. Myslím, že tento názor poměrně přesně vystihuje situaci matek v azylovém domě, především závěrečná věta.

Pracovnice upozorňují také na dva odlišné přístupy, co se týká tělesného kontaktu. Jedna skupina maminek téměř odmítá doteky s dítětem, dítěte se dotýká pouze v situacích, které to vyžadují. Druhá část maminek naopak stále děti chová, nosí v náručí, často se chovají až hyperprotektivně. Mohli bychom si položit otázku, proč maminky využívají především tyto dvě extrémní polohy a proč ve středním pásmu mezi těmito polohami nalezneme jen menší počet respondentek.

Existuje rozdíl mezi hodnocením výchovného stylu maminkou a pracovnící?

Mezi hodnocením výchovného stylu maminkou a pracovnící existují pouze menší rozdíly, většinou hodnotí výchovný přístup podobně. Drobnější rozdíly nalezneme ve vnímání způsobu komunikace a pozornosti věnované dítěti. Ženy považovaly svou komunikaci s dětmi častěji za přátelskou, pracovníce vnímaly vzájemnou interakci matky a dítěte jako proměnlivou, kdy matky reagovaly na dítě nejistě. Zde je třeba upozornit, že některé ženy v azylových domech bydlí na doporučení pracovníků Sociálně právní ochrany dětí. Většinou se tak stává v případech, kdy matka potřebuje podporu a pomoc při výchově svých dětí. Napadá nás, zda právě z tohoto důvodu ženy nepřipouští svou váhavost a nejistotu v některých situacích, aby předešly případným dohadům, zda jsou schopné své děti vychovávat.

Také v otázce, kolik pozornosti věnují svým dětem, se odpovědi matek a pracovníček drobně lišily. Matky pocítují, že dětem poskytují přiměřené množství své pozornosti a také, že pozornost dětem věnují rovnoměrně v čase, nejen, když jim dítě vyžaduje. Pracovnice naopak uvedly, že matky zaměří svou pozornost většinou až ve chvíli, kdy dítě začne jejich zájem vyžadovat.

8. ZÁVĚR

Výsledky tohoto výzkumu nám umožnily zmapovat zastoupení citové vazby a výchovných stylů u žen z vybraných azylových domů pro matky s dětmi v Pardubickém kraji. Tato problematika nás zaujala, protože v dětství vytvořená citová vazba a rodičovský způsob výchovy ovlivňuje také náš život v dospělosti a často se právě nejvíce projeví ve složité životní situaci.

Fakta, která jsme získali ve výzkumu:

- U respondentek převládalo **rozporné výchovné řízení** v rodině jako celku a v rodině těchto žen byl nejvýrazněji zastoupen **záporný emoční vztah**. Nejčastější zjištěný způsob výchovy v rodině respondentek podle Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině se nacházel na poli 3, které je vymezeno právě těmito charakteristikami.
- V dotazníku PBI jsme zjistili vyšší počet **žen s nejistým typem připoutání (66%) k osobě matky**, v případě **připoutání k otci** také převládal **nejistý typ připoutání (59%)**. Jako nejčastěji zastoupenou vazbu v rámci nejistého připoutání jsme určili v případě otce i matky **typ nelaskavé kontroly**
- V dotazníku ECR se vyskytuje velmi **vysoká četnost respondentek (93%)**, které uvádějí **nejistou citovou vazbu**. Z typů nejisté citové vazby se v **61 %** jednalo o **dezorganizovanou vazbu** (tento typ je ekvivalentem výše uvedeného typu nelaskavé kontroly)
- Z pozorování a rozhovorů jsme určili, že ženy nejčastěji vůči svým dětem užívají **podobný styl výchovy, jaký zažily v dětství** u rodiče, který byl pro ně vzorem
- Pracovnice hodnotí **způsob výchovy** žen především jako **liberální** (volná výchova)
- **Neexistuje významný rozdíl** mezi posuzováním výchovy jednotlivých žen samotnými respondentkami a pracovníci azylových domů

Můžeme konstatovat, že nejčastěji klientka azylového domu v dětství zažila záporný emoční vztah s rozporným výchovným řízením, k pečující osobě byla připoutána nejistou citovou vazbou, pravděpodobně dezorganizovanou (s nelaskavou kontrolou). Svě dítě se snaží vychovávat podle vzoru svého rodiče, kterého si často idealizovala.

SOUHRN

V teoretické části diplomové práce seznamujeme se základními pojmy v oblasti attachmentu, které poté využijeme k vysvětlení teorie citové vazby a popisu našeho výzkumu. Zmiňujeme se o vzniku teorie i jejím autorovi J. Bowlbym, následně uvádíme vybrané autory, kteří navazovali svou prací na teorii attachmentu; uvedli jsme odborníky ze zahraničí i z České republiky a jejich práce týkající se citové vazby. Popsali jsme některé z metod, které určují citovou vazbu jedince.

Věnovali jsme se jednotlivým typům citové vazby, především třem základním typům, které vytvořila Ainsworthová. Jedná se o rozpracování původních dvou typů vazby, které zpracoval Bowlby na bezpečnou citovou vazbu, úzkostnou citovou vazbu a vyhýbavou citovou vazbu. K těmto třem základním typům doplnila Mainová a Solomonová ještě jeden další, a to úzkostně dezorganizovaný styl připoutání. Naše práce obsahuje i další rozdělení typů citové vazby, které jsme považovali také za podstatné zmínit vzhledem k jejich srovnání s původními typy attachmentu. Jedná se o definování a rozdělení stylů citového připoutání podle Bartholomewové a Horowitzové a také podle Buchenheima.

Zajímali nás zahraniční výzkumy, které se zabývaly attachmentem – vzhledem k tomu, že se citová vazba dotýká téměř každé oblasti v životě jedince, nalezneme výzkumů s tématem attachmentu velké množství. V naší práci uvádíme vybrané výzkumy, které nás zaujaly a vztahovaly se k námi řešené problematice ve výzkumu. Jednalo se například o studii Sommera a Benkendorfa, kteří zkoumali oblast sociálního vyloučení v souvislosti s citovou vazbou či výzkum Ablowa et al., který posuzoval reakci matky na dětský pláč v kontextu s citovou vazbou matky. Samozřejmě jsme také věnovali pozornost výzkumu v oblasti attachmentu v České republice. Zde se zmiňujeme například o longitudinálním výzkumu Národního institutu pro děti a rodinu, který potvrdil, že významnou roli v negativních důsledcích výchovy v ústavních zařízeních hraje absence citové vazby. V ČR vzniká v současné době mnoho zajímavých vysokoškolských prací, které se věnují této problematice.

Dalším významným tématem v naší práci se stala výchova, kde jsme se nejprve seznámili se základními definicemi a pojmy týkajícími se výchovného působení. Podali jsme informace o cílech a procesech výchovy. Zmínili jsme, jak se výchova prolínala historií, jak se proměňovalo její pojetí a jak ji vnímali jednotliví autoři. Porovnali jsme výchovné působení v minulosti a nyní a pozastavili se nad rozdíly, které jsme našli. Definovali jsme také styly výchovy podle jednotlivé teorie nejznámějších autorů. Velmi známý model Kurta Lewina, tzv. typologický model, který zahrnuje tři typy výchovných stylů – autoritativní, liberální a demokratický. Model

čtyř stylů výchovy zpracovala Baumrindová a vymezuje v něm čtyři kategorie výchovných stylů – autoritářský, autoritativně vzájemný styl, zanedbávající styl a shovívavý styl. V našem prostředí vznikl Model devíti polí, podle kterého byl vytvořen Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině. Popsali jsme vybrané výzkumy zahraniční i v České republice, které se vztahují k problematice výchovných stylů.

Další kapitola v naší diplomové práci se týkala charakteristiky sociální služby azylového domu, kde jsme definovali nejprve obecně sociální služby a poté popsali důvody pro využití služeb azylových domů. Ženy vyhledávají tuto pomoc, pokud se stanou obětí domácího násilí, z důvodu neuspokojivé finanční situace, v souvislosti s nefunkční rodinou či nefunkčním partnerstvím a také pokud bydlí v nevyhovujících podmínkách a ohrozilo je odebrání dětí z jejich péče. V této kapitole se můžeme dozvědět bližší informace o jednotlivých azylových domech, kde byl proveden následný výzkum – o Domově na skalách v Žamberku, Azylovém domě pro matky s dětmi ve Svitavách, Azylovém domě pro matky s dětmi v Koclířově a o Městském azylovém domě pro matky s dětmi v Pardubicích.

Poslední kapitola v teoretické části této práce nabízí pohled na citovou vazbu a výchovné styly žen v azylových domech. Zamýšlíme se nad nepříznivými situacemi, které mohly ovlivnit typ citové vazby v dospělosti, čerpáme mimo jiné z výzkumu Mickelssona, Kesslera a Shavera. Také nás zajímaly ochranné faktory, díky kterým se může jedinec stát odolnějším. V této souvislosti jsme zvažovali působení rodiny, kde by dítě mělo nalézt osobu, se kterou může navázat blízký vztah.

Cílem výzkumu v této práci bylo zjistit, jaký typ citové vazby a jaký styl výchovy zažívaly ženy v azylových domech pro matky s dětmi. Tvorba dat probíhala formou smíšeného typu výzkumu, kdy kvantitativní část vzhledem k nízkému počtu účastníků výzkumu zůstala na úrovni deskriptivních charakteristik. Kvalitativní část nám umožnila proniknout hlouběji do problematiky attachmentu a výchovného působení u jednotlivých respondentek. Výzkumný soubor tvořilo 44 žen z azylových domů v Pardubickém kraji, které pečovaly minimálně o jedno dítě. Věk žen se pohyboval od 18 do 47 let, průměrný věk respondentek dosahoval hodnoty 33 let. Následného rozhovoru po vyplnění dotazníků se zúčastnilo 39 žen. V této práci jsme využili 3 dotazníky, které jsme většinou administrovali skupinově. Pro zjištění citové vazby v prvních 16ti letech jsme použili dotazník Parental Bonding Instrument, pro zjištění citové vazby v dospělosti dotazník Experiences in Close Relationships a způsob výchovy jsme hodnotili pomocí Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině. Tyto poznatky a výchovné působení ženy v azylovém domě pro matky s dětmi jsme doplnili získáváním informací pomocí polostrukturovaného rozhovoru s maminkami a také s pracovníci azylových domů a

současně pozorováním. Data jsme zpracovávali podle návodů v manuálu, výsledky jsme zapisovali do přehledové tabulky a do poznámek k rozhovorům s respondentkami. Sledovali jsme i drobné nuance a detaily odpovědí u konkrétních uživatelék.

S výsledky seznamujeme postupně podle jednotlivých dotazníků, přihlížíme k odlišnostem u každého z rodičů. Způsob výchovy v rodině nejčastěji zastupuje styl výchovy uvedený na poli 3, který charakterizuje záporný emoční vztah a rozporné výchovné řízení. V naší práci uvádíme také výsledné hodnoty nejčastějšího emočního vztahu a výchovného řízení u každého z rodičů. V krátké kapitole se zamýšlíme nad způsobem výchovy, svědomitostí a stabilitou v souvislosti se situací žen z azylových domů. V rámci dotazníku PBI jsme zjistili, že převažuje nejistá citová vazba respondentek jak k otci, tak k matce. Poté nalezneme drobný rozdíl, protože nejistá citová vazba žen k matce je definována především nelaskavou kontrolou, v rámci nejisté citové vazby žen k otci se objevují poměrně rovnoměrně všechny tři typy nejistého připoutání. V dotazníku ECR převažovala velmi výrazně (93%) nejistá citová vazba a v jejím rámci opět dezorganizovaná citová vazba (61%). Z pozorování a rozhovorů s pracovníci a maminkami vyplynulo, že ženy preferují volnou výchovu s nízkou důsledností a málo vytyčenými hranicemi. Respondentky a pracovníce se v hodnocení výchovných postupů dané maminky poměrně shodují.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

Ablow, J. C., Marks, A. K., Feldman S. S. & Hoffmann, L. C. (2013). Associations Between First-Time Expectant Women's Representations of attachment and Their Psychological Reactivity to Infant Cry. *Child Development*, 84 (4), 1373-1391.

Absence citové vazby poznamená dítě na celý život (14. 4. 2014). Tisková zpráva. Získáno 14. 2. 2015 z www.nadacnifondjt.cz/absence-citove-vazby-poznamena-dite-na-cely-zivot-t16.html.

Atkinson, L., Pallini, S., Baiocco, R., Madigan, S. & Schneider, B. H. (2014). Early Child-Parent Attachment and Peer Relations: A Meta-Analysis of Recent Research. *Journal of Family Psychology*, 28 (1), 118-123. Doi: 10.1037/a0035736.

Bartholomew, K. & Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 612, 226-244.

Betlach, J. (2010). *Vztahy mezi rodiči a dětmi jako predikátor vztahu s partnerem* (Diplomová práce). Získáno 13. 10. 2014 z http://is.muni.cz/th/174219/ff_m/DP_Betlach.pdf.

Bílková, T. (2014). *Citová vazba matky a její emoční interakce s dítětem* (Diplomová práce). Získáno 13. 10. 2014 z <http://theses.cz/id/ohzg62/TISK-diplomka.pdf>.

Blažková, I. (2013). *Výchovné metody a styly využívané v rodinné výchově* (Diplomová práce). Získáno 15. 10. 2014 z <https://portal.utb.cz/wps/portal/prohlizeni>.

Bowlby, J. (2010). *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.

Brisch, K. H. (2011). *Poruchy vztahové vazby. Od teorie k terapii*. Praha: Portál.

Brisch, K. H. (2012). *Bezpečná výchova*. Praha: Portál.

Buchtová, B. (2002). *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Cahlíková, L. (2010). *Výchovné styly v rodině a ve škole* (Bakalářská práce). Získáno 13. 10. 2014 z <https://portal.utb.cz/wps/portal/prohlizeni>.

Condl, A., Figueiredo, B. & Bifulco, A. (2011). Attachment Style and Psychological Adjustment in couples. *Attachment & Human Development*, 13 (3), 271 – 291.

Convers, M. E. (2011). Attachment Theory: A „Secure Base“ for Psychotherapy Integration. *Journal of Psychotherapy Integration*, 21 (3), 348-362. Doi: 10.1037/a0025460.

Čábalová, D. (2011). *Pedagogika*. Praha: Grada Publishing, a. s.

Čáp, J. (1996). *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV.

Černá, R., Doležalová, L., Dvořáková, R., Grinčová, A., Janíčková, B., Klementová, E., Šantrůčková, V. (2012). *Bulletin 2012*. Praha: Skálův institut. Získáno 29. 11. 2014 z http://www.skaluvinstitut.cz/files/literatura/D_66.pdf.

Český statistický úřad (2010, 31. prosince). *Gender: genderové statistiky – úvod*. Získáno 8. 2. 2013 z http://czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_uvod.

Dvořáková, M. & Kolář, Z. (2015). *Základní učebnice pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Esterková, M. (2008). *Vazba dětí k dospělé pečující osobě v dětském domově – analýza situace a možností* (Diplomová práce). Získáno 18. 9. 2014 z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/62136/?lang=cs>

Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.

Fonagy, P., Gergely G., Jurist, E. L. & Target, M. (2002). *Affect regulation, Mentalization and the Development of the Self*. New York: Other Press.

Fonagy, P. & Target, M. (2005). *Psychoanalytické teorie: perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*. Praha: Portál.

Fontana, D. (2003). *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál.

Fraley, R. C. & Walter, N.G. (1998). Adult attachment patterns: A test of typological model. In: J. A. Simpson & W. S. Rholes (eds.): *Attachment theory and close relationships* (77-114). New York: Guilford.

Fraley, R. & Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review Of General Psychology*, 4 (2), 135-154.

Gillernová, I. (2004). *Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek*. Získáno 2. 1. 2015 z cmps.ecn.cz/pd/2004/texty/pdf/gillernova.pdf.

Gillernová, I., Kebza, V. & Rymeš, M. (2011). *Psychologické aspekty změn v české společnosti*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Hartl, P. & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.

Hašto, J. (2005). *Vztáhová väzba: Ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín: Vydavateľstvo F.

Hašto, J. (2006). Vztáhová väzba, pripútavacie správanie a psychiatria- psychoterapia. *Psychiatrie*, 10, 1, 28-32.

Hazan, C. & Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality & Social Psychology*, 52 (3), 511-524.

Hazan, C. & Shaver, P.R. (1994). Attachment as a organizational Framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5, 1-22.

Hoskovcová, S. (2006). *Psychická odolnosť predškolského dieťaťa*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Hrušáková, M. & Králíčková, Z. (2006). *České rodinné právo*. Brno: Doplněk.

Hučín, J. (2003). Jak nevychovat „malého tyрана“. *Psychologie dnes*, 10, 9.

Hudson, D. L. (2013). Attachment theory and leader-follower relationships. *The Psychologist – Manager journal*, 16 (3), 147-159. Doi 10.1037/mgr0000003.

Huňková, M. & Voňková, J. (2004). *Domácí násilí v ČR z pohledu práva*. Mimoň: Justiční akademie ČR.

Kammerer, D. (2007). *První tři roky života dítěte: průvodce pro rodiče*. Praha: Grada Publishing, a. s.

Kaňkovská, P. (2007). Vliv rodinného prostředí na utváření prosociální orientace dítěte staršího školního věku. *E-psychologie*, 1, 1 získáno 20. 2. 2015 z <http://e-psycholog.eu/pdf/kankovska.pdf>

Karakurt G. & Silver, K. E. (2014). Therapy for Childhood Sexual abuse Survivors Using Attachment and Family Systems Theory Orientations. *The American Journal of Family Therapy*, 42, 79-91, doi 10.1080/01926187.2013.772872.

Kasperová, D. & Kasper, T. (2008). *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a. s.

Kolář, Z. et al. (2012). *Výkladový slovník z pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Kolařík, M., Bendová, K., Dolejš M., Dostál, D., Charvát, M., Pechová, O.,Vtípil, Z. (2013). *Manuál pro psaní diplomových prací na katedře psychologie FF UP v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Komárková, S. (2013). Citová vazba v partnerském vztahu a v manželství. *Psychosom*, 11 (3), 176 – 189.

Kosíková, V. (2011). *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Praha: Grada Publishing, a. s.

Kotrlová, H. & Lacinová, L. (2013). Citová vazba a řešení konfliktů v partnerských vztazích v dospělosti. *E-psychologie*, 7(4), 1-14. Získáno 20. 10.2014 z http://e-psycholog.eu/pdf/kotrlova_lacinova.pdf.

Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.

Krejčířová, D. & Treznerová, I. (2011). *Malý lexikon sociálních služeb*. Získáno 8. 3. 2013 z www.ftk.upol.cz/katedry/apa/esf_2_2_0/metodmat/Krejcirova.doc.

Kučerová, S. (1996). *Člověk, hodnoty, výchova*. Prešov: ManaCon.

Kulísek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí. *Československá psychologie*, 44 (5), 405-423.

Kurth, W. (2013). Attachment Theory and Psychohistory: Overview. *The Journal of Psychohistory*, 41, 1.

Lacinová, L. & Michalčáková, R. (2014). Citová vazba a naplňování základních psychických potřeb v partnerských vztazích v období dospělosti. *Psychologie pro praxi*, 49, 1-2, 99-109.

Langmeier, J. & Matějček, Z. (1986). *Počátky našeho duševního života*. Olomouc: Pyramida.

Langmeier, J. & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie, 2. aktualizované vydání*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Lebduška, V. (2008). *Styly rodinné výchovy a agresivní tendence u romských a neromských pubescentů* (Diplomová práce). Získáno 13. 10. 2014 z http://is.muni.cz/th/110254/ff_m/.

Ledvinová, M. (2014). *Citová vazba v současném partnerském vztahu u klientek azylových domů pro matky s dětmi* (Diplomová práce). Získáno 13. 10. 2014 z [https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/90863/13259115/?q={%22_____searchform___search%22%3A%22citov\u00e1+vazba+v+partnersk\u00fdch+vztaz\u00edch%22%2C%22_____searchform___butsearch%22%3A%22Vyhledat%22%2C%22_____facetform___facets___workType%22%3A\[%22DP%22\]%2C%22_____facetform___facets___defenseYear%22%3A\[%222014%22\]%2C%22_____facetform___facets___docType%22%3A\[%22TX%22\]%2C%22_____facetform___facets___lang%22%3A\[%22CZE%22\]%2C%22PNzzpSearchListbasic%22%3A1}&lang=cs](https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/90863/13259115/?q={%22_____searchform___search%22%3A%22citov\u00e1+vazba+v+partnersk\u00fdch+vztaz\u00edch%22%2C%22_____searchform___butsearch%22%3A%22Vyhledat%22%2C%22_____facetform___facets___workType%22%3A[%22DP%22]%2C%22_____facetform___facets___defenseYear%22%3A[%222014%22]%2C%22_____facetform___facets___docType%22%3A[%22TX%22]%2C%22_____facetform___facets___lang%22%3A[%22CZE%22]%2C%22PNzzpSearchListbasic%22%3A1}&lang=cs)

Malindová, K. (2011). Zdravotní aspekty nezaměstnanosti. *E- psychologie*, 5 (2-3), 24-33. Získáno 2. 3. 2013 z <http://e-psycholog.eu/pdf/malindova.pdf>.

Martínek, Z. (2009). *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, a. s.

Matějček, Z. (2000). *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf.

Matoušek, O., Koláčková, J. & Kodymová, P. (2010). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.

Maxwell, J. A., Spielmann, S. S., Joel, S. & McDonald G. (2013). Attachment Theory as Framework for Understanding Responses to social exclusion. *Social and Personality Psychology Compass* 7 (7), 444-456, doi 10.1111/spc 3.12037.

Mazánková, D. (2014). *Vliv výchovy rodičů na chování dítěte*. (Diplomová práce). Získáno 13. 10. 2014 z <https://portal.utb.cz/wps/portal/prohlizeni>.

Meltzer, H., Doos, L., Vostanis, P., Ford, T. & Goodman, R. (2009). The mental health of children who witness domestic violence. *Child & Family Social Work*, 14 (4), 491- 501.

Meuwly, N., German, J., Bradbury, T. N., Ditzen, B. & Heinrichs, M. (2012). Dyadic Coping, Insecure Attachment, and Cortisol Stress Recovery Following Experimentally Induced Stress. *Journal of Family Psychology*, 26 (6), 937 - 947.

Mickelson, K. D., Kessler, R. C. & Shaver, P. R. (1997). Adult Attachment in a Nationally Representative Sample. *Journal of Personality and Social Psychology*. 73, 1092-1106.

Michalčáková, R., Lacinová, L., Bouša, O. & Kotková, M. (2010). Strachy a citová vazba k rodičům a období rané adolescence. *E-psychologie*, 4(1), 16-29. Získáno 20. 10. 2014 z http://e-psycholog.eu/pdf/michalcakova_etal.pdf.

Mikulincer, M. & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structures, dynamics and change*. New York: The Guilford Press.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Paulík, K. (2010). *Psychologie lidské osobnosti*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Pavelková, M. (2014). *Souvislosti mentální anorexie a rodinných vztahů* (Bakalářská práce). Získáno 1. 1. 2015 z http://theses.cz/id/igrk6f/BP_Markta_Pavelkov_FINAL.pdf.

Pečtová, K. (2013). Reprezentace vztahové vazby u drogově závislých pacientů. *Psychiatria- psychoterapia- psychosomatika*, 20 (2), 26-30. Získáno 20. 10. 2014 z www.psychiatria-casopis.sk/files/psychiatria/2-2013/ppp2-2013-cla4.pdf.

Pelikán, J. (1995). *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis.

Plháková, A. (2006). *Dějiny psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Pospíšilíková, K. & Lečbych, M. (2012). Česká verze škály Experiences in Close Relationships (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti. *E- psychologie*, 6 (3), 1-11.

Pöthe, P. (2000). *Teorie vazby s prevence týrání a zanedbávání dětí*. Získáno 15. 11. 2014 z www.cspap.cz/sources/Articles/Pothe2001Teorie.asp.

Procházka, R., Šmahaj, J. & Kolařík, M. (2014). *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada Publishing, a. s.

Průdková, T. & Novotný, P. (2008). *Bezdomovectví*. Praha: Triton.

Průcha, J., Walterová, E. & Mareš, J. (1995). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.

Průcha, J., Walterová, E. & Mareš, J. (2003). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.

Rešetková, D. (1999). Negativně tendencie v rodinnej výchove. *Rodina a škola*, 47 (5), 12-13.

Řezáč, J. (1998). *Sociální psychologie*. Brno: Paido.

Slaměník, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Stith, S. M., McCollum, E. E., Amador- Boadu, Y. & Smith, D. (2012). Systemic Perspectives on intimate partner violence treatment. *Journal of Marital & Family Therapy*, 38 (1), 220-240. Doi: 10.1111/j.1752-0606.2011.00245.x.

Štrouhal, M. (2013). *Teorie výchovy: K vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Ševčík, D. & Špatenková, N. (2011). *Domácí násilí*. Praha: Portál.

Šolcová, I. (2009). *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Štefánková, Z. (2007). Citová vazba v rané adolescenci. *Československá psychologie*, 51(5), 503-513.

Štefánková, Z. (2011). *Citová vazba a sociální adaptace v rané adolescenci* (Disertační práce). Získáno 20. 10. 2014 z http://is.muni.cz/th/133652/fss_d/Stefankova_IS_system.pdf.

Štíplová, G. (2013). *Vliv vztahu matky a dcery v adolescenci na vznik problémového chování* (Diplomová práce). Získáno 20. 10. 2014 z <https://portal.utb.cz/wps/portal/prohlizeni>.

Tasca, G.A. (2014). Attachment and Group Psychotherapy: Introduction to a Special Section. *Psychotherapy*, 51 (1), 53-56, doi 10.1037/a0033015.

Trumhová, T. (2013). *Výchovné hodnoty v současné české rodině* (Bakalářská práce). Získáno 20. 10. 2014 z http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/49373/3/TrumhovaT_VychovneHodnoty_AS_2013.pdf

Vágnerová, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.

Vavrda, V. (2005). *Otázky soudobé psychoanalýzy. Tradice a současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Vyhláška č. 505/2006 Sb.

Vrtbovská, P. (2010). *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčeni*. Tišnov: Scan.

Weiss, P. et al. (2005). *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Willertonová, J. (2012). *Psychologie mezilidských vztahů*. Praha: Grada Publishing, a. s.

Zákon č. 108/2006 Sb.

Zilberstein, K. (2013). The Use and Limitations of Attachment Theory in Child Psychotherapy. *Psychotherapy*. Advance online publication. Doi: 10.1037/a0030930.

ODKAZY NA WEBOVÉ STRÁNKY:

www.cmps.ecn.cz/?page=citova_vazba

www.nasdomovkoclirov.cz/azylovy-dum/

<http://natama.cz/poradenstvi-a-terapie-poruch-attachementu-u-deti/>

www.cck.svitavy.cz/node/145

www.skp-centrum.cz/rodina-a-deti/mestsky-azylovy-dum-pro-zeny-a-matky-s-detmi-2/verejny-zavazek/

SEZNAM GRAFŮ

- Graf č. 1: Zastoupení respondentek z jednotlivých azylových domů
- Graf č. 2 : Věk respondentek
- Graf č. 3: Způsob výchovy v rodině jako celku
- Graf č. 4: Styly výchovy podle typologického modelu Lewina
- Graf č. 5: Způsob výchovy otce
- Graf č. 6: Způsob výchovy otce dle Lewina
- Graf č. 7: Způsob výchovy matky
- Graf č. 8: Způsob výchovy matky dle Lewina
- Graf č. 9: Emoční vztah otce
- Graf č. 10: Emoční vztah matky
- Graf č. 11: Výchovné řízení otce
- Graf č. 12: Výchovné řízení matky
- Graf č. 13: Jistá a nejistá vazba- PBI – matka
- Graf č. 14: Zastoupení typů nejisté citové vazby- PBI- matka
- Graf č. 15: Jistá a nejistá vazby – PBI- otec
- Graf č. 16: Zastoupení typů nejisté citové vazby – PBI – otec
- Graf č. 17: Druhy citové vazby podle dotazníku ECR
- Graf č. 18: Typy nejisté citové vazby podle ECR

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1:	Typy citové vazby dle PBI – matky
Tabulka č. 2:	Typy citové vazby dle PBI – otcové
Tabulka č. 3:	Chování respondentky ke svému dítěti získané z pozorování
Tabulka č. 4:	Souvislost stylů výchovy podle Lewina a Modelu devíti polí
Tabulka č. 5:	Způsob výchovy v rodině – Model devíti polí- svědomitost a stabilita
Tabulka č. 6:	Typy citové vazby
Tabulka č. 7:	Deskriptivní charakteristiky citové vazby k rodičům
Tabulka č. 8:	Srovnání výzkumu způsobů výchovy

PŘÍLOHY

- Příloha č. 1: Podklad pro zadání diplomové práce studenta
- Příloha č. 2: Abstrakt diplomové práce
- Příloha č. 3: Interpretace skóru z dotazníku PBI
- Příloha č. 4: Otázky z rozhovoru pro maminky
- Příloha č. 5: Otázky z rozhovoru pro pracovnice
- Příloha č. 6: Vzor pozorovacího archu
- Příloha č. 7: Celková přehledová tabulka výsledků
- Příloha č. 8: Příběhy uživatelů

Příloha č. 1: Podklad pro magisterskou diplomovou práci studenta

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Psychologie
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Psychologie (PSYN)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. ADAMCOVÁ Kateřina	Dukelská 969, Žamberk	F130834

TÉMA ČESKY:

Citová vazba a výchovný styl žen v azylových domech pro matky s dětmi

NÁZEV ANGLICKY:

Attachment and parenting style of women in residence for mothers with children in difficulties

VEDOUcí PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Studium relevantních zdrojů (knihy, el. databáze, časopisecké zdroje). Teoretická část se bude zabývat teorií citové vazby a výchovnými styly, výzkumy a novými poznatky v této oblasti. Cílem práce bude zjistit ranou citovou vazbu maminek z azylových domů, citovou vazbu, kterou tyto ženy poskytují svým dětem, a jejich styl výchovy. Výzkumný vzorek bude tvořit cca 30 žen z azylových domů pro matky s dětmi z Pardubického kraje, které mají v péči alespoň jedno dítě, jejich věk je minimálně 18 let a jejich pobyt v azylovém domě je minimálně 1 měsíc. Předpokládáné použité metody PBI (Parental Bonding Instrument), ECR (Experiences in Close Relationships), Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině, rozhovory s vybranými respondentkami a zaměstnanci azylových domů, pozorování. Následně bude empirická část zpracována. Poznatky o stylu výchovy a citové vazbě těchto maminek mohou využít pracovníci azylových domů pro efektivnější pomoc těmto ženám.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Bowlby, J. (1982). Attachment: Second Edition. New York: Basic Books.
Bowlby, J. (2010). Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem. Praha: Portál.
Brisch, K.H. (2011). Poruchy vztahové vazby: od teorie k terapii. Praha: Portál.
Ferjenčík, J. (2010). Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál.
Gillermová, I., Kebza, V., Ryměš, M. & kol. (2011). Psychologické aspekty změn v české společnosti. Člověk na přelomu tisíciletí. Praha: Grada Publishing a.s.
Langmeier, J. & Krejčířová, D. (2006). Vývojová psychologie. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s.
Matějček, Z. (2005). Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte. Praha: Grada Publishing, a.s.
Šolcová, I. (2009). Vývoj resilience v dětství a dospělosti. Praha: Grada Publishing, a.s.
Willerton, J. (2012). Psychologie mezilidských vztahů. Praha: Grada Publishing, a. s.

Podpis studenta:

Adam¹ Kateřina

Datum: *22.11.2013*

Podpis vedoucího práce:

Irena Sobotková

Datum: *22.11.2013*

Příloha č. 2: Abstrakt magisterské diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: **Citová vazba a výchovný styl žen v azylových domech pro matky s dětmi**

Autor práce: **Bc. Kateřina Adamcová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.**

Počet stran a znaků: 101, 166 031

Počet příloh: 8

Počet titulů použité literatury: 100

Abstrakt diplomové práce:

Tato práce seznamuje s teoretickými poznatky z oblasti citové vazby a způsobů výchovy, informuje o podstatných aspektech sociální služby v azylových domech. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký typ citové vazby a jaký styl výchovy zažívaly v dětství ženy z azylových domů od svých rodičů. Zajímalo nás také, jaký výchovný styl preferují nyní ony vůči svým dětem. Výzkumu se zúčastnilo 44 respondentek ze 4 azylových domů pro matky s dětmi v Pardubickém kraji. Výzkum byl realizován pomocí Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině, dotazníku PBI a ECR. Poté proběhly polostrukturované rozhovory s respondentkami a pracovníci azylových domů, doplněné pozorováním. Ženy nejčastěji uváděly nejistou citovou vazbu, v rámci tohoto nejistého připoutání převládal typ nelaskavé kontroly (dezorganizovaný typ attachmentu). Výchovný styl, který ženy zažívaly v primární rodině, byl definován záporným emočním vztahem a rozporným řízením. Výzkum potvrdil, že ženy často opakují vzorce výchovného působení z původní rodiny. Výrazné rozdíly mezi posuzováním výchovy samotnou respondentkou a pracovníci azylového domu se neprokázaly.

Klíčová slova:

Attachment (citová vazba), výchova, azylový dům pro matky s dětmi, emoční vztah rodičů, výchovné řízení rodičů

ABSTRACT OF THESIS

Title: Attachment and parenting style of women in residence for mothers with children in difficulties

Author: Bc. Kateřina Adamcová

Supervisor: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Numberofpages and characters: 101, 166 031

Numberofappendices: 8

Numberofreferences: 100

Abstract:

This work introduces theoretical knowledge about attachment and ways of upbringing, it informs us about fundamental aspects of welfare services in residences for mothers and children in difficulties. The aim of the research was to find out what types of attachment and upbringing were used with the women from these residences in their childhood. It interested us what types now they use with their children. The research held 44 respondents from 4 residences for mothers and children in difficulties in Pardubice region. The research was realised by Questionnaire to find out the educational style in the family, PBI and ECR Questionnaires. Then half-structured interviews with the respondents and residence workers were done, completed by observation. The women most often stated doubtful attachment and in that case also a type of an unkind control (disorganized type of attachment). The type of upbringing the women experienced in their primary families was defined by negative emotional relation and contradictory control. The research confirms that the women often repeat the models of upbringing from their primary families. Substantial differences between upbringing assessment by the respondent herself and a residence worker were not proven.

Key words:

Attachment, upbringing, residence for mothers and children in difficulties, emotional relationship of parents, parental upbringing control

INTERPRETACE PRŮMĚRNÝCH SKÓRŮ

50. – 85. percentil, interpretace průměrného skóre PÉČE:

Vazbu lze popsat jako přiměřeně přátelskou, se snahou rodiče o dostatečně příjemné prostředí, přiměřeně komunikativní, s dobrým rozuměním potřebám dítěte. Dítě má pocit chtění, dostává se mu dostatečné pochvaly.

15. – 50. percentil, interpretace průměrného skóre PÉČE:

Vazbu lze popsat jako dostatečně – ale oproti „dobré normě“ – spíše méně přátelskou, laskavou, se spíše menší snahou o vytvoření vřelého prostředí, spíše méně komunikativní, se sice dostatečným, ale menším porozuměním potřebám dítěte, dítě má ještě pocit chtění či ochoty rodiče s ním spolupracovat, pochvaly se mu ale dostává méně.

50. – 85. percentil, interpretace průměrného skóre KONTROLY (ochrany):

Vazbu mezi rodičem a dítětem lze popsat jako spíše kontrolující. Dítě sice může dělat/dělá vlastní rozhodnutí, rodiče jej ale v rozhodování nepodporují a mnoho rozhodování dělají za něj, rodič se je snaží nadměrně kontrolovat, co dítě dělá.

15. – 50. percentil, interpretace průměrného skóre KONTROLY (ochrany):

Míru kontroly rodičem lze popsat spíše jako malou, rodiče jej nechávají svobodně rozhodovat, dítě je vedeno k samostatnému rozhodování, je mu při rozhodování poskytována podpora, je tendence nebrzdit je ve vývoji, rodič ponechává dítěti volnost v tom, co dělá.

INTERPRETACE SKÓRŮ MIMO PÁSMO NORMY:

85. percentil a více, interpretace vyššího skóre PÉČE:

Vazbu lze popsat jako velmi přátelskou, se snahou rodiče o vřelé prostředí, komunikativní, s porozuměním potřebám dítěte, dítě má pocit chtění, nápomocnosti, ochoty rodiče ke spolupráci, dostává se mu nadprůměrné pochvaly.

15. percentil a méně, interpretace nižšího skóru PÉČE:

Vazbu lze popsat jako málo přátelskou, nelaskavou, s malou snahou o vytvoření vřelého prostředí, málo komunikativní, bez porozumění potřebám dítěte, dítě nemá pocit chůtosti či ochoty rodiče s ním spolupracovat, nedostává se mu dostatečné pochvaly. Riziko psychické deprivace je zvýšené.

85. percentil a více, interpretace vyššího skóru KONTROLY (ochrany):

Vazbu mezi rodičem a dítětem lze popsat jako kontrolující, rodiče jej nenechávají svobodně rozhodovat, dítě se nemusí rozhodovat samo, není mu poskytována při rozhodování podpora, je tendence dítě ve vývoji spíše brzdít a nenechávat jej samostatně rozhodovat, rodič se snaží nadměrně kontrolovat, co dítě dělá, může docházet k porušování soukromí, dítě může být rozmazlováno, rodič se o něj přehnaně stará.

15. percentil a méně, interpretace nižšího skóru KONTROLY (ochrany):

Vazbu mezi rodičem a dítětem lze popsat jako důvěrnou, rodiče jej nechávají svobodně rozhodovat, dítě se musí rozhodovat samo, je mu při rozhodování poskytována podpora, je tendence nebrzdít jej ve vývoji, rodič ponechává dítěti značnou volnost v tom, co dělá, dítě má svoje soukromí, které rodič respektuje, dítě rozhodně není rozmazlováno, starostlivost rodiče o kontrolu dítěte je malá.

OKRUHY A TÉMATA K ROZHOVORU

- **Typ výchovy, odměny a tresty**

- Je pro vás někdy těžké navázat kontakt se svým dítětem?
- Ustupujete někdy dítěti, abyste předešla konfliktu nebo jeho záchvatu zlosti?
- Máte pocit, že dítě má stanovené hranice, ví, co si může dovolit a kdy už se budete zlobit?
- Ví vaše dítě, čím vás asi naštvě?
- Je pro vás těžké říct dítěti ne?
- Vyvedlo vás chování vašeho dítěte někdy z míry? Jak jste reagovala?
- Hrozíte dítěti potrestáním, ale nakonec to nikdy neuděláte?
- Trestáte své dítě, když máte pocit, že to tak má být, aby vědělo, že se tyto věci dělat nesmí? Jak je potrestáte?
- Který z těchto stylů výchovy je vám nejbližší, který nejvíce používáte?

1/ dítě má v každém případě respektovat své rodiče a řídit se jejich radami. Rodiče by měli rozhodovat o tom, jak jejich dítě bude trávit volný čas. Dítě, které hned neposlechne, bychom měli potrestat, aby bylo vychované a umělo se slušně chovat

2/ dítě samo by mělo rozhodovat, kdy bude jíst, co si oblékne, kam a kdy odejde a také v dalších věcech, které se ho týkají. Rodiče by dítěti neměli plánovat činnost ani činnost zakazovat, protože by ho tím omezovali

3/ dítě by mělo respektovat rodiče, ale nemělo by se bát říct také svůj názor. Rodiče a děti by měli společně rozhodovat o činnosti, o denním plánu a v případě neshody volit kompromis, se kterým budou souhlasit obě strany

- **Kontrola/volnost a péče**

- Děláte si o dítě starost? Máte velký strach, že se zraní?
- Bojíte se, že se dítě zraní? Raději jdete s ním i v situaci, kterou by už mohlo zvládnout samo?
- Víte, s kým vaše dítě kamarádí?
- Víte vždy, jak tráví volný čas? Jak vypadá odpoledne vašeho dítěte?
- Je vám líto, že vaše dítě roste a už se o něho nemusíte tolik starat?
- Kdo určuje denní režim dítěte, tzn. Kdy se půjde koupat, spát, kdy si bude hrát a jak?
- Myslíte, že to nejlepší, co pro dítě může matka udělat, je věnovat mu celý svůj čas?
- Kdy myslíte, že je vhodné, aby dítě začalo samostatně navštěvovat pravidelně nějaké zařízení pro děti jako třeba jesle, školku?

- **Zájem o dítě/trávení času s dítětem/postoj k rodičovství**

- Cítíte se jinak (lépe) od té doby, co máte dítě? Změnil se hodně váš život? Myslela jste si, že péče o dítě vás bude víc uspokojovat, než je to teď ve skutečnosti?
- Považujete život s dítětem za více komplikovaný (spousta věcí by se vyřešila, kdybyste byla bezdětná) ?
- Povídáte si se svým dítětem nebo vám na to příliš nezbyvá čas? Kdy si s ním povídáte? Víte, co ho trápí? Svěří se vám?
- Stane, že někdy nevíte, jak se svým dítětem mluvit, aby vám porozumělo?
- Co je častým tématem ve vašem rozhovoru?
- Máte někdy pocit, že byste nezvládla trávit ještě více času s dítětem (dětmi)?
- Pochybujete, jestli mít dítě, bylo dobré rozhodnutí?
- Dělala byste teď raději spoustu jiných věcí, které s dítětem však nemůžete?

- **Požadavky/důslednost**

- Vyhoví vám vaše dítě, pokud po něm něco chcete? Co se stane, když neposlechne, nevyhoví?
- Umíte svému dítěti říct ne? Nebo mu raději vyhovíte, aby nevznikl konflikt?
- Zdá se vám vaše dítě komplikované, nezvladatelné?
- Hrozíte často dětem potrestáním, ale nakonec je nepotrestáte?
- Pokud po dítěti něco chcete, trváte pevně na svých požadavcích?
- Očekáváte, že vás dítě okamžitě poslechne?

- **Podobnost s výchovou rodičů**

- Jak vás vychovávali vaši rodiče, máte pocit, že správně?
- Co byste dělala stejně jako vaši rodiče a co byste změnila?
- Co se vám nejvíce líbilo na výchově vašich rodičů?
- Je něco, co byste rozhodně nikdy neudělala jako oni?

OKRUHY A TÉMATA K ROZHOVORU

- **Výchovný styl dané maminky** (popis, spíše autoritativní, liberální, demokratický)
- **Typ trestů** – fyzické, napomínání, křik, vysvětlování atd.
- **Kontrola** – doprovází dítě všude, kontroluje, jak tráví VČ a s kým x dítě má velkou volnost, maminka si nedělá příliš starost o své dítě (musí se naučit poradit si v životě)
- **Péče** – dbá na pravidelný režim, bojí se o své dítě, nejdříve vyhoví dítěti, poté sobě, nenechá své dítě rozhodovat se adekvátně jeho věku
- **Postoj k rodičovství/zájem o dítě** – nejistá ve výchově svého dítěte x má jistotu, že vychovává své dítě správně, raději by se věnoval jiným záležitostem, dítě je jí na obtíž x tráví čas se svým dítětem, je spokojená, že mohou být spolu, zná své dítě, ví, jak s ním komunikovat
- **Důslednost** – stanovuje dítěti hranice x dítě někdy určitou věc může, jindy je za ni potrestáno, nestojí si za svými požadavky na dítě, když dítě nesplní, co po něm žádá, přejde to, nic se neděje

Pozorovací arch

Datum:

Počet dětí a věk:

1. Způsob komunikace (rozhovoru)	Přátelský	Autoritativní	Nejistý/ proměnlivý	Nevlídny	Nenavazují kontakt
2. Reakce na žádost dětí	Vstřícná	Nevlídná/ odmítavá	Delší prodleva v reagování	Žádná	
3. Pozornost věnovaná dítěti	Stálá pozornost	Přiměřená pozornost	Pozornost, jen pokud si o ni dítě „řekne“	Nevěnuje pozornost, ani když si dítě říká	
4. Plnění požadavků dítětem	Reakce dítěte hned, max. na 2. výzvu	Matka musí dítě vícekrát upozornit na požadavek	Dítě reaguje až při pohrůžce trestu či po trestu	Dítě požadavek vůbec nesplní	Matka na požadavku přestane trvat
5. Tělesný kontakt	Občasný bezděčný dotyk	Chování dítěte, objetí, posazení na klín	Hrubší dotyk (postrčení, dloubnutí)	Bez dotyku	
Další poznámky					

Příloha č. 7: Celková přehledová tabulka výsledků

žena	věk	ECR úzkostnost	ECR vyhýbavost	styl vých.	PBI - O	PBI - M
A	26	4,056	3,28	2	kontrolující byt' s láskou	slabá vazba
B	44	3,22	4,72	8	O. neznámý	optimální
C	47	3,67	3,39	6	kontrolující byt' s láskou	kontrolující byt' s láskou
D	25	4,94	3,5	3	optimální	optimální
E	45	4,22	3,56	3	optimální	nelaskavá kontrola
F	34	2,64	5,78	3	slabá vazba	nelaskavá kontrola
G	31	4,94	3,06	1	slabá vazba	slabá vazba
H	25	2,5	4,89	9	kontrolující byt' s láskou	nelaskavá kontrola
I	25	3,61	5,5	9	kontrolující byt' s láskou	nelaskavá kontrola
J	31	4,66	3,55	1	nelaskavá kontrola	nelaskavá kontrola
K	29	2,44	6,06	3	kontrolující byt' s láskou	nelaskavá kontrola
L	37	4,39	4,97	3	O. neznámý	nelaskavá kontrola
M	25	4,78	3,17	2	kontrolující byt' s láskou	optimální
N	36	4,94	4,06	6	optimální	optimální
O	35	3,44	4	7	O. neznámý	kontrolující byt' s láskou
P	38	4,17	3,33	3	kontrolující byt' s láskou	nelaskavá kontrola
Q	42	3,78	2,67	6	optimální	optimální
R	26	3,72	3,33	3	slabá vazba	slabá vazba
S	26	3,78	4,11	3	slabá vazba	optimální
T	27	3,39	3,89	8	optimální	optimální
U	37	3,72	4,28	3	nelaskavá kontrola	kontrolující byt' s láskou
V	30	3	2,33	8	optimální	optimální
W	40	4,11	4,44	3	kontrolující byt' s láskou	slabá vazba
X	39	2,83	2,11	8	optimální	optimální
Y	34	3	3,33	6	kontrolující byt' s láskou	kontrolující byt' s láskou
Z	31	3,39	3,06	3	nelaskavá kontrola	nelaskavá kontrola
AA	30	4,33	5,67	9	slabá vazba	optimální
BB	35	4,89	3,5	3	nelaskavá kontrola	nelaskavá kontrola
CC	35	4,44	4,33	3	optimální	nelaskavá kontrola
DD	37	5,67	3,44	9	nelaskavá kontrola	optimální
EE	36	3,22	4,17	3	optimální	nelaskavá kontrola
FF	25	5,94	3,83	3	optimální	nelaskavá kontrola
GG	36	4,72	3	7	kontrolující byt' s láskou	kontrolující byt' s láskou
HH	37	3,83	2,56	9	slabá vazba	slabá vazba
II	28	4,39	3,72	7	optimální	optimální
JJ	24	2,89	2,56	8	optimální	optimální
KK	21	3,89	3,06	9	slabá vazba	slabá vazba
LL	46	3,39	3,72	9	optimální	optimální
MM	25	3,67	5,33	9	optimální	optimální
NN	46	5,22	1,94	1	nelaskavá kontrola	nelaskavá kontrola
OO	18	4,5	4,94	1	optimální	optimální
PP	37	1,5	3,28	9	nelaskavá kontrola	nelaskavá kontrola
RR	43	6,28	3,83	1	slabá vazba	slabá vazba
SS	42	5,28	3,5	1	nelaskavá kontrola	nelaskavá kontrola

(Pozn.aut. O = otec)

Příběh paní SS

Tato respondentka bydlí v azylovém domě se svým 14ti letým synem asi pátý měsíc. Její dva starší synové již bydlí samostatně.

Respondentka žila celé své dětství na vesnici, kde její rodiče měli hospodářství, společně ještě se svým mladším bratrem. Otec pil, ale „zezačátku na něm nebyvala opilost znát, možná to ale bylo i tím, že jsem byla malá a nevnímala jsem to...“. Doma děti hodně pomáhaly s prací na hospodářství, respondentka vzpomíná: „otec mi hodně vysvětloval, co a jak se dělá u zvířat, docela jsem s ním i ráda trávila čas...“. Jako klíčovou změnu vnímá, když hned po porodu zemřel její nejmladší bratr. „Od té doby se maminka uzavřela do sebe, přestala se o nás s bráchou úplně starat a hlavně začala společně s otcem pít“. Paní SS říká, že od té doby se situace pouze zhoršovala, starala se o domácnost, bratra a s ním společně o hospodářství. Ve chvíli, kdy se jí otec pokusil sexuálně zneužít, utekla z domova, to jí bylo 17 let. Poté se tak různě protloukala po známých a v 19 letech si našla přítele, vdala se po pár měsících a narodil se jí první syn. Soužití s manželem nebylo ideální: „byla to úplná italská domácnost, jak se říká,“ směje se už nyní respondentka, „manžel si taky často dal do nosu – hlavně pivo a pak byl někdy i agresivní.“ Tato žena se proto rozhodla žít se svými syny sama, situace a výchova dětí pro ni byla velmi náročná. Nejstarší syn strávil několik let ve výchovném ústavu, protože pohlavně zneužil nejmladšího bratra a měl další výchovné problémy. S tímto synem je respondentka nyní v kontaktu, říká se, že si vše vysvětlili a jejich vztah se napravil. S prostředním synem se setkává v současné době jen velmi málo, protože syn odešel brzy z domova, žije se svou přítelkyní, ale podle posledních informací bojuje se závislostí na drogách. „Nic moc o něm nevím, jen kamarádka mi říkala, že ho teď viděla a že na tom není dobře, zřejmě museli odejít z bytu a jsou na ulici“. S rodiči se příliš nestýká, stále se rozhoduje, že by se s bratrem za nimi zajela podívat, ale neměla zatím odvalu.

Děti se snažila vychovávat spíš volně, po synovi nyní příliš nevyžaduje, spíše se mu snaží vyhovět, aby to „nějak přežil v azyláku“. Na otázku, jak děti trestala, odpovídá, že většinou napomenutím, různě hlasitým dle situace, někdy jí však ujely nervy a dostaly i přes ruku nebo zadek. Režim dne se snažila mít určený, ale někdy u kluků nevěděla, s kým přesně a jak tráví odpoledne. Chtěla dětem poskytnout trochu volnosti a radosti, protože rozhodně nechtěla, aby měli dětství jako ona. Pracovnice azylového domu tuto klientku vnímají jako nevyrovnanou, co se týká výchovy. Někdy se chová velmi striktně, jindy nestanoví hranice.

Stává se, že již nekontroluje, zda prosba, kterou měla k synovi, byla splněna. Když náhodou však zjistí, že zadaná věc nebyla splněna, následuje většinou až nepřiměřený trest (většinou neadekvátní zákaz). Z mého pozorování vyplynulo, že matka se synem komunikují přátelsky. V mé přítomnosti syn spíše mlčel, když ho matka požádala o podání tužky, nereagoval, matka svůj požadavek neopakovala, ale podala si tužku sama – myslím, že to ilustrovalo běžnou situaci.

(Výsledky dotazníků:

ECR – dezorganizovaná citová vazba

PBI – otec - nelaskavá kontrola

PBI – matka – nelaskavá kontrola

D. pro zjišťování způsobu výchovy – pole 1)

Příběh paní PP

Paní PP vychovává 3 děti, všechny s ní žijí v azylovém domě a čeká další miminko. V azylovém domě je 4 měsíce, protože se ocitla i s dětmi bez střechy nad hlavou po rozchodu s přítelem – nezvládala sama platit nájem v bytě.

Na dětství vzpomíná respondentka ráda: *„díky mamince jsem měla moc hezké dětství, vždycky mě chápala, uměla pohladit....“*. Žila v úplné rodině se dvěma dalšími sourozenci, se kterými si rozuměla a stále rozumí, občas se vídají. Maminku vidí jako ideál, chtěla by své děti vychovávat stejně, jako ona vychovávala ji. Otec se o děti moc nezajímal: *„jednou za čas měl potřebu ukázat se jako dobrý otec, a to se potom staral...“*. Většinou se však k dětem choval přísně, odmítavě, necítili z jeho strany lásku. Maminka se jich často zastávala, když se jí zdála otcova rozhodnutí moc přísná, přesto hlavní slovo v rodině měl otec. Respondentka dokončila školu, vdala se, narodil se jí syn, ale manželství nevydrželo. Poté žila s přítelem, se kterým má dvě prostřední děti, ale ani tento vztah se nevydařil. Zatím nenarozené dítě bylo plánované, ale s otcem dítěte se rozešla kvůli výrazným neshodám brzy po otěhotnění. S rodiči se stýkala poměrně často, ale maminka před dvěma roky zemřela a paní PP se nadále s otcem téměř nevidá: *„já ho snad ani vidět nechci, nikdy se o nás jako o děti moc nezajímal, nemám k němu skoro žádný vztah...“*. Maminka paní PP velmi chybí.

Respondentka uvádí, že poskytuje svým dětem velkou volnost, dává jim široké hranice a není příliš důsledná: *„... nemůžu řešit všechno, když neposlechnou, to bych se zbláznila, však mám tři děti“*, říká s úsměvem, *„...když neposlechnou, tak to někdy přejdu a někdy se to snažím obrátit ve srandu, on stejně nejstarší syn ze mě tu srandu má....“*. Respondentka také připouští, že má někdy problém dětem odmítnout. Snaží se, aby v rodině byla pohoda a sama je „klid'as“, proto vítá prostředí bez křiku a požadavků. Děti se také často samy rozhodují, jak budou trávit den, kdy se najedí či kdy půjdou spát. V otázce trestů – pouze výjimečně používá fyzické tresty, pouze u menších někdy plácla přes ruku nebo přes zadeček. Když už je potrestá, je to většinou nějaký zákaz nebo nepovolení nějaké činnosti. Pracovnice azylového domu oceňují laskavou atmosféru v rodině paní, kdy cítí láskyplný vztah paní ke svým dětem. Mají však pocit, že děti nemají stanoveny žádné hranice, jejich výchova je příliš volná a nedůsledná a děti nedokáží adekvátně zachovat v určitých situacích. Také maminka díky malé kontrole dětí často ani netuší, co právě děti dělají. Z mého pozorování vyplynuly podobné závěry – atmosféra v rodině je laskavá, matka reaguje na potřeby dětí s menším zpožděním, o pozornost si děti dovedou říci. Také jsem si všimla, že

děti nereagují na požadavky matky, matka však ani splnění požadavků nekontroluje či nepožaduje.

(Výsledky dotazníků: ECR – distancovaný styl

PBI – otec – nelaskavá kontrola

PBI – matka – optimální typ vazby

D. pro zjišťování způsobu výchovy – pole 9)

Příběh paní F

Paní F., 34 let, má 2 děti – chlapce ve věku 7 let a 3 roky. V azylovém domě je podruhé (2 měsíce), poprvé to bylo z důvodu domácího násilí od partnera, nyní se musela odstěhovat z bytu, kde bydlela. Staršího syna má ve střídavé péči s manželem. V současnosti pracuje, děti chodí do ZŠ a MŠ.

O původní rodině se paní zmiňuje spíše negativně, především o své matce, se kterou má komplikovaný vztah stále – „*co bylo, to bylo, ale důvěru v ní stále nemám*“. V dětství byla hodně trestaná matkou i fyzicky: „*musela jsem klečct s nataženýma rukama, na kterých jsem měla vařečku... protáhlo se to klidně na hodinu...*“. Otec se výchovy příliš neúčastnil – „*táta byl doma spíš do počtu, příliš se o nás nezajímal, byl často pryč*“.

Respondentka měla mladší sestru, uvádí, že sestra byla protěžovaná, nebyla tolik trestána, protože více poslouchala. Jako svou oporu vnímala paní F svou babičku, u které často bývala a čím byla starší, tím více si prosadila, že chce k ní. U babičky se cítila svobodně a jako dítě, doma na ni byly kladeny vysoké požadavky, které nedokázala plnit. Únikem z rodiny pro ni bylo studium nejprve na střední a poté i na vysoké škole, kde si našla přítele. Spolu poté odešli do podnájem, ale vztah nevydržel. Nějakou dobu zůstávala sama, věnovala se práci. Poté se zamilovala, vdala a s manželem měla syna. Brzy však docházelo k neshodám, které vyvrcholily fyzickým napadením respondentky. Tehdy poprvé využila službu azylového domu. Rozvedla se s manželem, odstěhovala do nedalekého města, syn byl svěřen do střídavé péče její a manžela. O dva roky později se seznámila s otcem svého druhého dítěte, se kterým se před nedávnem rozešla a musela odejít z jeho bytu, proto se obrátila o pomoc na azylový dům. V současné době se nárazově vidá s matkou a otcem, sestru nevyhledává a babička před 3 roky zemřela.

O výchově svých dětí uvádí: „... *Snažím se jim poskytnout vše, co potřebují, ale také se snažím jim stanovit pevné hranice... Někdy mi to komplikuje u staršího syna bývalý manžel, který naopak hranice žádné nedodržíje...*“. Respondentka připouští, že používá i fyzické tresty, ale formou mírného plácnutí, rozhodně nechce, aby její děti zažívaly to, co ona. Snaží se být důsledná, dodržují určitý denní řád, nemá ráda vybočení z tohoto řádu. Trvá na požadavcích, které zadala dítěti; chce, aby byli kluci dobře vychovaní. „*Rozhodně však nebudu na děti stejně tvrdá jako moje matka na mě*“. Pracovnice vnímají její výchovu jako více autoritativní, děti mají sice stanovené hranice, ale paní F tyto hranice vymezuje poměrně přísně a hlavně za jakékoli vybočení často následuje trest, většinou nějaký zákaz

často řečený velmi nepříjemně, respondentka na děti křičí. Zde vnímají pracovnice rozdíl – ony považují výchovu paní F za velmi přísnou, respondentka ji považuje za důslednou. Během pozorování jsem komunikaci vnímala spíše jako nejistou, reakce na požadavek dítěte přišla ze strany matky později a byla spíše odmítavá.

(Výsledky dotazníků: ECR – distancovaný styl

PBI – otec – chybějící vazba

PBI – matka – nelaskavá kontrola

D. pro zjišťování způsobu výchovy – pole 3)